

IZMEĐU MEGAFONA I TIŠINE: ŽENE U BORBI ZA PROMENU

EKSPLOATIVNO ISTRAŽIVANJE O LIČNIM ISKUSTVIMA,
IZAZOVIMA I OTPORIMA ŽENA NA PROTESTIMA U SRBIJI
2024/2025

DR NEVENA PETRUŠIĆ, DR KOSANA BEKER, BILJANA JANJIĆ

IZMEĐU MEGAFONA I TIŠINE: ŽENE U BORBI ZA PROMENU

Eksplorativno istraživanje o ličnim
iskustvima, izazovima i otporima žena na
protestima u Srbiji 2024/2025

Pančevo, oktobar 2025.

FemPlatz tim se zahvaljuje OAK fondaciji, Trag fondaciji i Global Fund for Women za podršku našem radu.

Takođe, zahvaljujemo se svim ženama i devojkama koje su razgovarale sa nama i koje hrabro pomeraju granice svakog dana.

Autorke istraživanja: dr Nevena Petrušić, dr Kosana Beker, Biljana Janjić

Saradnice i podrška: Maja Mirkov, Sonja Kojić, Andrijana Čović, dr Vida Vilić, Danica Todorov Jašarević, organizacija Fenomena, organizacija Žene za mir Leskovac

Dizajnerka: Anastasija Kojić

Fotografije: Anastasija Kojić, Tamara Kostrevc, Čarna Nikolić i Mario Kostrevc

Izdavač: udruženje građanki FemPlatz

Pančevo, oktobar 2025. godine

SADRŽAJ

1. UVOD I KONTEKST ISTRAŽIVANJA	7
1.1. Politički i društveni kontekst studentskih i građanskih protesta u Srbiji 2024/2025	7
1.1.1. Kako je sve počelo	7
1.1.2. Početak protesta	9
1.1.3. Decembar 2024. godine	11
1.1.4. Januar 2024. godine	12
1.1.5. Februar 2025. godine	15
1.1.6. Mart 2025. godine	17
1.1.7. April 2025. godine	20
1.1.8. Maj 2025. godine	23
1.1.9. Jun 2025. godine	25
1.1.10. Jul 2025. godine	27
1.1.11. Avgust 2025. godine	29
1.1.12. Septembar 2025. godine	33
1.2. Značaj analize rodne dimenzije u društvenim pokretima	35
1.2.1. Feministička teorija i društveni pokreti	35
1.2.2. Savremene rodne borbe i otpor	36
1.2.3. Rod kao bojno polje društvenih promena	39
1.3. Ciljevi eksplorativnog istraživanja i istraživačka pitanja	43
Istraživačka pitanja	43
Okvirna istraživačka hipoteza	44
2. METODOLOGIJA	45
2.1. Dizajn istraživanja i metode prikupljanja podataka	45
2.2. Opis istraživanja	48
2.3. Ograničenja istraživanja	49
3. NALAZI ISTRAŽIVANJA	50

3.1. Profil ispitanica	55
3.2. Iskustva i motivi za učešće na protestima	55
3.2.1. Učešće u protestima – motivi za uključivanje i prethodni društveni i politički angažman	55
3.2.2. Učestalost i način učešća na protestima	63
3.2.3. Ženska solidarnost	66
3.2.4. Percepcija rodnih razlika u protestnom ponašanju	71
3.3. Bezbednost i iskustva nasilja na protestima	77
3.3.1. Nasilje prema ženama na protestima	77
3.3.2. Subjektivni osećaj bezbednosti	96
3.3.3. Izloženost pretnjama, zastrašivanju i rodno zasnovanom nasilju	104
3.4. Medijska reprezentacija žena koje učestvuju na protestima	110
3.5. Politička vidljivost i zahtevi žena	115
3.5.1. Učešće žena u organizaciji protesta i stavovi o ženskom liderstvu i rodnoj ravnopravnosti unutar pokreta	115
3.5.2. Vidljivost feminističkih i rodno osetljivih tema	120
3.6. Uticaj protesta na svakodnevni život	126
3.6.1. Promene u dnevnim rutinama i unutrašnje promene	126
3.6.2. Rodna perspektiva balansiranja javnog i privatnog života i odnos okoline prema aktivizmu	132
3.7. Nastavak protesta (ili nije još gotovo...)	137
3.7.1. Spremnost za nastavak učešća na protestima i stavovi o mogućim ishodima protesta	137
3.7.2. Poruke drugim ženama i predlozi za unapređenje položaja žena u protestima i društvu	142
4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA DALJA ISTRAŽIVANJA	147
4.1. Ključni nalazi	147
4.2. Preporuke za dalja istraživanja	150
LITERATURA	152

1. UVOD I KONTEKST ISTRAŽIVANJA

1.1. Politički i društveni kontekst studentskih i građanskih protesta u Srbiji 2024/2025

1.1.1. Kako je sve počelo

Petak, 1. novembar 2024. godine. Negde oko 13h. Voditelj čita vest da se na Železničkoj stanici srušila neka nadstrešnica. Niko još ne shvata razmere užasa koji se desio. Krenuo sam prema stanici, da vidim da li mogu da shvatim šta se desilo... da pomognem?! Prolazim pored stanice, skrećem na Bulevar. Puno policije, ali ulice su još prohodne. Zovem Ivanu... ne javlja se. Znam da je počeo seminar i da je odavno trebalo da je u Beogradu (...).¹

Prvog novembra 2024. godine, u 11:52, urušila se betonska nadstrešnica na ulazu u Železničku stanicu u Novom Sadu. U trenutku urušavanja, veći broj građana i građanki se nalazio ispod konstrukcije, čekajući voz ili prolazeći kroz stanicu. U padu je poginulo 15 osoba, dok je više desetina ljudi zadobilo povrede, uključujući povrede opasne po život. Još jedna osoba je podlegla povredama četiri i po meseca kasnije u bolnici, pa je ukupan broj žrtava pada nadstrešnice 16 osoba.

Spasioci i teška mehanizacija angažovani su do večernjih časova kako bi se uklonile ruševine i pružila pomoć povređenima.² Nakon urušavanja proglašeni su dani žalosti na nacionalnom i lokalnom nivou, a građani i građanke su na mestu događaja ostavljali sveće, cveće i dečje igračke.³ Među poginulima bilo je dece i tinejdžera/ki.

Prema pisanju medija, otvorena je istraga, uz naglasak da će biti sprovedena „temeljno“ i da „niko neće biti pošteđen“.⁴ Neposredno nakon događaja, Više javno tužilaštvo u Novom Sadu kvalifikovalo je ovaj događaj kao teško delo

1 „1. novembar, negde oko 13. Puno policije, ali niko još ne shvata razmere užasa koji se desio: Piše Vladimir Mihić, profesor iz Novog Sada“, 1.8.2025, Nova.rs, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/tekst-prof-vladimira-mihica-pad-nadstresnice-u-novom-sadu/?utm>

2 AP News, Why people are protesting over a deadly roof collapse in Serbia, 21. novembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-china-protests-3cfa282938b1ddec12c4795b9ecb3e95?utm>

3 Atlatszo.rs (Átlátszó Vajdaság), Hungarian Company Supervising Railway Reconstruction in Serbia Pocketed Millions, 13. novembar 2024, dostupno na: <https://atlatszo.rs/en/2024/11/13/hungarian-company-supervising-railway-reconstruction-in-serbia-pocketed-millions/>

4 AP News, Why people are protesting over a deadly roof collapse in Serbia, 21. novembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-china-protests-3cfa282938b1ddec12c4795b9ecb3e95?utm>

protiv opšte sigurnosti. Saopšteno je da je uhapšeno 11 osoba, a ubrzo je priveden i 12. osumnjičeni, dok je jedan ostao u bekstvu.⁵ Istovremeno, mediji su objavili da je ministar građevinarstva Goran Vesić podneo ostavku neposredno nakon urušavanja, a zatim i da je priveden tokom istrage.⁶

U prvim danima nakon urušavanja, nadležni su tvrdili da nadstrešnica uopšte nije bila obuhvaćena rekonstrukcijom stanice.⁷ Međutim, stručnjaci/kinje i foto-video dokumentacija koja je objavljena, pokazali su da su se određeni radovi odvijali i na urušenoj nadstrešnici. Naime, postavljene su skele na glavnom ulazu, izmenjeni su oslonci, a postavljena je i nova čelična struktura na ulazu.⁸ Upravo ova protivrečnost između ranih zvaničnih izjava i kasnije dostupne dokumentacije dodatno je produbila sumnje građana i građanki u transparentnost i kvalitet nadzora nad rekonstrukcijom.

Zbog složenog infrastrukturnog okvira, rekonstrukcija je morala da uzme u obzir da zgrada stanice koja je podignuta 1964. godine, predstavlja zaštićen modernistički objekat. Master plan iz 2021. godine jasno propisuje očuvanje njenog autentičnog spoljnog izgleda i poštovanje konzervatorske zaštite.⁹ Kako projektna dokumentacija nije u potpunosti dostupna, ostalo je nejasno šta je tačno obuhvaćeno rekonstrukcijom ulaza sa nadstrešnicom i da li je stanica nakon radova dobila potrebnu dozvolu.¹⁰

Uzroci urušavanja i individualna odgovornost i dalje su predmet istrage, ali ugovorni i nadzorni okvir projekta ubrzo je ukazao na niz ozbiljnih problema. Prema istraživanju Átlátszó Vajdaság, stručni nadzor nad širim projektom modernizacije pruge Novi Sad–Subotica–državna granica poveren je konzorcijumu u kojem su, pored drugih, učestvovalе kompanije Project Biro Utiber d.o.o. i Egis d.o.o. Beograd. Vrednost ugovora sa kompanijama za obavljanje stručnog nadzora je uvećana, sa početnih 31,2 miliona evra na 33,7 miliona evra. Razlozi za uvećanje vrednosti ugovora nisu javno objašnjeni.¹¹ U istom istraživanju se podseća da su CRIC–CCCC (kineske državne kompanije) bile glavni izvođači radova na većem paketu

5 AP News, Prosecutors in Serbia arrest 12 people over roof collapse, 21. novembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-train-station-roof-collapse-arrests-75ce32518db2b255229655bce39cb4f8?utm>

6 AP News, Serbian minister to resign over concrete canopy crash, 4. novembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-resignation-minister-vesic-novisad-3ce61658fec23c8606954b9d3483ae22?utm>

7 AP News, Why people are protesting over a deadly roof collapse in Serbia, 21. novembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-china-protests-3cfa282938b1ddec12c4795b9ecb3e95?utm>

8 Atlatszo.rs (Átlátszó Vajdaság), Hungarian Company Supervising Railway Reconstruction in Serbia Pocketed Millions, 13. novembar 2024, dostupno na: <https://atlatszo.rs/en/2024/11/13/hungarian-company-supervising-railway-reconstruction-in-serbia-pocketed-millions/>

9 Ibid.

10 Ibid.

11 Ibid.

infrastrukturnih poslova u Srbiji, dok su istovremeno i kineske kompanije i Vlada Republike Srbije tvrdile da nadstrešnica nije bila u obuhvatu njihovih radova. Ovu tvrdnju demantuju brojni vizuelni tragovi (skele, modifikacije oslonaca, nova čelična konstrukcija na ulazu), što dodatno problematizuje lanac odgovornosti.¹²

Republika Srbija poslednjih godina realizuje velike infrastrukturne projekte (puteve, železnicu, javne zgrade) u saradnji sa kineskim državnim kompanijama i kineskim bankama, uglavnom putem međudržavnih sporazuma, bez uključivanja spoljnjih ponuđača.¹³ Takve aranžmane redovno prate uslovi kineskih partnera, poput obaveznog angažovanja njihovih izvođača i dela radne snage. Iako se radi o milijardama evra investicija, postoje brojne kontroverze u vezi sa kvalitetom, bezbednošću, održivošću i javnom odgovornošću ovih projekata, a urušavanje nadstrešnice postalo je njihova najočiglednija ilustracija.¹⁴

1.1.2. Početak protesta

Prvih dana posle urušavanja nadstrešnice, okupljanja građana i građanki bila su tiha i komemorativna, uključujući paljenje sveća i minute ćutanja.¹⁵ Kako je vreme odmicalo, žalost se prelila u gnev, te su usledili protesti u Novom Sadu (npr. bojenje Gradske kuće crvenom bojom i razbijanje stakala), potom tihe blokade sa stajanjem u tišini i zastoji u saobraćaju, kada je policija i počela sa potiskivanjem demonstranata/kinja.¹⁶

U Novom Sadu je 20. novembra 2024. godine, došlo do dvodnevni protest ispred zgrade suda, uz zahteve da „pravosuđe uradi svoj posao“, a parole poput „korupcija ubija“ i „krv je na vašim rukama“ postale su vizuelni i verbalni simbol protesta – otisci šaka u crvenoj boji na zgradama institucija. Policija je privela nekoliko aktivista/kinja koji su učestvovali u ovim protestima i upozorila da neće tolerisati narušavanje javnog reda i mira, što se u javnosti shvatilo kao pokušaj obeshrabrivanja građana/ki da protestuju.¹⁷

12 Ibid.

13 AP News, Why people are protesting over a deadly roof collapse in Serbia, 21. novembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-china-protests-3cfa282938b1ddec12c4795b9ecb3e95?utm>

14 Ibid.

15 Atlatszo.rs (Átlátszó Vajdaság), Hungarian Company Supervising Railway Reconstruction in Serbia Pocketed Millions, 13. novembar 2024, dostupno na: <https://atlatszo.rs/en/2024/11/13/hungarian-company-supervising-railway-reconstruction-in-serbia-pocketed-millions/>

16 AP News, Police fire tear gas at protest over deadly canopy collapse in Serbia, 5. novembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-canopy-collapse-protest-novi-sad-9f4c6e14c01aca29aa4f2c6720bbebfff?utm>

17 AP News, Why people are protesting over a deadly roof collapse in Serbia, 21. novembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-china-protests-3cfa282938b1ddec12c4795b9ecb3e95?utm>

Na mirnom protestu, 22. novembra 2024. godine, nepoznate osobe, za koje se kasnije utvrdilo da su povezane sa Srpskom naprednom strankom, fizički su napale studente/kinje i profesore/ke Fakulteta dramskih umetnosti (FDU) tokom mirnog protesta. Ovaj incident doveo je i do blokade FDU, a uskoro je sve više studenata/kinja stupalo u blokade fakulteta u Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Kragujevcu, Novom Pazaru.

Već 25. novembra počinju tenzije i u Narodnoj skupštini. Tokom sednice Narodne skupštine došlo je do sukoba između poslanika/ca opozicije i predstavnika/ca vladajuće većine. Opozicija je zahtevala raspravu o odgovornosti za pad nadstrešnice u Novom Sadu, dok je vladajuća većina insistirala na razmatranju predloga budžeta za narednu godinu. Opozicija je u znak protesta istakla transparent sa porukom „Ruke su vam krvave“, dok su poslanici/ce vladajuće stranke odgovorili transparentom sa porukom „Srbija želi da radi, a vi želite rat“. Usledilo je međusobno guranje i pokušaj otimanja transparenta.¹⁸

Nakon toga, protesti poprimaju koordinisanu formu u više gradova, tako što građani i građanke u tišini blokiraju saobraćaj u 11:52.¹⁹ Time je naglašen miran karakter okupljanja, uz jasno artikulisane zahteve za transparentnost i odgovornost. Ovaj format se od tada ponavljao petkom i prerastao je u simbolički okvir pokreta.

¹⁸ AP News, Scuffles in Serbian parliament as deadly station collapse sparks anger at the government, 25. novembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-protest-parliament-67e8b1105277877a49c154cfa271cfe9>

¹⁹ AP News, Traffic blockades held throughout Serbia against populist government over roof collapse tragedy, 13. decembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-silent-protest-roof-collapse-vucic-1b15a948ccf284407ec7c91f53def487>

1.1.3. Decembar 2024. godine

U prvim danima decembra studenti i studentkinje započeli su blokadu nastave na velikom broju državnih fakulteta širom Srbije. Zahtevali su sprovođenje istrage i pravnu odgovornost za urušavanje nadstrešnice u Novom Sadu.²⁰ S tim u vezi, predsednik države je obećao objavu dokumentacije o rekonstrukciji železničke stanice i pomilovanje privedenih demonstranata/kinja.²¹

Na Trgu Slavija u Beogradu, 22. decembra 2024. godine, održan je jedan od najvećih protesta u Srbiji poslednjih godina, koji je pokazao razmere studentskog i šireg građanskog nezadovoljstva. Na trgu se okupilo više desetina hiljada građana/ki, predvođenih studentima/kinjama i uz podršku poljoprivrednika, sa zahtevom za utvrđivanje krivične odgovornosti i obezbeđivanje transparentnosti povodom urušavanja nadstrešnice u Novom Sadu. Okupljanje je započelo simboličnim gestom: 15-minutnom tišinom u 11:52, tačno u trenutku kada je pala nadstrešnica. Mnogi su mobilnim telefonima obezbedili osvetljenje trga kao znak sećanja i jedinstva.²² Na protestu su istaknute parole, poput „Ruke su vam krvave“ i „Svi smo pod nadstrešnicom“.²³ Iako je vlast tvrdila da je ispunila zahteve, jer je započeta istraga i objavljen deo dokumenata o rekonstrukciji nadstrešnice, studenti/kinje su istakli da dokumentacija nije potpuna i da ne odustaju od blokada fakulteta.²⁴ Iako je okupljen veliki broj ljudi, protest je bio miran, bez nasilja i većih incidenata.²⁵

20 Reuters, Serbian students block classes to protest roof collapse deaths, 6. decembar 2024, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/serbian-students-block-classes-protest-roof-collapse-deaths-2024-12-06/?utm>

21 Reuters, Serbia's Vucic promises to meet protesters' demands after train station disaster, 11. decembar 2024, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/serbias-vucic-promises-meet-protesters-demands-after-train-station-disaster-2024-12-11/?utm>

22 Reuters, Tens of thousands gather in anti-government protest in Belgrade, 22. decembar 2024, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/tens-thousands-gather-anti-government-protest-belgrade-2024-12-22>

23 Ibid.

24 BBC News na srpskom, Veliki protest u Beogradu u fotografijama, 23. decembar 2024, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/articles/c140v1e13r5o/lat>

25 AP News, Thousands stream into Belgrade square to protest against populist Serbian leadership, 22. decembar 2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/29e62499a0bcc7fcdee7c83d55585774>

Vlast je na skup reagovala tako što je predsednik iste večeri otvorio novi autoput, što se protumačilo kao pokušaj skretanja fokusa javnosti. On je izjavio da neće popustiti pred zahtevima opozicije za formiranje prelazne vlade, optužujući političke protivnike da koriste studente kao sredstvo u pokušaju preuzimanja vlasti. U nastojanju da ublaži studentske proteste, istovremeno je najavljivao mere poput tzv. „povoljnih“ stambenih kredita za mlade, kao i programe za povratak desetina hiljada lekara/ki i drugih stručnjaka/kinja koji su prethodnih godina napustili zemlju u potrazi za boljim životom na Zapadu.²⁶

U decembru počinju i blokade velikog broja gimnazija i srednjih škola u Srbiji, a Vlada Republike Srbije proglašava skraćenje prvog polugodišta i raniji zimski raspust,²⁷ što je protumačeno kao pokušaj suzbijanja protesta koji su se proširili na sve nivoe obrazovanja.

1.1.4. Januar 2025. godine

Desetog januara 2025. godine studenti i studentkinje organizovali su mirnu, masovnu blokadu glavnog auto-puta u Beogradu,²⁸ zahtevajući transparentnost, pravdu za stradale i odgovornost vlasti. Potom, 17. januara 2025. godine, desetine hiljada studenata/kinja okupili su se pred sedištem RTS-a, protestujući protiv pristrasnog izveštavanja. Skup je održan dan nakon što je jedna studentkinja zadobila teške telesne povrede. Naime, vozač automobila je pobeo sa lica mesta u centru Beograda nakon što je studentkinja koju je udario odletela na krov njegovog vozila, a zatim pala na zemlju, sa povredama glave koja je krvarila. Policija je saopštila da je vozač uhapšen i da je protiv njega podneta krivična prijava za pokušaj ubistva.

Nekoliko sličnih incidenata je i ranije zabeleženo, ali je nakon ovog događaja usledio porast tenzija: u Novom Sadu demonstrantima je prećeno nožem. Takođe, nakon što su u znak podrške studentima zauzeli zgradu gradske skupštine u Beogradu, grupu opozicionih političara/ki izbacila je interventna policija. Predsednik Srbije je predstavnike/ce opozicije nazvao „huliganima“ i ponovio da oni nikada neće doći na vlast silom i istovremeno se priklonio onima koji se protive svakodnevnim protestima, tvrdeći da je njihovo pravo na slobodu kretanja ugroženo svakodnevnim blokadama saobraćaja.

²⁶ Ibid.

²⁷ Vlada Republike Srbije donela odluku da zimski raspust u školama počne ranije, 20.12.2024, RSE, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-osnovne-srednje-skole-raspust-straik-blokade/33246991.html>

²⁸ Reuters, Serbian students block highway during anti-corruption protests, 10. januar 2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/video/watch/idRW233610012025RP1/>

S druge strane, protivnici vlasti naglašavaju da je upravo on stvorio atmosferu nasilja u zemlji svojom vatrenom antiprottestnom retorikom.²⁹

Srednje škole, fakulteti i mnoge prodavnice bili su zatvoreni 24. januara 2025. godine, u znak podrške studentskim zahtevima. Demonstranti/kinje su istakli da su korupcija, nepotizam i loša gradnja doveli do urušavanja nadstrešnice i zahtevali su brže postupanje pravosuđa.³⁰ Protesti su se proširili i na manje gradove.

Samo nekoliko dana kasnije, u noći između 27. i 28. januara u Novom Sadu, napadnuti su aktivisti/kinje koji su postavljali plakate sa najavom novog protesta. Prema njihovim navodima, incident je povezan sa pristalicama vladajuće stranke (SNS). Napadači su bili maskirani i naoružani bejzbol palicama, a jednoj studentkinji nanete su teške telesne povrede, uključujući prelom vilice. Narednog jutra, u znak protesta protiv nasilja, studenti su se okupili ispred sedišta SNS u Novom Sadu. Simbolično su ispisali/le grafit „ubice“ na prozorima kancelarija stranke. Ubrzo nakon toga, dvojica čelnih ljudi, premijer i gradonačelnik Novog Sada podneli su ostavke, navodeći ovaj incident kao razlog ostavke, odnosno, preuzimanje političke odgovornosti.³¹

Ovi događaji dodatno su osnažili studentski pokret, koji je u narednim danima jasno artikulisao svoje zahteve: objavljivanje kompletne dokumentaciju u vezi sa rekonstrukcijom Železničke stanice u Novom Sadu, kao i krivično gonjenje svih uključenih u eventualne nepravilnosti. Pored toga, studenti su zahtevali hapšenje svih odgovornih za napade na demonstrante/kinje, pomilovanje prethodno uhapšenih, kao i povećanje budžeta za obrazovanje.³² Specifičnost pokreta jeste u tome što nema formalne lidere/ke, medijima nije dozvoljen pristup zgradama fakulteta pod blokadom, a sve odluke donose se na tzv. „plenarnim sednicama“ kroz glasanje. Upravo ta horizontalna organizacija, snaga i odlučnost iznenadili su mnoge u društvu, u kojem su stotine hiljada mladih prethodnih godina emigrirale u potrazi za prilikama u inostranstvu.³³

29 AP News, Students lead massive protests in Serbia against state broadcaster and president, 17. januar 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protest-roof-collapse-rtb-010b1e-f0eceb41d75cef33da1fca15c0>

30 Reuters, Serbia's schools, bookshops and theatres shut in anti-government protest, 24. januar 2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/serbias-schools-bookshops-theatres-shut-anti-government-protest-2025-01-24/>

31 Ljudmila Cvetković, Šta su sve premijer Srbije i gradonačelnik Novog Sada ignorisali pre ostavki, RSE, 30.01.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/milan-vucevic-milan-djuric-novi-sad/33297637.html>

32 The Washinton Post, What to know about the massive protests against Serbia's president, 16. mart 2025, dostupno na: <https://www.washingtonpost.com/world/2025/03/16/serbia-belgrade-protests-vucic-novi-sad/?utm>

33 AP News, Serbia's striking students set off on 2-day march north as their protest movement widens, 30. januar 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-students-protests-vucic-march-novi-sad-f921926a16909ac46db5b233e33e16ed?utm>

Iz takve organizacije i jasno artikulisanih zahteva proistekle su i nove akcije, među kojima je posebno odjeknuo studentski protestni marš od Beograda do Novog Sada. Naime, 30. januara, studenti/kinje iz Beograda započeli su dvodnevni protestni marš dug oko 80 km, iz centra Beograd do Novog Sada.³⁴ Građani Stare Pazove, kroz koju su studenti prolazili, dočekali su ih vatrometom i priredili su im bogato posluženje. Pre nego što su student/kinje stigli u Indiju, predsednik opštine i član SNS-a Marko Gašić, zaključao je ulaz u salu u kojoj je bilo planirano prenoćište. Stanovnici Indije su ponudili svoje privatne smeštaje, ali su studenti/kinje odlučili da ostanu zajedno i proveli su noć na otvorenom, spavajući na stiroporu.

Tog dana je organizovana i blokada nekoliko mostova, uključujući Most slobode u Novom Sadu, kao čvrst simbol protesta. Demonstranti/kinje su održali 15 minuta tišine na mestu urušavanja nadstrešnice, skrećući pažnju na memorijalni karakter akcije, uz zahteve za pravdu i transparentnost. Više od stotinu taksi vozača iz Beograda najavilo je da će organizovano krenuti ka Novom Sadu radi besplatnog prevoza studenata/kinja nazad u Beograd.³⁵

Protestna okupljanja obeležila je snažna uloga žena. Studentkinje su bile među organizatorkama kampova i blokada, predvodile su kolone i oblikovale narativ protesta. Njihovo prisustvo u prvim redovima imalo je snažan simbolički značaj, ali je i represija prema ženama postala vidljivija. Jedan od najtežih incidenata, o kojem su izveštavali nezavisni i međunarodni mediji, bio je slučaj studentkinje kojoj je tokom policijskog sukoba polomljena vilica, što je izazvalo snažne reakcije u javnosti i postalo simbol nesrazmerne upotrebe sile. Na taj način, nasilje prema ženama tokom protesta otvorilo je dodatni prostor za društvenu kritiku režima, jer je javnost često intenzivnije reagovala kada su žrtve bile mlade žene.

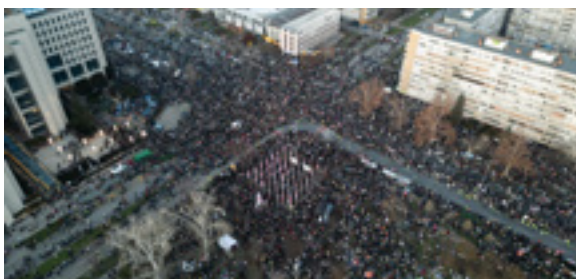
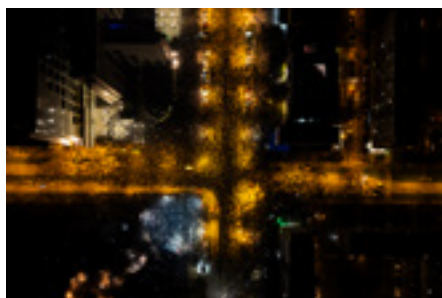
³⁴ Ibid.

³⁵ Više od 200 taksi vozila iz Beograda i drugih gradova kreće oko 13h ka Novom Sadu po studente, 2.2.2025, Nova.rs, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/vise-od-200-taksi-vozila-iz-beograda-i-drugih-gradova-krece-oko-13-sati-ka-novom-sadu-po-studente/>

1.1.5. Februar 2025. godine

Tokom februara 2025. godine, protesti su eskalirali u simbolični izraz otpora prema vlasti. Studenti i studentkinje preuzeli su aktivnu ulogu u organizaciji blokada i marševa, šaljući jasne poruke i zahtevajući odgovornost, transparentnost i pravdu. Tri ključna događaja obeležila su ovaj mesec.

Tri meseca nakon urušavanja nadstrešnice, desetine hiljada studenata/kinja u Novom Sadu blokirali su tri mosta preko Dunava. Protest pod nazivom „Tri meseca – tri mosta“ simbolizovao je kontinuirani pritisak na vlast, sa jasnim zahtevima za krivičnu i političku odgovornost odgovornih za urušavanje nadstrešnice i insistiranjem na vladavini prava.³⁶ Ovaj protest je trajao punih 15 sati, u znak pijeteta svim žrtvama pada nadstrešnice.

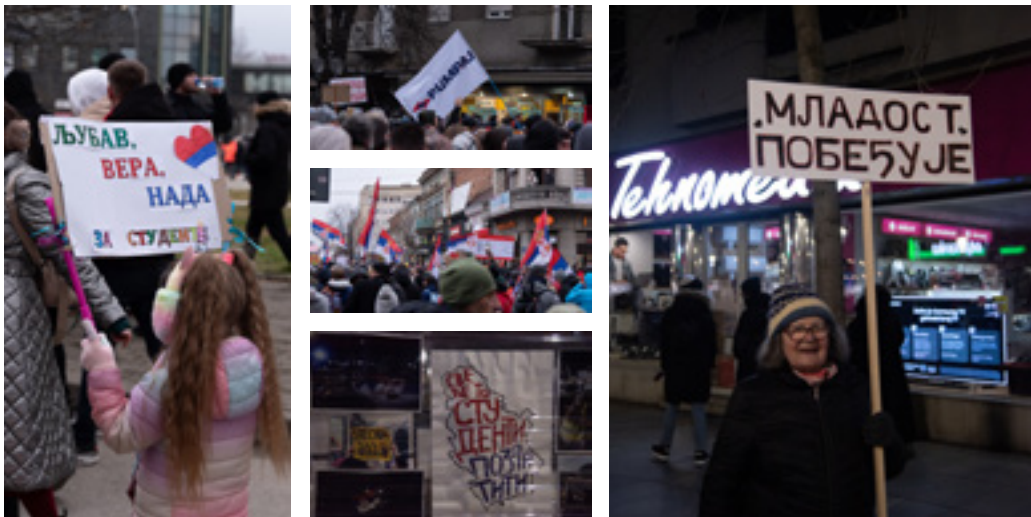
36 Blog uživo: Tri meseca, tri mosta, Nova.rs, 1.2.2025, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/blog-uzivo-tri-meseca-tri-mosta-protest-u-novom-sadu/>

Ubrzo zatim, 9. februara u Beogradu, obeleženo je „100 dana od pada“ blokadom mosta Gazela i glavnih saobraćajnica, koja je trajala sedam sati. Poruka studenata/kinja i građana/ki bila je da je prošlo dovoljno vremena bez odgovornosti. Prilikom dolaska na most Gazela, demonstranti su nosili crvene transparente sa imenima poginulih u padu nadstrešnice. Zatim su u reku Savu, obojenu u crveno kao simbol „krvi na rukama“ vlasti, spustili 15 belih ruža.

Paralelno sa tim, predsednik Srbije započeo je propagandnu turneju po gradovima i selima kako bi mobilisao pristalice i neutralisao rastuće proteste. Tokom jednog od putovanja, na vozilu iz njegove kolone pukla je guma, a provladini tabloidi i zvaničnici incident su opisali kao pokušaj atentata, koji su navodno organizovali demonstranti.³⁷

Na Dan državnosti, 15. februara, u Kragujevcu je održan masovni protest protiv korupcije pod nazivom Sretnimo se na Sretenje.³⁸ na kojem su studenti/kinje, poljoprivrednici/ce i građani/ke poslali poruku da temeljne promene počinju iz civilnog društva.

Time je februar obeležen spojem simboličkih performansa, direktnih građanskih akcija i sve oštrije borbe narativa između vlasti i demonstiranata/kinja.³⁹

37 AP News, Serbian protesters block key bridge, roads to mark 100 days since deadly canopy collapse, 9. februar 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-students-protest-blockade-bridge-vucic-fba8a86d489784b3f535e32c0001f5c6>

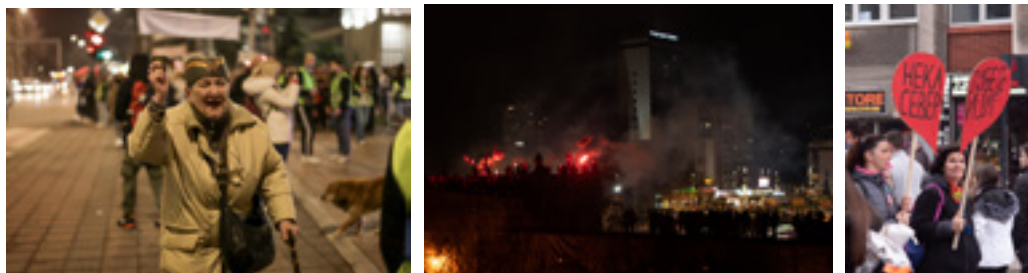
38 Dva Sretenja: Tišina za kraj studentskog skupa u Kragujevcu, Vučić opet o „obojenim revolucijama“, 15.2.2025, BBC na srpskom, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/articles/cew5epzl778o/lat>

39 Reuters, Thousands rally in Serbia as anger over corruption swells, 15. februar 2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/thousands-rally-serbia-over-deadly-railway-disaster-2025-02-15/?utm>

1.1.6. Mart 2025. godine

Mart 2025. godine u Srbiji obeležili su intenzivni protesti, političke napetosti i simbolične akcije. Studenti/kinje su ostali u prvom planu, organizujući masovne skupove, blokade i performativne oblike protesta. Vlast je istovremeno pojačavala pritisak, zaoštravala retoriku i suočavala se sa optužbama o policijskoj brutalnosti, uključujući i navode o upotrebi zvučnog oružja.

Prvi veliki događaj bio je 1. marta u Nišu, kada je održan masovni studentski protest pod nazivom „Studentski edikt“. Okupljanje je počelo petnaestominutom ćutnjom tačno u 11:52 časova, u znak sećanja na žrtve pada nadstrešnice. Protest je trajao 18 sati, a centralne gradske ulice bile su blokirane tokom čitavog dana i noći. Prema procenama, u Nišu se okupilo desetine hiljada ljudi, a pojedini izvori beleže i do 200.000 učesnika/ca. Demonstranti/kinje su usvojili dokument nazvan „Studentski edikt“, kojim su istakli vrednosti pravde, slobode i odgovornosti, uz jasne zahteve za krivičnu i političku odgovornost nadležnih. Ovaj događaj predstavljao je kulminaciju studentskog pokreta, simbolično spajajući istorijsko nasleđe Niša kao grada Edikta sa savremenom borbom za pravdu i transparentnost vlasti.⁴⁰

Već od 7. marta protesti su nastavili da se šire u više gradova Srbije, u kojima su desetine hiljada ljudi marširale centralnim ulicama. Studenti i srednjoškolci organizovali su tihi povorku i blokade, noseći transparente i crvene ruke kao simbol „krvi na rukama vlasti“. Isticali su da protesti neće stati, dok je predsednik države, u svojim čestim izjavama, sugerisao da iza dešavanja stoje strani uticaji.⁴¹

40 US News, Serbians hold silent protest to honour railway station victims, 1. mart 2025, dostupno na: <https://www.usnews.com/news/world/articles/2025-03-01/serbians-hold-silent-protest-to-honour-railway-station-victims>; Al Jazeera, Thousands protest in Serbia to honour railway station disaster victims, 1. mart 2025, dostupno na: <https://www.aljazeera.com/news/2025/3/1/thousands-protest-in-serbia-to-honour-railway-station-disaster-victims>; Radio Slobodna Evropa, Protest 'Studentski edikt' blokirao Niš na 18 sati, 2. mart 2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-studenti-nis-blokada/33333166.html>

41 AP News, Huge marches held in Belgrade and other Serbian cities as anti-graft protests persist, 7. mart 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-students-protest-vucic-canopy-collapse-belgrade-e5cb4c41543308844628d11ea86920b9>

Naredni veliki talas protesta usledio je 11. marta, kada su student/kinje i građani/ke organizovali blokadu javnih emitera – RTS Srbije u Beogradu i RTV Vojvodine u Novom Sadu. Blokada je trajala oko 22 sata, tokom kojeg su učesnici/ce zahtevali „oslobađanje RTS-a“ od političkog uticaja i fer izveštavanje o studentskim protestima. Tokom protesta, nekoliko stotina studenata/kinja blokiralo je ulaze u zgrade, što je dovelo do prekida živih programa, a došlo je i do sukoba sa policijom. Tišina i simbolika protesta pojačane su akcijom „Osvetlimo RTS“, tokom koje su okupljeni koristili zviždaljke i svetlost mobilnih telefona, zahtevajući transparentnost i slobodu medija.⁴²

Paralelno, studentkinje i studenti iz grupe „Studenti koji žele da uče“ ili „Studenti 2.0“ postavili su šatorski kamp u Pionirskom parku ispred Predsedništva, poznat kao Ćacilend, tvrdeći da na taj način brane pravo na obrazovanje dok se blokade fakulteta ne okončaju. Kamp je ograđen traktorima i metalnim barikadama, što je izazvalo optužbe da predstavlja oblik režimskog astroturfinga.⁴³ Javnost je bila podeljena: dok su jedni u njemu videli miran gest građanskog protesta, uglavnom pod uticajem prorežimskih medija i tabloida, drugi su ga ocenjivali kao provokaciju i režiranu akciju, sa ciljem obesmišljanja studentskih protesta.

Uprkos ovim kontroverzama, studentski pokret nastavio je da jača i prerasta u širi front društvenog nezadovoljstva. Već 15. marta 2025. godine, Beograd je postao centar najvećeg protesta u novijoj političkoj istoriji Srbije „15 za 15“, kada se prema procenama okupilo više od tri stotine hiljada ljudi u samom centru grada.⁴⁴ Protest je organizovan pod

42 Associated Press, Protesters block main Serbian state TV building as tensions soar ahead of a planned large rally, 11. mart 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protests-police-television-students-9007ee8fabade17ed1ba956e51be9c30>; Reuters, Anti-government protesters block access to Serbian state broadcasters, 11. mart 2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/anti-government-protesters-block-access-serbian-state-broadcasters-2025-03-11/>; Al Jazeera Balkans, Studenti blokirali RTS u Beogradu i RTV u Novom Sadu, 11. mart 2025, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/2025/3/11/studenti-blokirali-zgradu-rtis-a-u-beogradu>; Radio Slobodna Evropa, Studenti 22 sata blokirali zgradu RTS-a u Beogradu, 11. mart 2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/studenti-blokada-rtis-beograd-srbija/33343542.html>

43 Astroturfing (od eng. AstroTurf, brend veštačke trave) označava veštački stvorene ili režirane „građanske inicijative“ koje se javnosti predstavljaju kao spontani pokreti odozdo (grassroots). Za razliku od autentičnih grassroots pokreta, astroturfing je organizovan, finansiran ili podržan od vlasti, političkih partija ili interesnih grupa, sa ciljem da oslabi ili delegitimizuje stvarne proteste i nezavisne društvene pokrete.

44 Arhiv javnih skupova izneo procenu o broju učesnika na protestu „15 za 15“, N1, 15.3.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/arhiv-javnih-skupova-izneo-procenu-o-broju-ucenika-na-protestu-15-za-15/>

snažnim studentskim vođstvom, ali su mu se pridružile i brojne sindikalne organizacije, poljoprivrednici, zdravstveni radnici/ce i univerzitetski profesori/ke, čime je pokret dobio prepoznatljive obrise širokog građanskog fronta. Okupljeni su odali poštu žrtvama urušavanja nadstrešnice, dok su parole protiv korupcije, autoritarizma i nekažnjivosti oblikovale vizuelni i verbalni okvir okupljanja.

Protest je obeležila i kontroverza oko navoda da je policija protiv demonstranata/kinja, tokom 15-minutne tišine, upotrebila zvučno oružje (zvučni top), budući da su mnogi učesnici prijavili simptome poput mučnine, vrtoglavice i zujanja u ušima.

Bilo je mirno i tiho, a onda smo čuli nešto što nismo mogli da vidimo... zvuk koji se kotrljao prema nama, fijuk...

Ljudi su počeli da beže ka trotoaru, osećajući da se nešto kreće prema nama niz ulicu. Bio je to prigušen zvuk koji je trajao svega 2–3 sekunde, ali je bio neobičan i zastrašujući, poput zvuka iz pakla.

Zvučni top je sonično oružje koje je u Srbiji zabranjeno, koje emituje zvučne talase koji mogu izazvati oštar bol u ušima, dezorijentaciju, pucanje bubne opne ili čak trajna oštećenja sluha. Vlasti su u prvi mah negirale upotrebu ovakvih sredstava, ali je kasnije potvrđeno da policija takvu opremu poseduje, iako se i dalje tvrdi da ona nije bila korišćena tokom protesta.⁴⁵ Organizacije civilnog društva, u ime 47 građana/ki, podnele su zahtev za izdavanje privremene mere Evropskom sudu za ljudska prava, koja je izdata, odnosno, Srbiji je zabranjena upotreba bilo kakvog soničnog oružja do okončanja postupka.⁴⁶ Svedočenja više od 3.000 osoba koje su bile na protestu u momentu upotrebe soničnog oružja prikupljena su i objavljena.⁴⁷

45 Reuters, Huge crowds join anti-government rally in Belgrade after sporadic violence, 15. mart 2025. i AP News – Was an illegal sonic weapon used on protesters in Serbia?, 26. mart 2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/huge-crowds-join-anti-government-rally-belgrade-after-sporadic-violence-2025-03-15/?utm> i <https://apnews.com/article/serbia-sonic-attack-protest-vucic-weapon-214ff2630733b68dd2987e411b405197>

46 Evropski sud izdao privremenu meru u slučaju „zvučnog topa“, RSE, 30.4.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/evropski-sud-za-ljudska-prava-beograd-zvucni-top/33401152.html>

47 Dostupno na: <https://zvuk.labs.rs/>

Krajem meseca, tenzije je dodatno podigla izjava Aleksandra Vulina, koji je 21. marta tvrdio da su ruske obaveštajne službe pružile pomoć Srbiji u suzbijanju višemesečnih protesta. On je ocenio da je ta saradnja bila presudna za sprečavanje pokušaja „obojenih revolucija“ i destabilizaciju vlasti. Time je mart obeležen kao mesec intenzivne konfrontacije između građanskog društva i vlasti, uz rastuću međunarodnu dimenziju celokupne krize.⁴⁸

1.1.7. April 2025. godine

April 2025. godine bio je ključan mesec za dalji pravac protesta u Srbiji. Dok je studentski i građanski pritisak ostajao stabilan, vlast je reagovala kombinacijom institucionalnih poteza i simboličke mobilizacije. Formirana je nova vlada, održani su prorežimski skupovi, a EU preporuke o reformama dodatno su osnažile zahteve demonstiranata. Istovremeno, pritisak na akademsku i obrazovnu zajednicu bio je sve izraženiji.

Prvi signali tog pritiska zabeleženi su 1. aprila, kada je Žaklina Stojanović, dekanica Ekonomskog fakulteta u Beogradu, pozvana u policiju radi davanja izjava u vezi sa studentskim protestima. Ovaj potez shvaćen je kao oblik zastrašivanja nastavnog osoblja koje je pružalo podršku studentima.⁴⁹ Samo nekoliko nedelja kasnije, 18. aprila, rektor Univerziteta u Beogradu Vladan Đokić bio je pozvan na saslušanje zbog prijave grupe „Studenti 2.0“, koja ga je optužila za zloupotrebu položaja. Akademska zajednica ocenila je da se time zapravo vrši pritisak na čitav univerzitetski sistem, a sam rektor izjavio je da prijava nije usmerena samo protiv njega, već protiv svih profesora.⁵⁰

Paralelno sa tim pritiscima, 12. aprila u Beogradu održan je veliki provladin skup, organizovan kao kontrateža višemesečnim protestima. Na centralnom gradskom trgu okupile su se hiljade građana, koji su dovoženi autobusima iz cele Srbije, Kosova i Bosne i Hercegovine, kako bi dali podršku predsedniku Srbije u vremenu jačanja političkih tenzija. Predsednik Srbije je pozvao prisutne da obnove „red i mir“, optužio studente/kinje za ugrožavanje države

48 Reuters, Serbia's Deputy Prime Minister says Russian spies helped put down protests, 21. mart 2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/serbia-deputy-prime-minister-says-russian-spies-help-put-down-protests-2025-03-21/>

49 Balkan Talks, How Did a Fight Against Corruption Become a Struggle Over Education?, Chronology of Pressure, dostupno na: <https://balkantalks.org/chronicle-of-serbias-student-and-academic-uprising-2024-2025/> i Institut za filozofiju i društvenu teoriju, IFDT Support to the Faculty of Economics, dostupno na: <https://ifdt.bg.ac.rs/2025/04/ifdt-support-to-the-faculty-of-economics/?lang=en>

50 NIN, Rector Đokić at police: Spent two and a half hours at Criminal Police Administration, support rally in front of the building, 18. april 2025, dostupno na: <https://www.nin.rs/english/news/74607/rector-vladan-dokic-summoned-by-police> i Balkan Talks, How Did a Fight Against Corruption Become a Struggle Over Education? — Chronology of Pressure, dostupno na: <https://balkantalks.org/chronicle-of-serbias-student-and-academic-uprising-2024-2025/>

i najavio formiranje novog „Pokreta za narod i državu”. Naime, u veoma polarizujućem govoru, predsednik je optužio studente/kinje, predvodnike protesta, da su „u proteklih pet meseci naneli veliko zlo Srbiji” i ponovio tvrdnje o navodnoj stranoj zaveri sa ciljem njegovog svrgavanja sa vlasti. Skupu je podršku preko video-snimka uputio i mađarski premijer Viktor Orban, dok je stazu ka Trgu Republike obezbeđivala policija koja je blokirala pristupe i dodatno pojačala bezbednosne mere, a istovremeno, studenti/kinje su pozvali građane/ke Beograda da ne prisustvuju ovom skupu i da „vikend iskoriste za odmor”. Tokom govora predsednika, Beogradom je odjekivao zvuk pištaljki, vuvuzela i udaranja u šerpe, kao vid protesta.⁵¹

April 2025. godine obeležila je i dvonedeljna blokada RTS-a i zahtev za uspostavljanje Saveta Regulatornog tela za elektronske medije.⁵²

Nekoliko dana kasnije, 16. aprila 2025. godine, Narodna skupština izglasala je formiranje nove vlade na čelu sa premijerom Đurom Macutom, akademikom i endokrinologom, bez ranijeg političkog iskustva. Potez je shvaćen kao pokušaj smirivanja tenzija i pokazivanje stabilnosti vlasti, dok je pritisak za sprovođenje reformi i dijalog sa demonstrantima/kinjama i dalje trajao.⁵³ Međutim, zahtev za suštinskim reformama i dalje je bio snažan, što je potvrdila i poseta komesarke za proširenje EU Marte Kos 29. aprila. Ona je jasno istakla da Srbija ne može napredovati ka članstvu u EU bez reformi u oblasti pravosuđa, medijskih sloboda i izbornog procesa, podsećajući da su zahtevi EU gotovo identični onima koje artikulišu studenti i građani na ulicama.⁵⁴

51 AP News, Serbia's populist president demands order after months of anti-corruption protests shaking his rule, 12. april 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protests-yucic-students-a7a85f8a1822c15cfe7d0469e4051f4e>

52 Studenti u blokadi potvrdili da ostaju ispred RTS-a do izbora novog Saveta Regulatornog tela za elektronske medije, 20.4.2025, RSE, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/studenti-blokada-protest-rts-rem/33390699.html>

53 Reuters, Serbia's parliament appoints Djuro Macut as prime minister, 16. april 2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/serbias-parliament-appoints-djuro-macut-prime-minister-2025-04-16/?utm> i RFE/RL, Serbia Approves New Government Led By Duro Macut, A Doctor, 16. april 2025, dostupno na: <https://www.rferl.org/a/serbia-appoints-new-government/33387581.html?utm>

54 Associated Press, EU enlargement commissioner urges Serbia to push forward reform, says protesting citizens want same, 29. april 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-eu-marta-kos-protests-1fe6a59f4a631491d73914da0e8bcd1c>; Reuters, EU enlargement chief presses Serbia on need for reforms, 29. april 2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/>

U isto vreme, represija nad akademskim sektorom poprimila je sistemski oblik. Naime, doneta je uredba kojom je drastično smanjeno vreme koje se nastavnom osoblju na fakultetima priznaje za naučno-istraživački, odnosno, umetnički rad sa ranije predviđenih 20 sati nedeljno na samo pet sati, dok je vreme za pripremu nastave i nastavu povećano sa 20 na 35 sati. Zbog nemogućnosti izvođenja nastave, primena novih normativa je prepolovila prihode i ozbiljno ugrozila materijalnu egzistenciju akademskog kadra.

Najava da će Dejan Vuk Stanković biti ministar prosvete izazvala je veliki protest organizacija civilnog društva i građanstva, a saopštenje kojim se zahtevalo povlačenje ovog predloga za manje od tri sata potpisalo je više od 3.300 građana/ki i preko 40 organizacija civilnog društva.⁵⁵

Međunarodna akademska zajednica počela je da izražava zabrinutost zbog aktuelne situacije u Srbiji. Za manje od dve nedelje, otvoreni apel za podršku studentima i profesorima iz Srbije potpisalo oko 4.500 akademika. Institucije Evropske unije su u najvećoj meri ostale tihe, što je razočaralo deo srpske akademske zajednice uključene u proteste, koja ih je optužila za dvostruke standarde. Desetine istraživača/ica iz Srbije, korisnika EU grantova, uputile su dopis institucijama EU, pozivajući ih da podrže studentske zahteve za transparentnost, odgovornost i suštinske reforme u upravljanju i visokom obrazovanju, u skladu sa kriterijumima za pristupanje Evropskoj uniji.

Istovremeno, prosvetnim radnicima i radnicama (nastavnicima i profesorima u osnovnim i srednjim školama) umanjene su februarske plate kao odgovor na aktivno učešće u protestima, dok su pojedini u potpunosti ostali bez zarade.⁵⁶ Ove mere predstavljale su strateški i finansijski pritisak na obrazovni sektor, kojim je vlast nastojala da obeshrabri proteste i oslabi autonomiju univerziteta i javnog obrazovanja.

Treba ukazati i da su **april 2025. godine obeležila dva događaja** koja su izazvala veliku pažnju domaće i međunarodne zajednice – **Tura do Strazbura i Štafetni maraton do Brisela.**

eu-enlargement-chief-presses-serbia-need-reforms-2025-04-29/

55 Zahtevamo hitno povlačenje predloga za imenovanje Dejana Vuka Stankovića za ministra prosvete, 15.4.2025, FemPlatz, dostupno na: <https://femplatz.org/index.php?n124>

56 BalkanTalks, Chronicle of Serbia's student and academic uprising, 4. mart 2025, dostupno na: <https://balkantalks.org/chronicle-of-serbias-student-and-academic-uprising-2024-2025/?utm=>; Vreme, The pressure continues: Teachers participating in the blockades have their salaries reduced again, 7. april 2025, dostupno na: <https://vreme.com/en/drustvo/pritisak-se-nastavlja-nastavnicima-koji-ucestvuj-u-blokadama-opet-umanjene-plate/?utm=>; Science Business, Serbia's academics outraged over limits to research, disappointed by EU response, 22. april 2025, dostupno na: <https://sciencebusiness.net/news/research-and-innovation-gap/serbias-academics-outraged-over-limits-research-disappointed-eu?utm=>

Tura do Strazbura⁵⁷

Više od 80 studenata i studentkinja krenuli su biciklom u Strazbur. U periodu od 2. do 15. aprila vozili su skoro 1.500 km, kako bi obavestili Savet Evrope i Evropski parlament o studentskim zahtevima i višemesečnoj borbi protiv korupcije u Srbiji. Ova vožnja je izazvala veliku pažnju evropskih medija, a studentima/kinjama su podršku na putu pružali građani/ke država kroz koje su prolazili, kao i naša dijaspora.

Štafetni maraton do Brisela⁵⁸

Više od 20 studenata i studentkinja krenulo je 25. aprila u štafetnu trku do Brisela kako bi evropskim zvaničnicima ukazali na zahteve višemesečnih protesta i blokada. Na maraton dug skoro 2.000 km krenuli su od Železničke stanice u Novom Sadu, pošto su na mestu tragedije položili vence i održali 16 minuta tišine. Studenti i studentkinje trčali su po grupama, koje su se menjale nakon određenog broja pređenih kilometara.

1.1.8. Maj 2025. godine

Maj 2025. godine obeležio je novu fazu razvoja studentskog i akademskog pokreta. Protesti su postajali sve organizovaniji i čvršći, dok je vlada odgovarala učestalim pritiscima na univerzitete i aktiviste/kinje, nastojeći da umanjí intenzitet otpora i delegitimizuje nezadovoljstvo u javnosti. U isto vreme, međunarodni akteri, pre svega EU i zapadni zvaničnici, počeli su aktivnije da prate događaje u Srbiji, dok su u zemlji pokrenuti sudski postupci protiv aktivista/kinja. Univerzitetska zajednica, međutim, ostajala je istrajna u zahtevu za očuvanje autonomije univerziteta i borbi protiv pokušaja države da preuzme kontrolu nad izborom rukovodstva.

⁵⁷ Opširnije na: <https://turadostrazbura.rs/>

⁵⁸ Studenti iz Srbije krenuli u štafetni maraton do Brisela, 25.4.2025, RSE, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/studenti-maraton-srbija-brisel/33395892.html>

Nakon višemesečnih protesta, studenti/kinje su u maju formalno uvrstili zahtev za vanredne parlamentarne izbore kao ključnu tačku svojih zahteva. To je potvrđeno kroz formiranje programa Studentske liste, koja nije zamišljena kao lista na kojoj će učestvovati studenti/kinje, već kao skup ličnosti koje uživaju poverenje da ispune zahteve koje su artikulisali studenti. Kandidati i kandidatkinje moraju da ispunjavaju set uslova, između ostalog ne smeju biti članovi stranaka koje su bile na vlasti.⁵⁹ Associated Press je preneo da studenti/kinje vanredne izbore vide kao jedini realan način razrešavanja političke krize izazvane korupcijom i institucionalnom neefikasnošću, naglašavajući da su domaće institucije izgubile sposobnost samostalnog delovanja.⁶⁰

Odnos između pravosuđa i protesta dodatno se zaoštrio 13. maja, kada je Viši sud u Novom Sadu produžio pritvor za šestoro aktivista/kinja, među kojima je bila i profesorka sociologije Marija Vasić. Ona je tada započela štrajk glađu i žeđu, odbijajući čak i infuziju. Njeno stanje se brzo pogoršalo, izgubila je mogućnost kretanja, govor joj je postao otežan, zbog čega je 16. maja prebačena u Specijalnu zatvorsku bolnicu u Beogradu.⁶¹ Uhapšena je 14. marta, uoči velikog studentskog protesta u Beogradu. Policija je tada privela i Mladena Cvijetića, Srđana Đurića, Lazara Dinića, Lada Jovovića i Davora Stefanovića, opozicione i omladinske aktiviste. Optuženi su da su pripremali krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije. Svemu je prethodilo objavljivanje audio snimka njihovog prisluškivanog sastanka. Snimak je istovremeno emitovan na više provladinih televizija sa nacionalnom pokrivenošću. Kako proizlazi iz objavljenog materijala, učesnici sastanka diskutovali su o potencijalnom promovisanju koncepta prelazne vlade tokom beogradskog protesta, te o scenariju upada u zgradu RTS. Tužilaštvo za isto krivično delo okrivljuje još šestoro omladinskih i studentskih aktivista/kinja iz organizacije STAV, koji nisu bili u Srbiji tada i za njima je raspisana poternica,⁶² odnosno, suočene su sa suđenjem u odsustvu. Demonstrati/kinje su videli ovakvo postupanje kao politički progon neistomišljenika vlasti.⁶³

59 Šta je program studentske liste i koji su uslovi za kandidate, N1, 1.6.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/sta-je-program-studentske-liste-i-koji-su-uslovi-za-kandidate/>

60 Associated Press, Serbia's protesting students demand a snap election, 6. maj 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-student-protests-snap-election-22128d59c85389bacc614a503416b885>

61 Nova.rs, Lekari upozoravaju na posledice štrajka po organizam Marije Vasić, 15. maj 2025, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/lekari-upozoravaju-na-posledice-strajka-po-organizam-marije-vasic/>

62 Produžen pritvor za šestoro aktivista u Novom Sadu, jedna započela štrajk glađu, RSE, 13.5.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/novi-sad-aktivisti-pritvor-strajk/33412790.html>

63 Radio Slobodna Evropa, Na dva meseca pritvaranja govore članovi porodica i prijatelji aktivista iz Novog Sada, 16.5.2024, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-aktivisti-novi-sad-pritvor-dva-meseca-krivicni-postupak/33415310.html>

Kraj maja doneo je i snažnu reakciju akademske zajednice, a 23. maja, ispred zgrade Vlade u Beogradu, održan je protest pod nazivom „Odbranimo univerzitete“, koji je organizovao „Pobunjeni univerzitet“. Revoltirani predloženim izmenama Zakona o visokom obrazovanju i pritiskom na profesore i dekane, učesnici su jasno zahtevali očuvanje univerzitetske autonomije. Na protestu je upozoreno da ove promene više podsećaju na osvetu nego na stvarno unapređenje obrazovanja, dok je jedna profesorka istakla u svom govoru da je univerzitet danas ugroženiji nego ikada.⁶⁴ Predložene izmene Zakona o visokom obrazovanju, koje su izazvale proteste „Odbranimo univerzitete“, dovele bi do umanjenja autonomije fakulteta i univerziteta, budžetsko finansiranje stranih studijskih programa bez akreditacije i veću centralizaciju upravljanja.⁶⁵

1.1.9. Jun 2025. godine

Jun 2025. godine obeležen je transformacijom protesta u institucionalno artikulisan pokret. Studenti/kinje su pojačali zahteve, tražeći vanredne izbore i odgovornost za korupciju, dok je vlast gradila narativ o stabilnosti i optuživala proteste za narušavanje javnog reda i mira, koristeći i političke i represivne instrumente. Mesec je bio obeležen smenjivanjem protesta, policijskih intervencija i međunarodnih reakcija, pri čemu je javnost sve snažnije insistirala na demokratiji, transparentnosti i slobodi okupljanja.

Kako su tenzije rasle, policija je 26. juna uhapsila više osoba pod optužbom da su planirali rušenje vlasti i nasilnu promenu ustavnog poretka. Među uhapšenima je bio i student optužen za „pripremu terorističkog akta“, na osnovu privatnih telefonskih razgovora. Ova hapšenja izazvala su proteste u Beogradu i dodatno pojačala napetost pred veliki studentski i građanski skup najavljen za kraj meseca.⁶⁶

64 Radio Slobodna Evropa, Protest ispred Vlade Srbije „Odbranimo univerzitete“, 23. maj 2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-ispred-vlade-srbije-odbranimo-univerzitete/33422249.html?utm>

65 Vreme, Novi zakon o visokom obrazovanju – konačno rešenje za univerzitet?, maj 2025, dostupno na: <https://vreme.com/en/drustvo/novi-zakon-o-visokom-obrazovanju-konacno-resenje-za-univerzitet/?utm>

66 AP News, Several arrested in Serbia as tensions mount ahead of anti-corruption rally in Belgrade on weekend, 26.06.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-arrests-protest-students-tensions-vucic-belgrade-331561e9f7b8ac2efea176eff961ccbb>

Kulminacija je usledila 28. juna 2025. godine, kada je na Trgu Slavija održan jedan od najvećih antivladinih protesta. Desetine hiljada ljudi okupilo se sa zahtevom za raspisivanje vanrednih izbora i „okončanje autokratske vladavine Aleksandra Vučića“. Demonstracije su se završile nasilnim sukobima sa interventnom policijom, uz upotrebu suzavca i pendreka, dok su demonstranti/kinje improvizovali zaštitnu opremu. Više desetina ljudi je privedeno, a povređeno je i nekoliko policajaca.⁶⁷

Sledećeg dana, 29. juna, tenzije su eskalirale nakon novih hapšenja demonstranata/kinja. Naime, hiljade građana postavilo je barikade na ključnim ulicama Beograda i na mostu preko Save, koristeći metalne ograde i kontejnere. Protesti su se proširili i na druge gradove poput Novog Sada, gde su demonstranti/kinje gađali prostorije vladajuće stranke jajima. Pojedini učesnici okarakterisali su vladu kao nelegitimnu, dok je centralni simbol protesta bio „ljudski zid“, uz zahteve za oslobađanje pritvorenih i sprovođenje demokratskih izbornih reformi.⁶⁸

Vlast je na ove događaje odgovorila optužbama da je reč o pokušaju „obojene revolucije“ inspirisane spoljnim uticajem. Predsednik Srbije je demonstrante/kinje označio kao aktere destabilizacije države, a policija je najavila dalja privođenja i represivne mere.⁶⁹ Međunarodna dimenzija protesta naglašena je 30. juna, kada je Kremlj saopštio zabrinutost povodom situacije u Srbiji, sugerišući da iza protesta stoje „dobro poznati mehanizmi obojenih revolucija“. Portparol Kremlja naglasio je da Moskva podržava rukovodstvo u Beogradu, pozicionirajući tako proteste ne samo kao unutrašnju borbu protiv korupcije i autoritarizma, već i kao deo šireg geopolitičkog nadmetanja između Rusije i Zapada.⁷⁰

67 Associated Press, Dozens of anti-government protesters detained during clashes with riot police in Serbia, 28. jun 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protest-students-elections-vucic-5b3825302a59991c4ad4046c80e7ce45>

68 Associated Press, Thousands set up street blockades in Serbia after arrests of anti-government protesters, 29. jun 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protest-clashes-students-police-vucic-49344d1d6979473b8caa7f9fed0a462a>

69 Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/2024%E2%80%93present_Serbian_anti-corruption_protests?utm

70 Reuters, Kremlin says anti-government protests in Serbia could be an attempted 'colour revolution', 30. jun 2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/kremlin-says-anti-government-protests-serbia-could-be-an-attempted-colour-2025-06-30/?utm>

1.1.10. Jul 2025. godine

U julu 2025. godine, protesti su nastavljani, u njima su učestvovala akademske ustanove i univerziteta, a međunarodne organizacije pružile su mu određeni oblik zaštite. Režim je odgovarao represivnim merama, a scenario se zaoštio nakon što su studentkinje i studenti nasilno izbačeni iz zgrade fakulteta u Novom Pazaru.

Već 3. jula, tokom protesta u Beogradu, Novom Sadu, Nišu i Novom Pazaru, policija je uhapsila 79 demonstranata/kinja, među kojima i veliki broj studenata. Tokom akcije razbijanja blokada, više osoba je zadobilo povrede. Zvanični izveštaji navode da su studenti pretučeni pendrecima i štitovima, uz četiri hospitalizacije, uključujući i jednog studenta sa prelomljenom ključnom kosti. Evropska unija i Ujedinjene nacije izrazile su zabrinutost i pozvale na smirenje situacije.⁷¹

Sutradan, 4. jula, međunarodni pritisak se intenzivirao. Komesar za ljudska prava Saveta Evrope Michael O’Flaherty izrazio je ozbiljnu zabrinutost zbog upotrebe prekomerne sile i proizvoljnih hapšenja koja prate kontinuirane proteste protiv režima, posebno onih koje predvode studenti/kinje. On je podsetio da su sloboda okupljanja i sloboda izražavanja zaštićene Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i apelovao na vlast da garantuje ta prava, upozorivši da takva represija može produbiti društvenu krizu.⁷² Istog dana, Amnesty International, u saradnji sa Civil Rights Defenders, objavio je zajedničku izjavu u kojoj osuđuju nelegalno i nerazumno nasilje policije nad demonstrantima/kinjama. Naglašeno je da je zabeležen snimak na kojem interventna policija neselektivno napada mirne demonstrante ispred univerziteta i na barikadama, što je ocenjeno kao „alarmantno“, pa je zahtevana hitna i nezavisna istraga o tim zloupotrebama i kažnjavanje odgovornih, uz ukazivanje da takav pristup ne služi javnom redu, već samo eskalaciji tenzija.⁷³

71 Reuters, Serbian police detain 79 people in crackdown on protests, 3. jul 2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/serbian-police-detain-79-people-crackdown-protests-2025-07-03/?utm> i Associated Press, Serbian police detain 79 protesters as dissent persists against populist president, 3. jul 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protest-police-students-vucic-aabb8f7f43e60bb80fde5f206b5600ea?utm>

72 European Western Balkans, New wave of arrests and police violence, 04.07.2025, dostupno na: <https://europeanwesternbalkans.com/2025/07/04/protests-across-serbia-continue-amid-daily-arrests-and-police-violence/?utm> i AP News, Europe’s human rights watchdog concerned over use of force against Serbia anti-corruption protesters, 04.07.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protests-police-blockades-students-rights-watchdog-b6a4ec81d60557af65260742de230614>

73 Amnesty International, Serbia: Authorities must end unlawful use of force against protesters and investigate reports of police violence, 04.07.2025, dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/07/serbia-authorities-must-end-unlawful-use-of-force-against-protesters-and-investigate-reports-of-police-violence/?utm>

Dodatno, stručnjaci/kinje UN za ljudska prava izrazili su zabrinutost zbog intenzivne represije prema studentima, profesorima, civilnom društvu i građanima tokom masovnih protesta u Srbiji. Istaknuto je da vlasti koriste obrasce zastrašivanja, proizvoljnih hapšenja, fizičkih napada i kampanja blaćenja, uključujući označavanje demonстранata/kinja kao „terorista“, te da je od kraja juna 2025. zabeležena eskalacija prekomerne upotrebe sile i nezakonitog nadzora, uz ozbiljne povrede i pritiskanje obrazovnih institucija kroz smanjenje plata i sredstava. UN eksperti/kinje naglasili su da ovakvo postupanje krši međunarodne standarde ljudskih prava, podrija temelje demokratskog društva i ugrožava akademske slobode. Pozvali su Vladu Srbije da hitno obustavi represiju, garantuje bezbednost i prava učesnika protesta i uđe u suštinski dijalog sa akademskom zajednicom.⁷⁴

Početkom jula se desio događaj bez presedana. Naime, kao što smo predstavile u delu koji se odnosio na događaje iz januara 2025. godine, u Novom Sadu su aktivisti SNS napali grupu studenata, a jednoj studentkinji su polomili vilicu bejzbol palicom. Ovaj događaj je bio povod za ostavku premijera i gradonačelnika Novog Sada, čime je pala Vlada Srbije. Krajem maja je predsednik Srbije objavio na društvenim mrežama da traži slobodu za ove „junake“. U međuvremenu, oni su pušteni da se brane sa slobode. U julu je predsednik države abolirao ove nasilnike,⁷⁵ čime je zloupotrebio mogućnost pomilovanja. One koje je nazivao „junacima“, predsednik je sada pomilovao.

Odgovorom na upit televizije N1, Osnovni sud u Novom Sadu saopštio je da je 2. jula Ministarstvo pravde dostavilo ovom sudu odluku predsednika Republike Srbije o pomilovanju, kojom su četvorica okrivljenih aktivista Srpske napredne stranke koji se terete za napad na studente, pa i lomljenje vilice jednoj studentkinji u noći između 27. i 28. januara – oslobođeni krivičnog gonjenja za više nasilnih krivičnih dela.

Kulminacija julske krize desila se 29. jula u Novom Pazaru, gde je izbijanje sukoba između demonстранata/kinja i policije usledilo nakon što su nepoznate osobe, navodno u saradnji sa univerzitetskim rukovodstvom, nasilno izbacile studente iz fakultetske zgrade u kojoj su boravili mesecima. Incident je izazvao masovno okupljanje građana, a demonstranti su tražili povratak studenata u zgradu. Demonstranti su bacali boce na policiju, koja je odgovorila pendrecima, ali se naknadno povukla dok su studenti/kinje uzvikivali „pobeda“. Protesti su brzo porasli – podrška je stigla iz Kraljeva,

⁷⁴ Opširnije na: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/08/serbia-must-halt-crackdown-student-movement-uphold-human-rights-and-academic>

⁷⁵ Andrija Lazarević, Kako je Vučić pomilovanjem batinaša „namignuo“ svojim lojalistima pred „konačni obračun“, Nova.rs, 4.7.2025, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/politika/kako-je-vucic-pomilovanjem-batinasa-namignuo-svojim-lojalistima-pred-konacni-obracun/>

Novog Sada i drugih gradova, a intenzivna simbolika događaja ukazivala je na širi narativ borbe protiv autoritarizma i podrške obrazovnim slobodama.⁷⁶ Akademici i studentski plenumi širom zemlje osudili su nasilje u Novom Pazaru, tražeći hitnu istragu o događaju. Više univerzitetskih profesora i organizacija, uključujući Akademski Plenum Srbije, iznelo je da ovaj incident ne predstavlja samo narušavanje autonomije univerziteta, već i pokušaj „izazivanja međuetničkog sukoba” u multietničkoj zajednici. Pravna ocena situacije uključila je zahtev da se identifikuju maskirane osobe, njihova povezanost sa fakultetskom upravom, kao i da se istraži uloga obezbeđenja, uz istovremeni poziv na slobodu akademskog izražavanja.⁷⁷

Kao što je već navedeno, žene imaju istaknutu ulogu u ovim višemesečnim protestima. Važno je istaći da žene nisu bile prisutne samo na strani studenata i građana, već i na strani vlasti. Bivša premijerka i predsednica Narodne skupštine Ana Brnabić, kroz istupe u provladinim medijima, pokušavala je da delegitimizuje studentski pokret, opisujući ga kao instrument stranog uticaja i „destabilizacije države”. Ovo ukazuje da žene imaju istaknute uloge na obe strane: u protestnoj, gde grade i vode pokret, ali i u režimskoj, gde brane zvaničnu interpretaciju događaja. Međutim, imajući u vidu značajnu ulogu žena u protestima, njihovu borbu možemo sagledati kao borbu protiv korupcije i autoritarizma, ali i kao deo šireg pokreta za ravnopravnost i vidljivost žena u javnom i političkom prostoru.

1.1.11. Avgust 2025. godine

Početak avgusta obeležila je još jedna abolicija. Naime, devojka koja je na protestu u januaru u Beogradu automobilom udarila i teško povredila studentkinju, abolirana je odlukom predsednika Srbije, čime je nastavljen niz „nagrađivanja” nasilnika prema studentima/kinjama.⁷⁸

Heleni Strugar, studentkinji Pravnog fakulteta u Beogradu i crnogorskoj državljanki, u aprilu je na graničnom prelazu uručeno rešenje o zabrani ulaska u Srbiju jer „predstavlja opasnost po bezbednost Srbije”. Početkom avgusta održan je protestni skup „Za Helenu” organizovan je ispred Pravnog fakulteta u Beogradu, a onda su okupljeni otišli u šetnju do sedišta BIA, gde ih je dočekaio policijski kordon.⁷⁹

76 Associated Press, Police clash with anti-government protesters in Serbia over student expulsion, 29. jul 2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protests-students-police-clashes-e9feceaa1c62028ad0dd12b4af50c23b>

77 Vreme, The aim of the incident in Novi Pazar is to provoke an inter-ethnic conflict, 29. jul 2025, dostupno na: <https://vreme.com/en/vesti/cilj-incidenta-u-novom-pazaru-je-izazivanje-medjuetnickog-sukoba/?utm>

78 Isidora Matrač, Vučić pomilovao devojkicu koja je automobilom udarila studentkinju na protestu, KRIK, 4.8.2025, dostupno na: <https://www.krik.rs/vucic-pomilovao-devojkicu-koja-je-automobilom-udarila-studentkinju-na-protestu/>

79 Protest ispred BIA: Helena i studenti su budućnost Srbije, a ne onaj čiji se Instagram tako

U Bačkom Petrovcu je 9. avgusta, tokom održavanja tradicionalnih Slovačkih narodnih svečanosti, došlo do incidenta između građana/ki i pristalica Srpske napredne stranke. Organizovana je izložba fotografija sa protesta koji se mesecima održavaju u Srbiji, kao svojevrsni podsetnik o razlozima građanskog bunta. Fotografije su bile postavljene između stabala, a u jednom trenutku naišla je grupa pristalica SNS koji su pocepali postavljene fotografije. To je dovelo do sukoba, na koji policija nije reagovala, sve dok nisu pocepane sve fotografije. Nakon toga se policija postavila između dve grupe, a uprkos insistiranju, niko nije uhapšen.⁸⁰

Protest „Srbijo, probudi se“ održan je 13. avgusta u nekoliko gradova u Srbiji – Beograd, Novi Sad, Niš, Pančevo, Čačak, Gornji Milanovac, Užice, Smederevo i dr. Ovaj dan su obeležili brojni sukobi demonstranata sa policijom, koja je na nekoliko mesta suzavcem rasterivala okupljene. U nekoliko gradova su protesti održani ispred prostorija SNS, gde su se neki od sukoba i dogodili. Povod za ove proteste bili su sukobi koji su se dogodili 12. avgusta u Bačkoj Palanci i Vrbasu, na kojima je bilo povređenih.⁸¹ U Beogradu je bačen suzavac na demonstrante u blizini zgrade Vlade, a čuli su se i topovski udari. Prethodno je došlo do sukoba na Novom Beogradu, gde je takođe bačen suzavac na okupljene građane/ke. U blizini Skupštine Srbije došlo je do sukoba između pristalica vlasti (koji borave u tzv. Ćacilendu) i demonstranata, ali je policija postavila dvostruki kordon kako bi sprečila dalje sukobe. Demonstranti su gađali jajima prostorije SPS u Nišu. U Novom Sadu je došlo do sukoba demonstranata i policije. Pristalice SNS-a su ispaljivale pirotehnička sredstva, vatromet i topovske udare i gađali su demonstrante/kinje flašama i kamenicama. Demonstranti su potom polupali prostorije SNS, a nakon toga je policija razdvojila dve grupe.⁸² Nakon toga se protest nastavio, sa još incidenata kod prostorija Srpske napredne stranke na drugoj lokaciji u Novom Sadu, između ostalog, jedan pripadnik Kobri je ispalio hitac u vazduh iz vatrenog oružja. Direktor VBA je izjavio da su napadnute Kobre i da je tom prilikom povređeno sedam pripadnika Vojske Srbije,⁸³ ali niko nije objasnio šta su pripadnici Kobri radili u stranačkim prostorijama SNS.

U Valjevu je 14. avgusta održan protest u znak podrške vlasniku kafića koji su prethodnu noć razlupali maskirani napadači i kada je nekoliko

zove, N1, 8.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/studenti-i-gradjani-stigli-do-zgrade-bia-kordon-policije-im-ne-da-da-pridju-blize/>

80 Lokalni mediji: Pristalice SNS cepale fotografije na izložbu u Bačkom Petrovcu, Danas, 9.8.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/politika/pristalice-sns-cepale-fotografije-na-izlozbi-u-backom-petrovcu-video/>

81 RSE, 13.8.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/protesti-srbijo-probudi-se/33502341.html>

82 Ibid.

83 Zastavnik koji je pucao u vazduh: Procenio sam da je moj život I život mojih kolega ugrožen, N1, 14.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/zastavnik-koji-je-pucuo-u-vis-procenio-sam-da-je-moj-zivot-i-zivot-kolega-ugrozen/>

osoba povređeno. Ovaj protest je veoma brzo postao nasilan, a sukobi demonstranata i policije trajali su nekoliko sati. Više desetina građana i policijaca je povređeno. Prema podacima PU Valjevo, 17 osoba je uhapšeno i određeno im je policijsko zadržavanje, a 19 policijskih službenika je lakše i teže povređeno. Međutim, nezvanične informacije pokazuju da je broj povređenih veći, kao i da među uhapšenima ima i maloletnih lica. Snimci podeljeni na društvenim mrežama pokazuju policijsku brutalnost i prekomernu upotrebu sile nad licima koja su već bila oborena na zemlju sa lisicama na leđima. Policija je nekoliko puta te noći koristila suzavac, a učesnici protesta su bacali kamene, flaše i topovske udare.⁸⁴ Dva dana kasnije, organizovan je protest „Valjevo zove“, kako bi se pružila podrška pretučenim demonstrantima. Pred kraj protesta, grupa maskiranih demonstranata demolirala je prostorije SNS, gradsku upravu i zgradu tužilaštva u Valjevu, a policija je rasterala okupljene suzavcem.⁸⁵

Avgust su obeležili svakodnevni protesti protiv vlasti. Iako je kasnije detaljnije opisano, treba ukazati da je 14. avgusta nekoliko osoba uhapšeno i odvedeno u garažu zgrade Vlade, među kojima je bila i studentkinja Nikolina Sindelić. Navela je da su ih sve stavili da leže na podu, neki su bili vezani lisicama, a njoj je komandant JZO Marko Kričak pretio silovanjem, udarao je i šamarao.⁸⁶ Nasilje nad demonstrantima se nastavilo i u narednim danima. Studentkinja Pravnog fakulteta svedočila je da je 15. avgusta na protestu u Beogradu pala na zemlju, ali da to nije zaustavilo kordon policije i da je dobila udarce u predelu glave, zajedno sa još jednom ženom koja je pala. Njoj su slomljeni zubi i ima tri šava na glavi.⁸⁷

U međuvremenu, predsednica Narodne skupštine nastavila je sa nastupima u provladinim medijima, konstantno pokušavajući da delegitimizuje studentski pokret, nazivajući ga „pokušajem obojene revolucije“, dok je istovremeno pad nadstrešnice opisala kao „planiranu diverziju“,⁸⁸ odnosno, teroristički akt.⁸⁹

84 Dramatična noć i nezapamćeni sukobi policije i građana, Valjevska posla, 15.8.2025, dostupno na: <https://www.valjevskaposla.info/dramaticna-noc-i-nezapamceni-sukobi-policije-i-gradana/>

85 Protest u Valjevu u 60 sekundi, BBC na srpskom, 17.8.2025, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/articles/czerj3zk8xko/lat>

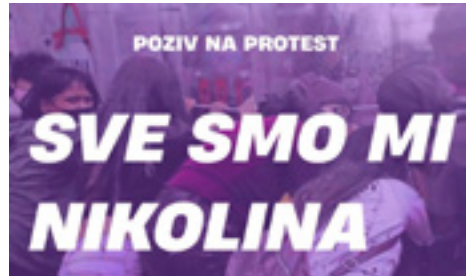
86 Studentkinja: Marko Kričak mi je pretio da će me silovati, šamarao i udarao mi je glavu o zid, N1, 15.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/studentkinja-marko-kricak-mi-pretio-da-ce-me-silovati-samarao-i-udarao-mi-glavu-o-zid/>

87 Studentkinja kojoj je policija razbila glavu i slomila zube: Tukli su me dok sam bila na zemlji, iz hitne odbili da mi pruže pomoć, N1, 28.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/studentkinja-kojoj-je-policija-razbila-glavu-i-slomila-zube-tukli-su-me-dok-sam-bila-na-zemlji-iz-hitne-odbili-da-mi-pruze-pomoc/>

88 Za Brnabić pad nadstrešnice "diverzija", pozivi tužilaštvu da ispita predsednicu parlamenta, RSE, 18.8.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/brnabic-diverzija-nadstresnica-reakcije/33506527.html>

89 VJT tvrdi da nije bilo terorizma, vlast gaji teoriju o diverziji i padu nadstrešnice, N1, 19.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/vjt-tvrdi-da-nije-bilo-terorizma-vlast-gaji-teoriju-o-diverziji-i-padu-nadstresnice/>

Zbog seksističkog i mizoginog napada na studentkinju Nikolinu Sindelić, organizovan je protest 19. avgusta pod nazivom „Sve smo mi Nikolina“, na poziv ženskih organizacija i studenata/kinja. Tom prilikom su zgradu JZO čuvale četiri policajke,⁹⁰ što je shvaćeno kao dodatno ponižavanje žena u našem društvu, posebno zbog toga što je policajkama bilo vidno neprijatno da stoje ispred Nikoline Sindelić i drugih okupljenih žena.

Studentu Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu Andreju Tanku, 20. avgusta određen je kućni pritvor do 30 dana, a tereti se da je na protestu 13. avgusta u Pančevu, tečnošću nepoznatog sastava prskao policajce. Protiv njegovog privođenja 19. avgusta, dva dana zaredom, organizovani su protesti u Pančevu. Andrej Tanko je student sa fotografije koja je postala jedan od simbola studentskog protesta iz decembra 2024. godine, sa protesta „Zastani Srbijo“.⁹¹

Protesti „Građani protiv blokada“, koje organizuje vladajuća stranka, iako se to negira konstantno, počinju 20. avgusta, a dva dana kasnije predsednik Srbije objavljuje da je spreman na dijalog, poziva studente na dijalog,⁹² dok ih istovremeno naziva „studentsko-blokaderskim pokretom“.

Dekan Filozofskog fakulteta u Novom Sadu Milivoj Alanović, 26. avgusta je ušao na fakultet i izbacio studente u blokadi iz zgrade. Policija je pozvana na fakultet, a ceo dan je obeležen tenzijama ispred fakulteta, gde je bila i Žandarmerija i Interventna jedinica policije.⁹³

90 Naša Vukajlović, Kad država koristi žene protiv žena – šta nam govori postavljanje policajki ispred JZO, Danas, 20.8.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/kad-drzava-koristi-zene-protiv-zena-sta-nam-govori-postavljanje-policajki-ispred-jzo/>

91 Kućni pritvor do 30 dana student sa fotografije simbola protesta u Srbiji, RSE, 20.8.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/student-pritvor-pancevo-srbija/33508619.html>

92 Vučić pozvao studente u blokadi na „debatu pred svim kamerama“, N1, 22.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/vucic-pozvao-studente-u-blokadi-na-debatu-pred-svim-kamerama/>

93 Studenti Pravnog fakulteta ušli na Filozofski fakultet u Novom Sadu, nezvanično – dekan pozvao policiju, N1, 26.08.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/studenti-pravnog-fakulteta-usli-na-filozofski-u-novom-sadu-nezvanicno-dekan-pozvao-policiju/>

1.1.12. Septembar 2025. godine

Prvog dana septembra u Novom Sadu, dekan Fakulteta za fizičko vaspitanje ušao je sa policijom na fakultet.⁹⁴ To je bio drugi pokušaj ulaska na fakultet, jer je dekan Drid to isto pokušao i u aprilu. Istog dana, studentkinja Prirodno-matematičkog fakulteta Ljubica Dobanovački izjavila je da su je napali pripadnici Žandarmerije iako nije ni bila ispred kordona kod Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja. Prema njenim navodima, nju je pripadnik Žandarmerije podigao i bacio na beton, a onda joj je pritiskao glavu na zemlju.⁹⁵

Protest „Srbijo da li se čujemo?“ održan je 5. septembra u Novom Sadu. Ovo je jedan od najnasilnijih protesta koji su se desili od pada nadstrešnice, u smislu policijske preterano nasilne reakcije.⁹⁶ Protest je počeo na kampusu u Novom Sadu i u gradu, a povod je bio narušavanje autonomije Univerziteta i prisustvo policije u zgradama Filozofskog fakulteta i Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja. Kod Filozofskog fakulteta građane/ke je dočekaio kordon policije, a nedugo zatim, iz zgrade su ispaljeni topovski udari, a nakon toga i pirotehnička sredstva. Jedinice Žandarmerije su došle ispred fakulteta, a na demonstrante/kinje je bačen suzavac i došlo je do okršaja između građana/ki i policije.

Pripadnici policije ubacili su suzavac u zgradu Prirodno-matematičkog fakulteta u Novom Sadu, gde se nalazio punkt za pružanje prve pomoći povređenim građanima i građankama i gde su se mnogi sklonili nakon što je bačen suzavac, biber sprej i druga sredstva koja su korišćena za razbijanje demonstracija. Inače, prema svedočenjima prisutnih, policija je bila izuzetno brutalna i koristila je prekomernu silu. Pored toga, imajući u vidu da je mnogima pozlilo od gasa koji je bačen (padali su u nesvest, povraćali, neki su imali opekotine), izražena je sumnja da to nije bio suzavac, već neki drugi opasniji gas. Studenti Prirodno matematičkog fakulteta u Novom Sadu objavili su tokom septembra da je hemijska analiza ostataka na čaurama od suzavca pokazala da je policija koristila veoma opasan CN gas, a MUP je to demantovao.⁹⁷

94 Dekan i policija ušli na Fakultet za fizičko vaspitanje u Novom Sadu, RSE, 1.9.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/dekan-i-policija-u%C5%A1li-na-fakultet-za-fizi%C4%8Dko-vaspitanje-u-novom-sadu-/33518463.html>

95 Agresivna akcija policije i ugrožavanje autonomije: Studenti u blokadi osudili represiju u kampusu u Novom Sadu, N1, 3.9.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/agresivna-akcija-policije-i-ugrozavanje-autonomije-studenti-u-blokadi-osudili-represiju-u-kampusu-u-novom-sadu/>

96 Haos u Novom Sadu, policijsko nasilje nad građanima koji traže izbore, 021, 6.9.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/420082/foto-video-haos-u-novom-sadu-policijsko-nasilje-nad-gradjanima-koji-traze-izbore-ima-povredjenih>

97 Šta je CN gas za koji studenti navode da je korišćen u Novom Sadu, N1, 14.9.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/sta-je-cn-gas-za-koji-studenti-navode-da-je-koriscen-u-novom-sadu/>

Odjednom je počelo celo telo da me peče, uhvatila me je panika i počela sam da trčim jer sam imala utisak kao da ću umreti. Dvadeset minuta su mi ispirali fiziološkim i oči i nos i usta ja sam i povratila. Pala sam u nesvest, imala sam pritisak 70 sa 40, nije bilo pulsa, došla je hitna pomoć. Popucali su kapilari u očima, nekoliko dana nisam mogla normalno da dišem, a na koži crvenilo i iritacija. Studentkinja koja je bila na protestu u Novom Sadu.⁹⁸

Te noći je u zgradu Rektorata Univerziteta u Novom Sadu ušlo pedesetak pripadnika Žandarmerije, a sa njima je u zgradi bio i rektor Dejan Madić.⁹⁹ Tada je došlo do svojevrzne „talačke krize“, s obzirom da su studenti/kinje i građani/ke bili u zgradi Rektorata i nisu mogli da izađu. Tek u ranim jutarnjim časovima sledećeg dana, policija ih je pustila da izađu.

U okviru redovnog zasedanja Evropskog parlamenta u periodu od 8. do 11. septembra, poslanici EP diskutovali su o kontinuiranoj upotrebi sile protiv demonstranata/kinja u Srbiji, uz prisustvo komesarke za proširenje Marte Kos, navodeći da su protesti do avgusta uglavnom bili mirni, ali su od tada postali nasilni i rezultirali povredama desetine policijskih službenika i građana/ki i stotinama privođenja.¹⁰⁰

Septembar su obeležili i slučajevi studenata Bogdana Jovičića i Pavla Cicvarića. Naime, Bogdan Jovičić je uhapšen 14. avgusta, nakon protesta u Novom Sadu, određen mu je pritvor od 30 dana, koji je u septembru produžen.¹⁰¹ On je 12. septembra, nakon produžavanja pritvora, stupio u štrajk glađu, što su njegova majka, kao i celokupna javnost, saznali tek 16. septembra.¹⁰² Dok je bio u pritvoru, Bogdanu je preminuo otac, što je on saznao sa nekoliko dana zakašnjenja. Na sahranu je doveden u pratnji tri policajca, sa lisicama na nogama.¹⁰³ U međuvremenu, zbog ozbiljnog pogoršanja zdravstvenog stanja,

98 Šta se dogodilo u novosadskom kampusu? Ozbiljne tegobe od suzavca sa protesta, N1, 15.9.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/sta-se-dogodilo-u-novosadskom-kampusu-ozbiljne-tegobe-od-suzavca-s-protesta/>

99 Policija upala u Rektorat u Novom Sadu i rektor Madić sa njima: Na ulicama policijska brutalnost, suzavci, topovski udari, pendreci, ima povređenih među njima i novinara, Danas, 6.9.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/protest-srbijo-da-li-se-cujemo-5-septembar/>

100 Violence and protest suppression in Serbia, European Parliament news, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/agenda/briefing/2025-09-08/12/violence-and-protest-suppression-in-serbia>

101 Tek pet dana kasnije saznao da mu je otac preminuo. Bogdanov kolega kaže da je u poslednji čas odlučeno da može na sahranu, N1, 17.9.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/tek-pet-dana-kasnije-saznao-da-mu-je-otac-preminuo-bogdanov-kolega-kaze-da-je-u-poslednji-cas-odluceno-da-moze-na-sahranu/>

102 Student iz Novog Sada započeo štrajk glađu zbog produžetka pritvora, Insajder, 16.9.2025, dostupno na: <https://www.insajder.net/prenosimo/student-iz-novog-sada-zapoceo-strajk-gladu-zbog-produzetka-pritvora>

103 Studenta Bogdana policija u lancima dovela na očevu sahranu, N1, 16.9.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/foto-studenta-bogdana-policija-u-lancima-dovela-na-ocevu-sahranu/>

prekinuo je štrajk glađu, ali je i dalje u pritvoru (početak oktobra 2025).

Student Pavle Cicvarić iz Užica, na meti je tabloida i prorežimskih medija tokom celog trajanja protesta, a bio je i uhapšen u julu nakon protesta u Užicu. Njegov progon i targetiranje se nastavilo i u septembru, kada je član glavnog odbora Srpske napredne Stranke Siniša Vučinić u programu uživo na TV Informer izjavio da ima saznanja da blokaderi planiraju da ubiju studenta Pavla Cicvarića kako bi se izazvali veliki nemiri u Srbiji, a vlast okrivila za njegovo ubistvo. Iako se radi o izuzetno ozbiljnoj izjavi u kojoj se spominje nečije ubistvo, ni tužilaštvo ni MUP se tim povodom nisu oglasili.¹⁰⁴

1.2. Značaj analize rodne dimenzije u društvenim pokretima

1.2.1. Feministička teorija i društveni pokreti

Feministička teorija oduvek je bila usko povezana sa društvenim pokretima i aktivizmom. I teorija i pokreti nastaju u određenim istorijskim i političkim okolnostima, kao odgovor na sukobe i goruća pitanja svog vremena. Istovremeno, oni su proizvod društvenih uslova i pokušaj da se ti uslovi promene. Društveni pokreti otvaraju prostor za osporavanje, promišljanje i preoblikovanje društva, a kroz istoriju mnogi su nastojali da transformišu rodne odnose moći, smanje materijalne nejednakosti, ospore nametnute kategorije roda i preispitaju norme seksualnosti.¹⁰⁵ Poslednjih decenija, istraživanja društvenih pokreta sve više naglašavaju važnost analize roda, koja se ne tiče samo učesnika i učesnica pokreta, već i unutrašnjih hijerarhija, taktika, načina mobilizacije i međupokretnih veza.¹⁰⁶

Nauka je dugo zanemarivala ovu dimenziju, ali razvoj studija o ženama i feminizmu otvorio je novo polje istraživanja. Ženski pokreti i feminističke inicijative snažno su oblikovali i druge borbe – od ekoloških i antiratnih do međunarodnih kampanja protiv siromaštva i neravnopravnosti. Na taj način, rodna analiza i feminističke taktike postale su sastavni deo šireg repertoara društvenog aktivizma.¹⁰⁷

Tradicionalno, proteste povezujemo sa ulicama, trgovima i masovnim okupljanjima. Marševi, štrajkovi i barikade ne menjaju samo svakodnevni tok života, već i simboliku prostora u kojem se odvijaju. Još od 18. veka barikade

104 Vučinić izneo „saznanje“ da će Pavle Cicvarić biti ubijen: Zašto MUP i tužilaštvo ćute, Uglješa Bokić, Danas, 18.9.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/vucinic-pavle-cic-varic-mup-tuzilastvo/>

105 Fabian, L., & Nielsen, L. Y, Introduction: Gendering Social Movements and Everyday Resistance, Conjunctions. Transdisciplinary Journal of Cultural Participation, 7(1), 2020, dostupno na: https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/74920042/document_25.pdf

106 Ibid.

107 Ibid.

su postale globalni simbol revolucije i otpora.¹⁰⁸ Ipak, prostori protesta nisu ograničeni na javne trgove. Oni se nalaze i u izbegličkim kampovima, zajedničkim kuhinjama, stanovima, na plesnim podijumima i u digitalnim zajednicama. Svaki prostor u kojem se osporava postojeći poredak postaje prostor političkog delovanja, čime otvara mogućnost da rodne dimenzije dobiju različite oblike.¹⁰⁹

Repertoar društvenih pokreta obuhvata direktne akcije, okupacije, štrajkove, mitinge i bojkote, ali od osamdesetih godina raste interesovanje za svakodnevne i „nevidljive“ oblike otpora. Nazivani skrivenim transkriptima, infrapolitikom ili „taktikama slabijih“, ovi oblici pokazuju da političko delovanje ne mora uvek biti spektakularno ili masovno.¹¹⁰ Feminističke i postkolonijalne analize dodatno naglašavaju da oslobađanje jednog aktera, poput belog industrijskog radnika, ne znači i kraj patrijarhata, kolonijalizma ili nacionalizma. Ne postoji univerzalni nosilac emancipacije niti jedinstvena metoda oslobođenja. Upravo zato, uvažavanje rodne dimenzije omogućava da prepoznamo širi spektar aktera i političkih činova, naročito onih sa margine.¹¹¹

Ženski kolektivni otpor istorijski osvetljava borbu za priznanje onoga što se generalno smatra kao političko. Feministički pokreti šezdesetih i sedamdesetih naglašavali su politizaciju doma i tela, što je kasnije postalo još izraženije. Rod strukturiše političke mogućnosti: muškarci su se često mobilisali kroz sindikate i radna mesta, dok su žene delovale kroz zajednice i takozvanu „domaću politiku“, ređe priznatu kao „pravo“ političko polje. Iz te podele rada proizašle su i specifične ženske taktike, poput borbe za stanovanje, zdravlje ili hranu.¹¹² Takvi primeri se protežu kroz prošle vekove. Još 1779. godine hiljade žena marširale su ka Versaju zahtevajući hleb, što je postalo simbol Francuske revolucije. U afričkim antikolonijalnim borbama, prodavačice na pijaci bile su ključne u protestima oko hrane, poreza i monopola. Širom sveta, žene su bile u središtu antikolonijalnih i oslobodilačkih pokreta. Analiza rodne dimenzije omogućava da se ti procesi ne posmatraju kao „prateći“, već kao suštinski deo istorijskih promena.¹¹³

1.2.2. Savremene rodne borbe i otpor

Treba imati u vidu da društveni pokreti nisu uvek progresivni. Oni mogu biti i reakcionarni, mobilisani da brane postojeći poredak, verske ili političke autoritete. Poslednjih godina u mnogim zemljama beleži se uspon krajnje

108 Ibid.

109 Ibid.

110 Ibid.

111 Ibid.

112 Ibid.

113 Ibid.

desno orijentisanih organizacija koje zagovaraju etničku ili ideološku „čistoću“. Autoritarni populistički lideri u SAD, Brazilu, Rusiji, Izraelu, Indiji i Mađarskoj oslanjaju se na narative muškosti, antielitizma i nacionalizma. Pored toga, u Evropi je porasla ksenofobija, posebno prema migrantima i izbeglicama.¹¹⁴ Ovi primeri pokazuju da je rod i ovde ključan, ne samo kroz učesnike i učesnice, već i kroz ideološke obrasce u kojima se moć i identitet oblikuju.

Sa pojavom društvenih mreža početkom 2000-ih javio se optimizam o njihovom „demokratskom potencijalu“. Međutim, internet je ubrzo postao i prostor mobilizacije krajnje desnice i mizoginih zajednica. Od 4Chana¹¹⁵ i 8Chana¹¹⁶ (internet foruma koji omogućavaju potpunu anonimnost i slobodu objavljivanja sadržaja), do svakodnevnih mimova i gifova, digitalna kultura oblikovala je nove obrasce širenja rasizma, mizoginije i nasilja. Internet je postao polje „kulturnog rata“ koje alt-right i povezane grupe aktivno koriste.¹¹⁷ Alt-right (alternativna desnica) su ekstremno desne, populističke i često neonacionalističke grupe koje deluju uglavnom onlajn. One promovišu rasističke, mizogine i antiimigrantske ideje, a koriste humor, mimeove i digitalne kampanje da šire svoje poruke i mobilišu pristalice. U kontekstu društvenih pokreta, posebno je važno naglasiti da su oba foruma igrala ključnu ulogu u širenju krajnje desnih ideologija, antifeminizma i mizoginih diskursa. Na taj način, oni predstavljaju specifične „digitalne prostore protesta“, ali i radikalizacije, u kojima se oblikuju i distribuiraju nove strategije političkog delovanja. Lorencen i Šakir pokazuju da antifeminizam ima ključnu ulogu u krajnje desnim pokretima. Na primer, ukazano je na Trampovu komunikaciju sa Tvitera, kao na strategiju koja normalizuje agresivne desničarske prakse.

S druge strane, primer pokreta „Ljutite majke“ iz Češke pokazuju kako žene reprodukuju patrijarhalne i mizogine narative. U pitanju je konzervativna, krajnje desna organizacija u Češkoj, koja okuplja žene koje se predstavljaju kao „zaštitnice porodice i tradicije“. One se protive feminizmu i koriste društvene mreže da promovišu antifeminističke i nacionalističke ideje, zauzimajući aktivnu ulogu u očuvanju konzervativnih rodni normi. One nastupaju u ime „prava žena“, ali njihov diskurs zapravo ojačava patrijarhalni poredak jer se žene prikazuju kao moćne, ali samo unutar tradicionalnih

114 Ibid.

115 4Chan je nastao 2003. godine, prvobitno kao forum za japansku animaciju i kulturu, ali je ubrzo prerastao u širu zajednicu u kojoj se razmenjuju različite teme, od video igara i mimova do politike. Poznat je po stvaranju internet supkultura, ali i po tolerisanju provokativnih i uvredljivih sadržaja.

116 8Chan (kasnije 8kun) osnovan je 2013. kao alternativa 4Chanu, sa još manje ograničenja. Forum je ubrzo postao utočište za ekstremističke grupe, govor mržnje i teorije zavere. Povezivan je sa više masovnih napada, jer su napadači koristili 8Chan da objave svoje manifeste i najave.

117 Ibid.

uloga majki i čuvarki nacije. Ovi primeri pokazuju da rodna analiza nije sporedna, već centralna za razumevanje političkih dinamika savremenog populizma i ekstremizma.¹¹⁸

Međutim, na drugoj strani ovog spektra postoje primeri rodnog otpora. Na primer, borba naroda Saharavi u Zapadnoj Sahari¹¹⁹ pokazuje kako žene učestvuju u nenasilnim formama otpora i kroz aktivističke umetničke prakse povezuju pitanja tela, prostora i teritorije. Ovaj primer povezuje se sa tradicijom latinoameričkog postkolonijalnog feminizma i feminističke geografije, koja kritikuje patrijarhalne strukture znanja i politike prostora.¹²⁰

Žene Saharavija odigrale su ključnu ulogu u izbegličkim kampovima u Alžiru i u nenasilnom otporu, pri čemu je naglašena njihova aktivna politička i društvena uloga, a ne samo uloga „žrtava“. One su i kroz umetničke performanse, teatar i festivale povezivale telo, prostor i teritoriju. Na primer, neke su učestvovala u simboličkim akcijama razminiranja prostora uz „Zid sramote“, marokanski vojni bedem dug više od 2.700 km. Time su spajale fizičko iskustvo tela sa političkom borbom za oslobađanje teritorije.

U tom duhu, u Čileu je nastao performans „Silovatelj na tvom putu“ (Un violador en tu camino, 2019), a taj talas protesta uklopio se u širi feministički pokret Latinske Amerike, u kojem se ističe kampanja „Ni jedna manje“ (Ni Una Menos) pokrenuta u Argentini 2015. godine protiv femicida i nasilja prema ženama. Ovi protesti, utemeljeni na dugoj tradiciji ženskih skupova i akcija, ubrzo su postali globalni simbol borbe protiv rodno zasnovanog nasilja, odnosno, borbe za živote i dostojanstvo žena.¹²¹

Performans „Silovatelj na tvom putu“, čileanskog feminističkog kolektiva La Tesis, predstavlja jedan od najsnažnijih primera feminističkog aktivizma u savremenim društvenim pokretima. Prvi put izveden u Valparaísu, ispred policijske stanice, performans kombinuje pesmu i koreografisane pokrete žena sa povezima preko očiju. U tekstu se optužuje država, policija i pravosuđe za sistematsko održavanje rodno zasnovanog nasilja: *Patrijarhat je sudija koji nas kažnjava zato što smo rođene, a kazna je nasilje koje ne vidiš*, odnosno, ukazuje se da nasilje prema ženama nije izolovan problem, već institucionalizovana praksa. Snimci performansa brzo su postali viralni, a izvođenja su se proširila širom sveta, pretvarajući ga u globalni simbol borbe protiv femicida i institucionalne nepravde.¹²²

118 Ibid.

119 Saharavi su starosedelački narod Zapadne Sahare, teritorije koju je 1975. godine okupirao Maroko nakon povlačenja Španije. Od tada traje sukob između marokanske države i Saharavija koji uz podršku Fronte Polisario, zahtevaju pravo na samoopredeljenje.

120 Ibid.

121 Ibid.

122 Boyd, C, Performing resistance: “Un violador en tu camino” and the globalisation of feminist protest. *Feminist Media Studies*, 2020.

1.2.3. Rod kao bojno polje društvenih promena

Sastav društvenih pokreta i njihove taktike pokazuju da rod nikada nije neutralan, a pokreti mogu isticati ženskost ili muškost u strategijama. Primeri poput Majki sa Majskog trga (Madres de Plaza de Mayo) u Argentini pokazuju kako su značenja vezana za materinstvo mogla pružiti i zaštitu i političku snagu. Slično, grupa Žene Lankašira protiv zatvaranja rudnika (Lancashire Women Against Pit Closures), koja se tokom štrajka rudara 1984–85. organizovala kako bi pružila podršku štrajkačima, ali i samostalno delovala kroz proteste, demonstracije i preuzimanje rudarskih objekata, uspeła je da zauzme rudarsku kulu jer rukovodstvo „nije moglo da zamisli“ da će žene preduzeti takvu akciju, što im je obezbedilo izvesnu prednost i zaštitu.¹²³

Pokret Madres de Plaza de Mayo u Argentini nastao je 1977. godine, tokom vojne diktature, kada su majke i bake nestalih počele da se okupljaju svakog četvrtka na Majskom trgu u Buenos Airesu. Njihovi najbliži su nestali u okviru državnog terora poznatog kao „Prljavi rat“ (1976–1983). Majke su nosile bele marame kao simbol pelena svoje dece i zahtevale informacije o njihovim sudbinama. Režim ih je u početku ignorisao i ismevao nazivajući ih „ludim ženama“ (las locas), ali upravo ta percepcija da su „bezopasne majke“ omogućila im je prostor da se organizuju i istraju. Vremenom je njihov otpor prerastao u snažan simbol borbe protiv diktature i za ljudska prava, a bele marame postale su globalno prepoznat znak majčinskog otpora i moralnog autoriteta žena u političkoj areni.¹²⁴ Majke su svoj identitet materinstva pretvorile u politički resurs. Time što su se javno predstavljale kao majke koje traže svoju decu, njihov otpor je bio teško delegitimizovati ili nasilno ugušiti, za razliku od drugih grupa koje je režim lakše označavao kao „subverzivne“. U toj transformaciji, materinstvo je postalo politička kategorija: one su kroz „moralni autoritet majki“ zadobile simboličku zaštitu i legitimitet, dok su bele marame i jednostavni zahtevi za „istinom i pravdom“ postali univerzalno razumljivi. Na taj način su pokazale da rodne uloge, iako tradicionalno shvaćene kao privatne i apolitične, mogu postati osnova moćnog i dugotrajnog političkog otpora.¹²⁵

123 Rachel L. Einwohner, Jocelyn A. Hollander and Toska Olson, *Engendering Social Movements: Cultural Images and Movement Dynamics*, Gender and Society, Vol. 14, No. 5, Sage Publications, Inc, 2000, dostupno na: <https://jocelynhollander.com/wp-content/uploads/2018/02/engendering-social-movements.pdf>

124 Bosco, F. J, *The Madres de Plaza de Mayo and human rights activism in Argentina*. Annals of the Association of American Geographers, 2006.

125 Navarro, M, *The Personal Is Political: Las Madres de Plaza de Mayo*. In S. Eckstein (ed.), *Power and Popular Protest: Latin American Social Movements*, University of California Press, 1989.

Pored toga, poslednju deceniju u svetu obeležili su protesti žena protiv nasilja prema ženama, za reproduktivna prava žena i poboljšanje njihovog položaja, kao i za ženska i ljudska prava, borbu protiv diktature, vladavinu prava i demokratiju. Ukratko ćemo predstaviti nekoliko najznačajnijih protesta koje su pokrenule žene i koji su doveli do stvaranja pokreta, odnosno, do velike mobilizacije žena.

- Ženski marš u Sjedinjenim Američkim Državama održan je 21. januara 2017. godine, dan nakon prve inauguracije Donalda Trampa, kao odgovor na mizogine, rasističke i netolerantne poruke koje su obeležile njegovu kampanju. Glavni skup, nazvan *Women's March on Washington*,¹²⁶ okupio je preko 500.000 učesnica i učesnika u glavnom gradu, dok su se istovremeno širom sveta održali marševi podrške u više od 600 gradova. Procene govore da je ukupno između tri i pet miliona ljudi učestvovalo, što ovaj događaj čini jednim od najvećih protesta u američkoj istoriji.¹²⁷ Cilj marša bio je afirmacija ženskih prava i ukazivanje na potrebu zaštite prava na reproduktivno zdravlje, ravnopravnost polova, borbu protiv rodno zasnovanog nasilja, kao i na širu solidarnost s marginalizovanim grupama, imigrantima, pripadnicima LGBTQ+ zajednice, osobama s invaliditetom i manjinama. Ružičaste „pussyhat“ kape postale su prepoznatljiv simbol pokreta, kao znak otpora mizoginiji i seksizmu. Ima mišljenja da je ovaj marš predstavlja početak novog talasa feminizma u 21. veku, koji povezuje različite oblike borbe za društvenu pravdu kroz interseksionalni pristup. Iako je kasnije došlo do unutrašnjih sukoba i podela u organizaciji, Ženski marš je obeležio savremeni feministički pokret, obnovio političku mobilizaciju žena i otvorio globalni prostor za razgovor o ravnopravnosti, telu, slobodi i moći u savremenom društvu.
- Masovni protesti u Poljskoj protiv zabrane abortusa izbili su u oktobru 2020. godine, nakon što je Ustavni sud Poljske doneo odluku kojom je gotovo potpuno onemogućio prekid trudnoće, pod snažnim uticajem konzervativne vlade i Katoličke crkve. Protesti, koje je predvodio pokret *Strajk Kobiet* (Ženski štrajk),¹²⁸ okupili su stotine hiljada žena i muškaraca u desetinama gradova širom zemlje, uključujući Varšavu, Krakov i Gdanjsk.¹²⁹ Ulice su bile pune transparenata sa parolama poput „Moje telo, moj izbor“ i simbolom crvenog groma, koji je postao

126 Opširnije: <https://www.womensmarch.com/>

127 Women's March, History, 5.1.2018, dostupno na: <https://www.history.com/this-day-in-history/january-21/womens-march>

128 Opširnije: <https://strajkkobiet.eu/>

129 Magdalena Gvožd-Palokat, Protesti protiv zakona o abortusu i pokušaj kompromisa, DW, 1.11.2020, dostupno na: <https://www.dw.com/sr/poljska-masovni-protesti-protiv-zakona-o-abortionu-i-poku%C5%A1aj-kompromisa/a-55465251>

znak otpora. Demonstracije su prerasle u širi društveni pokret koji je prevazišao pitanje samog abortusa, izražavajući revolt prema autoritarnoj vlasti, ograničavanju građanskih sloboda i uticaju crkve na državu. Protesti su bili najveći u Poljskoj od pada komunizma i pokazali su promenu u javnom mnjenju, posebno među mlađim generacijama koje sve otvorenije podržavaju sekularnost i rodnu ravnopravnost. Iako odluka Ustavnog suda nije izmenjena, pritisak javnosti doveo je do jačanja feminističkog pokreta, solidarnosti širom Evrope i otvaranja teme reproduktivnih prava kao ključnog pitanja demokratije i ljudskih prava u Poljskoj. Protesti su nastavljeni krajem 2021. godine, nakon smrti trudnice koja je umrla od sepse u 22. nedelji rizične trudnoće.¹³⁰

- Protesti u Iranu izbili su u septembru 2022. godine nakon smrti 22-godišnje Mahse Amini, koju je uhapsila „moralna policija“ u Teheranu, zbog navodnog nepropisnog nošenja hidžaba.¹³¹ Preminula je u pritvoru, a svedoci i porodica tvrdili su da je bila brutalno pretučena, što je izazvalo ogroman bes i revolt. Njena smrt postala je simbol otpora represiji, a žene su širom Irana masovno izlazile na ulice, skidale i spaljivale marame, šišale kosu i uzvikivale slogan „Žena, život, sloboda“ (*Zan, Zendegi, Azadi*).¹³² Protesti su se brzo proširili i prerasli u najznačajniji izazov vlastima Islamske Republike u poslednjih nekoliko decenija. Reakcija režima bila je ekstremna, policija i Revolucionarna garda koristile su suzavac, batine i vatreno oružje, a stotine ljudi su ubijene, dok su hiljade uhapšene i osuđene na dugogodišnje kazne, uključujući i smrtne kazne. Uprkos represiji, protesti su imali ogroman značaj jer su ujedinili žene i muškarce različitih etničkih i socijalnih pozadina, otvorili globalnu debatu o ženskim pravima u Iranu i o borbi za osnovna prava i slobode.

U Srbiji su žene, takođe, organizovale brojne proteste. Posebno treba napomenuti konstantne, dugogodišnje antiratne proteste Žena u crnom,¹³³ aktivistkinja feminističko-antimilitarističke orijentacije, koje se već 30 godina nenasilno suprotstavljaju ratu i politici koja je dovela do ratova i militarizacije društva. U prethodnih nekoliko godina, bilo je protesta žena, koji su uglavnom bili usmereni na sprečavanje nasilja prema ženama.

- U septembru 2022. godine, neformalni feministički kolektiv Ženska solidarnost organizovao je protest ispred redakcije „Informera“, na kome su učestvovalе aktivistkinje, neformalne grupe i organizacije.

130 Poljska: abortus i ženska prava, BBC na srpskom, 8.11.2021, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-59208067>

131 Death of Jina Mahsa Amini, Britannica, dostupno na: <https://www.britannica.com/biography/death-of-jina-mahsa-amini>

132 Opširnije: <https://www.womanlifefreedom.today/>

133 Opširnije: <https://zeneucrnom.org/images/pdf/30godina-neposlusne.pdf>

Povod je bio intervju sa višestrukim silovateljem, koji je upravo pušten na slobodu, pod naslovom „*Megaekskluzivno! Ispovest serijskog silovatelja: Prvi put sam silovao sa deset godina*“, u kome su navedeni i opisi silovanja.¹³⁴ Zahtev je bio da se ovaj intervju ukloni, a usledilo je pet protestnih okupljanja sa dodatnim zahtevima, između ostalog, da se poštuje Kodeks novinara Srbije i prate Smernice za medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama. Zahtev za uklanjanje intervjuja potpisalo je preko 60 organizacija, kolektiva, pojedinaca i pojedinki.¹³⁵

- U januaru 2024. godine, u organizaciji Ženske solidarnosti, u Beogradu je održan protest ispred Ministarstva zdravlja pod nazivom „Porodilište, a ne klanica“.¹³⁶ Povod protesta bio je akušersko nasilje prema ženama u porodilištima u Srbiji, a zahtevi su se odnosili na vršenje nadzora nad radom svih porodilišta, kao i na izradu protokola za porođaje. Protest je održan i u Sremskoj Mitrovici, a takođe i u Vranju.¹³⁷
- U junu 2024. godine, grupa studentkinja FPN-a uz podršku Ženske solidarnosti, protestovala je protiv izbora Slaviše Orlovića za dekana Fakulteta političkih nauka, zbog navoda o seksualnom uznemiravanju studentkinja.¹³⁸ Krajem septembra, on je podneo ostavku na mesto dekana FPN-a.¹³⁹ Na ovu vest, studentkinje FPN-a su poručile: *Iako nikada nije ni bio izabran na tu funkciju, ovo je zvanično kraj borbe koju smo započele protestom 7. juna – seksualni nasilnik neće biti na čelu fakulteta.*

Svi navedeni primeri pokazuju da rod može, ali i ne mora biti istaknut da bi oblikovao dinamiku pokreta. Čak i kada pokreti ne naglašavaju rod, uvek su posmatrani kroz rodne predstave i merila. Zbog toga se analiza rodne dimenzije u društvenim pokretima nameće kao neophodna, s obzirom da

134 Opširnije: PreneraŽena 2021/22, FemPlatz, 2023, Pančevo, dostupno na: <https://femplatz.org/index.php?l41>

135 Javno saopštenje za uklanjanje intervjuja pod naslovom „Megaeksluzivno! Ispovest serijskog silovatelja: Prvi put sa silovao sa deset godina.“ 06.11.2022, Ženska solidarnost, dostupno na: <https://zenskasolidarnost.org/javno-saopstenje-za-uklanjanjem-intervjuja/>

136 Protest ispred ministarstva zbog akušerskog nasilja: Potresne priče ispovesti porodilja, N1, 19.01.2024, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/poceo-protest-porodiliste-a-ne-klanica-protiv-porodiljskog-nasilja/>

137 Protest u Vranju protiv akušerskog nasilja, Radio Slobodna Evropa, 27.01.2024, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/aku%C5%A1ersko-nasilje-protest-vranje-srbija-/32794458.html>

138 Uzavrela atmosfera na FPN zbog izbora Orlovića za dekana, N1, 6.6.2024, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/uzavrela-atmosfera-na-fpn-zbog-izbora-orlovica-ispitati-navode-o-seksualnom-uznemiravanju/>

139 Slaviša Orlović neće biti dekan FPN-a, Mašina, 27.9.2024, dostupno na: <https://www.masina.rs/slavis-a-orlovic-nece-biti-dekan-fpn-a/>

omogućava da razumemo kako identiteti, stereotipi i društvene predstave utiču na mobilizaciju, legitimitet i ishode političkih borbi. Rod nije sporedni faktor, već ključno bojno polje društvenih transformacija, kroz koje se prelamaju pitanja moći, identiteta i društvene promene.¹⁴⁰

1.3. Ciljevi eksplorativnog istraživanja i istraživačka pitanja

Cilj ovog istraživanja je da pruži dublji uvid u lična iskustva, percepcije i stavove žena koje učestvuju u građanskim i studentskim protestima u Srbiji 2024/2025. godine. Fokus istraživanja jeste razumevanje specifičnih izazova sa kojima se žene suočavaju u kontekstu protesta, kao i analiza načina na koji rod oblikuje njihovu vidljivost, bezbednost, političko delovanje i svakodnevni život tokom perioda protesta.

Kroz razgovore sa učesnicama različitih društvenih i profesionalnih pozadina, uključujući studentkinje, prosvetne radnice, političarke, novinarke, aktivistkinje i građanke, istraživanjem želimo da mapiramo učešće žena na protestima, obrasce isključenosti i nasilja, ali i otpora, solidarnosti i osnaživanja koje protesti omogućavaju ili sputavaju.

Istraživačka pitanja

Imajući u vidu cilj istraživanja, postavile smo nekoliko istraživačkih pitanja:

- **Motivi za učešće u protestima:** Koji su motivi i prethodna iskustva koja utiču na odluku da učestvuju u protestima? U kojoj meri je njihovo učešće kontinuirano i samostalno, a u kojoj deo šireg društvenog angažmana?
- **Bezbednost na protestima, nasilje na protestima i u vezi sa protestima:** Da li rod oblikuje iskustvo protesta? Da li žene percipiraju proteste kao bezbedan prostor? Kakva su njihova iskustva sa nasiljem, pretnjama i zastrašivanjem, kako u fizičkom prostoru, tako i u online okruženju?
- **Reprezentacija žena:** Kako se žene vide i kako su predstavljene u javnosti tokom protesta? Na koji način mediji i društvene mreže prikazuju žene koje protestuju? Da li se suočavaju sa specifičnim oblicima mizoginije, omalovažavanja ili seksualizacije?
- **Politička vidljivost i zahtevi žena:** Koliko su feminističke i rodno osetljive teme prisutne i vidljive na protestima? Kakav je položaj

140 Rachel L. Einwohner, Jocelyn A. Hollander and Toska Olson, *Engendering Social Movements: Cultural Images and Movement Dynamics*, Gender and Society, Vol. 14, No. 5, Sage Publications, Inc, 2000, dostupno na: <https://jocelynhollander.com/wp-content/uploads/2018/02/engendering-social-movements.pdf>

žena u organizacionim strukturama protesta i da li postoje specifični politički zahtevi koji reflektuju potrebe i prava žena?

- **Uticaj protesta na svakodnevni život žena:** Da li protesti osnažuju učesnice ili im dodatno otežavaju svakodnevicu? Kako usklađuju aktivizam sa porodičnim, radnim i obrazovnim obavezama?
- **Nastavak protesta:** Kakve su vizije, dileme i poruke učesnica o budućnosti protesta? Šta žene očekuju kao krajnji ishod protesta? Šta bi poručile drugim ženama koje razmišljaju da se priključe ili povuku iz protesta?

Ovo istraživanje je eksplorativnog karaktera, što najpre znači da nije reprezentativno, već je rađeno na prigodnom uzorku. Samim tim ni nalazi istraživanja ne pretenduju na reprezentativnost, već služe kao osnov za razvoj dubljih istraživačkih hipoteza i osmišljavanje rodno osetljivih pristupa analizi savremenih društvenih pokreta u Srbiji.

Primarni cilj ovog eksplorativnog istraživanja jeste identifikacija fenomena, obrazaca i tema koje do sada nisu bile dovoljno istražene u kontekstu učešća žena na protestima u Srbiji. Eksplorativna istraživanja se najčešće koriste kada je oblast istraživanja nova, kompleksna ili društveno zanemarena, kao što je slučaj sa rodnim aspektima učešća na protestima.

Kroz upotrebu kvalitativnih istraživačkih metoda, fokus grupa i polustrukturiranih intervju, istraživanje omogućava prikupljanje dubinskih podataka o ličnim iskustvima i percepcijama žena, bez unapred čvrsto zadatih teorijskih okvira. Umesto testiranja gotovih pretpostavki, istraživanje služi kao polazna tačka za generisanje novih istraživačkih hipoteza i preporuka za buduća, kvantitativna i komparativna istraživanja.

Eksplorativni pristup nam omogućava da saznamo i razumemo kako žene same opisuju svoje mesto u protestima, koje izazove i oblike podrške prepoznaju, kako balansiraju aktivizam i svakodnevne obaveze, kao i kako interpretiraju sopstvenu bezbednost, vidljivost i političku moć u javnom prostoru. Posebno važan u ovom kontekstu jeste i potencijal istraživanja da osvetli različite faktore koji utiču na međusobnu solidarnost među ženama.

Okvirna istraživačka hipoteza

S obzirom na eksplorativni karakter, istraživanje se razvija kroz iskustva učesnica. Ipak, na osnovu dosadašnjih feminističkih analiza, uključujući analize društvenih pokreta i javnih diskursa, možemo postaviti sledeću okvirnu istraživačku hipotezu:

Rodna pozicija žena značajno oblikuje njihovo iskustvo učešća u protestima u Srbiji, pri čemu se suočavaju sa specifičnim oblicima nasilja, nevidljivosti

i dodatnog opterećenja u svakodnevnom životu, ali istovremeno protesti predstavljaju prostor otpora, osnaživanja i izgradnje solidarnosti među ženama.

Ova hipoteza nije konačna, već se koristi kao analitički okvir za interpretaciju nalaza. To znači da može biti potvrđena, dalje razvijena/izmenjena ili osporena tokom dalje analize prikupljenog materijala.

2. METODOLOGIJA

2.1. Dizajn istraživanja i metode prikupljanja podataka

Istraživanje je primarno osmišljeno kao kvalitativna, eksplorativna studija koja ispituje rodne dimenzije učešća žena na građanskim i studentskim protestima u Srbiji 2024/2025. godine. Polazeći od pretpostavke da su lična iskustva žena često nevidljiva u analizama društvenih pokreta, istraživanje koristi metodološki okvir koji omogućava dubinsko razumevanje individualnih percepcija, emocija i strategija koje žene razvijaju tokom trajanja protesta i njihovog učešća na protestima. Kao što je navedeno, cilj istraživanja nije da bude reprezentativno, jer to u trenutnim okolnostima nije bilo moguće, već je cilj osvetljavanje kompleksnosti i nijansi ženskog učešća u protestima, kao i mapiranje tema koje zahtevaju dalju pažnju.

Istraživanje se oslanja na dve komplementarne metode: fokus grupe i polustrukturirane intervju, koje su dopunjene upitnikom namenjenim studentkinjama, imajući u vidu da je organizovanje fokus grupa sa studentkinjama tokom perioda istraživanja bilo otežano. Fokus grupe su korišćene kao alat za kolektivnu razmenu iskustava i podsticanje diskusije među učesnicama koje dolaze iz sličnog profesionalnog ili geografskog konteksta, dok su intervjui omogućili detaljniju analizu pojedinačnih iskustava. Ovaj kombinovani pristup omogućava sagledavanje i analizu grupne dinamike (solidarnost, neslaganja, kolektivne prakse), kao i pojedinačnih narativa koji otkrivaju lične motive i dileme.

Uzorak istraživanja obuhvata **žene koje su učestvovalе na protestima**, sa posebnim fokusom na studentkinje, građanke, prosvetne radnice, aktivistkinje, političarke i novinarke, što omogućava uvid u iskustva iz različitih društvenih i profesionalnih pozicija. Istraživanje je sprovedeno u više gradova i opština širom Srbije, kako bi se obuhvatile različite lokalne realnosti, uključujući manja mesta i univerzitetske centre. Razgovori su vođeni prema unapred pripremljenim vodičima koji su uključivali tematske celine o motivaciji za proteste, bezbednosti, iskustvima nasilja, javnoj vidljivosti, kao i o uticaju protesta na svakodnevni život učesnica.

Istraživanje je sprovedeno uz poštovanje osnovnih etičkih standarda kvalitativnog istraživanja, uz posebnu pažnju posvećenu zaštiti učesnica koje iznose osetljive lične informacije i iskustva.

Učešće u istraživanju bilo je dobrovoljno, uz jasno informisanje o ciljevima, načinu upotrebe podataka i pravima učesnica da u bilo kom trenutku odustanu od razgovora. Svi identifikacioni podaci su uklonjeni iz istraživačkih izveštaja, a kada je bilo neophodno, učesnicama su dodeljeni opisi koji ne omogućavaju njihovu identifikaciju, kao što su npr. „studentkinja iz Novog Sada“, „nastavnica iz Beograda“ i slično.

Podaci prikupljeni kroz fokus grupe i intervjue su zabeleženi, uz pristanak učesnica, transkribovani i tematski analizirani. Analiza se zasnivala na postupku tematskog kodiranja, pri čemu su ključne teme i obrasci identifikovani na osnovu učestalosti, intenziteta i značenja koje učesnice same pripisuju svojim iskustvima, koristeći unapred određene kodove u vodiču za razgovore (npr. bezbednost, nasilje, javna percepcija), uz mogućnost uvođenja novih kodova, nastalih tokom samog procesa analize, u skladu sa fleksibilnošću eksplorativnog dizajna. Ovakav pristup omogućio je da se istraživačka pitanja ispituju kroz glasove samih žena, bez svodenja njihovih iskustava na unapred zadate kategorije, što je dodatno obogatilo interpretaciju nalaza i otvorilo prostor za buduća istraživanja u ovoj oblasti.

S obzirom da se ovo istraživanje sprovodilo u specifičnom društveno-političkom momentu, pored iskustava samih učesnica protesta, želele smo da predstavimo i neke relevantne podatke o aktuelnim društvenim dešavanjima. Između ostalog, prikupljale smo dostupne podatke iz medija o napadima i nasilju prema ženama na protestima, kao i zvanična saopštenja državnih organa.

Pored toga, od Ministarstva unutrašnjih poslova zatražile smo informacije koristeći zahtev za pristup informacijama od javnog značaja. Imajući u vidu česta privođenja i zadržavanja koja su se dešavala na protestima, zatražile smo od Ministarstva unutrašnjih poslova informacije o broju i polnoj strukturi privedenih lica, broju i polnoj strukturi zadržanih lica, kao i informacije o broju i polnoj strukturi lica kojima je određen pritvor i trajanje pritvora, sve razvrstano po policijskim stanicama i upravama. Podatke od Ministarstva unutrašnjih poslova dobile smo za period od 1. decembra 2024. do 7. maja 2025. godine, a nakon toga smo svakodnevno pratile saopštenja i podatke ovog Ministarstva i unosile kvantitativne podatke u tabelu o postupanju policije.

Nadalje, od IT Mreže solidarnosti i Fondacije Aleka Kavčiča, koji su prikupljali i raspoređivali finansijska sredstva za solidarnu pomoć prosvetnim radnicima

i radnicama koji nisu dobijali plate zbog blokada/učešća na protestima, zatražile smo informacije o broju i polnoj strukturi osoba koje su se prijavile za ovu pomoć, razvrstano po gradovima ili okruzima, kao i o broju i polnoj strukturi osoba kojima je pomoć isplaćena, razvrstano po gradovima ili okruzima. Treba imati u vidu da je na sajtu Fondacije Aleka Kavčiča dostupna informacija o sredstvima koja su kao solidarna pomoć prikupljena i isplaćena, kao i o broju isplata, a informacije se redovno ažuriraju.

Od Centra za istraživačko novinarstvo (CINS) i Građanskih inicijativa smo zatražile informacije o napadima tokom protesta, s obzirom da obe organizacije prate proteste i beleže napade, odnosno, zatražile smo informacije o ukupnom broju napada od momenta započinjanja beleženja, razvrstano po mesecima i gradovima, kao i o broju i polnoj strukturi osoba koje su napadnute, razvrstano po gradovima.

Od Arhiva javnih skupova tražile smo informacije o broju održanih protesta, skupova, okupljanja, razvrstano po gradovima i mesecima sa podatkom o brojnosti, uz napomenu da nam dostave podatke razvrstane po polu, ukoliko raspolažu takvim podacima.

Na kraju, imajući u vidu da CRTA prati proteste i skupove koji se održavaju od novembra 2024. godine u Srbiji, pitali smo da li poseduju rodno razvrstane podatke u vezi sa protestima, bilo da se radi o broju povređenih, privedenih ili zadržanih osoba, kao i podatke o ukupnom broju skupova koji su održani, razvrstano po gradovima i mesecima.

Takođe, od početka protesta u novembru 2024. godine počele smo da prikupljamo podatke iz medija i zvaničnih saopštenja o incidentima u javnom i digitalnom prostoru i na protestima, kao što su fizički napadi i nasrtaji na žene, zaletanje automobilom, prebijanja, pretnje, kao i postupanje policije prema ženama na protestima, odnosno, upotrebu prekomerne sile, proizvoljna privođenja i prekoračenje ovlašćenja. Beležile smo primere ozbiljnog kršenja prava i nasilja prema ženama, što znači da ova baza nije sveobuhvatna i ne uključuje sve napade na žene tokom protesta. Kroz svakodnevno praćenje medija i zvaničnih saopštenja institucija, unosile smo podatke u tabelu incidenata, koja sadrži datum, vrstu napada/incidenta, grad/mesto, lokaciju, opis situacije, da li su učesnice zadobile povrede, ishod situacije i izvor podataka. Neki slučajevi su zahtevali višemesečno praćenje i unos podataka. Prikupljeni su podaci o 45 incidenata prema ženama/učesnicama protesta, koje su u periodu od novembra 2024. do septembra 2025. godine počinili različiti akteri (prolaznici/drugi građani i građanke, policija). Iako ne možemo sa sigurnošću tvrditi, u više od polovine zabeleženih slučajeva žene su imale lakše ili teže telesne povrede. Zabeleženi napadi desili su se u Nišu, Valjevu, Obrenovcu, Zaječaru, Kraljevu, Zrenjaninu, ali

najveći broj zabeležen je u Beogradu i Novom Sadu. Opisi pojedinih situacija predstavljeni su u ovom istraživanju.

2.2. Opis istraživanja

Istraživanje je sprovedeno u tri faze, u periodu od početka maja do kraja septembra 2025. godine.

U pripremoj fazi istraživanja izrađeni su posebni upitnici za prikupljanje podataka iz različitih izvora. Pripremljeni su vodič za fokus grupne diskusije, kao i vodič za polustrukturirane intervjue. Takođe, pripremljen je dopis za Ministarstvo unutrašnjih poslova, odnosno, upućen je zahtev za pristup informacijama od javnog značaja, a pripremljeni su i poslati dopisi organizacijama civilnog društva koje beleže proteste, povrede prava građana i građanki na protestima, kao i onima koje istražuju javno mnjenje u vezi sa društveno-političkom situacijom u državi u vezi sa protestima – CRTA, CINS, Građanske inicijative, Arhiv javnih skupova i Institut društvenih nauka. Dopisi su upućeni i Fondaciji Aleka Kavčiča i IT Mreži solidarnosti, kao organizacijama koje su obezbedile finansijska sredstva za nastavnike i nastavnice, odnosno, profesore i profesorke koji zbog protesta i podrške učeničkim i studentskim protestima nisu primali plate.

Druga faza istraživanja obuhvatila je prikupljanje, sistematizovanje i obradu podataka. Za prikupljanje podataka koristile smo metod fokus grupnih diskusija, koje su organizovane u Nišu, Novom Sadu, Kraljevu, Leskovcu, Pančevu, Vršcu i Novom Pazaru.

Organizovano je ukupno 11 fokus grupnih diskusija, na kojima je učestvovalo 98 žena i to:

- Četiri fokus grupe sa građankama (Kraljevo, Leskovac, Novi Sad, Pančevo i Vršac);
- Tri fokus grupe sa prosvetnim radnicama i univerzitetskim profesorkama (Niš, Pančevo i Novi Sad)
- Jedna fokus grupa sa srednjoškolcima (Pančevo)
- Dve fokus grupe sa studentkinjama (Niš i Novi Pazar)

Imajući u vidu da je organizovanje fokus grupa sa studentkinjama bilo otežano u periodu sprovođenja istraživanja (početak leta, neizvesnost oko blokada fakulteta, dozvola plenuma i slično), a uvažavajući činjenicu da su studentkinje i njihovo učešće na protestima veoma bitne za ovo istraživanje, tokom ove istraživačke faze izradile smo individualni upitnik za studentkinje. Upitnik je bio dostupan online. Na ovaj način olakšale smo zainteresovanim studentkinjama da učestvuju u istraživanju. Upitnik se sprovodio metodom

„snowball“, što znači da smo zamolile studentkinje da pošalju upitnik dalje svojim kolegicama koje su aktivne na protestima. Upitnik se sastojao od istih tematskih celina koje su navedene u vodiču za fokus grupne diskusije, a studentkinjama je ostavljena mogućnost da podele svoja iskustva i impresije kroz pitanja sa otvorenim odgovorima. Ukupno 57 studentkinja sa univerziteta u Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Kragujevcu i Novom Pazaru učestvovalo je u istraživanju.

Sa ciljem da određene istraživačke teme dublje istražimo iz perspektiva žena koje učestvuju u protestima iz različitih uglova, sprovele smo polustrukturirane dubinske intervjue sa aktivistkinjama, političarkama, prosvetnim radnicama i novinarkama. Ukupno je sprovedeno 15 dubinskih intervjua i to:

- Šest sa aktivistkinjama (Beograd, Novi Sad, Pančevo);
- Tri sa novinarkama (Beograd, Novi Sad);
- Tri sa političarkama (Pančevo, Vršac, Kraljevo);
- Tri sa prosvetnim radnicama/profesorkama (Beograd, Niš).

U okviru druge faze istraživanja, prikupljeni su i podaci o napadima i nasilju prema ženama na protestima, koji su bili dostupni u medijima.

U trećoj fazi istraživanja izvršena je analiza i interpretacija prikupljenih, obrađenih i sistematizovanih podataka i pripremljen je tekst studije.

2.3. Ograničenja istraživanja

Kao i svako kvalitativno istraživanje, ovo ima određena metodološka i praktična ograničenja.

Prvo, istraživanje nije sprovedeno na reprezentativnom uzorku, zbog čega se nalazi istraživanja ne mogu generalizovati. Umesto toga, istraživanje pruža dublji uvid u iskustva i perspektive ograničenog broja žena, u određenom društveno-političkom momentu, sa ciljem da identifikuje ključne teme, obrasce i pitanja koja zahtevaju dalja istraživanja ili društvenu pažnju.

Drugo, istraživanje je sprovedeno u određenom vremenskom okviru i u kontekstu građanskih i studentskih protesta u Srbiji koji su započeli u novembru 2024. godine, što može ograničiti primenljivost nalaza na druge protestne cikluse ili kontekste. Iskustva žena na protestima nisu statična, već zavise od brojnih faktora: političke klime, bezbednosne situacije, prisustva medija, unutrašnje dinamike pokreta i dr.

Treće, iako je istraživanje težilo raznolikosti u svakom pogledu, određene grupe žena ostale su nedovoljno zastupljene, posebno žene iz ruralnih sredina, kao i žene iz manjinskih nacionalnih zajednica. Takođe, stepen otvorenosti učesnica u razgovorima mogao je biti ograničen zbog teme društveno-političkog angažmana i opšteg osećaja nesigurnosti, uprkos primeni etičkih procedura i stvaranju sigurnog okruženja za razgovor. Na kraju, budući da je istraživanje imalo eksplorativni karakter, neka pitanja su se otvorila tokom samih razgovora i zahtevaju dodatna istraživanja, uključujući detaljniju analizu rodne dinamike unutar samih protestnih struktura, odnosa prema muškim saveznicima, pitanja ženske solidarnosti, kao i rada koji žene obavljaju u političkim zajednicama.

3. NALAZI ISTRAŽIVANJA

Pored fokus grupa, intervjua i upitnika, kao što je prethodno navedeno, prikupljale smo podatke od organizacija koje aktivno učestvuju u protestima, sprovode istraživanja i objavljuju relevantne informacije u kontekstu ovog istraživanja. To su CINS, CRTA, Arhiv javnih skupova, Institut društvenih nauka, kao i IT Mreža solidarnosti i Fondacija „Alek Kavčić“, koje su prikupljale sredstva za pomoć prosvetnim radnicima i radnicama. Većinu traženih podataka smo dobile, dok smo neke pribavile uvidom u zvanične internet stranice.

Pored organizacija, na samom početku istraživanja, zatražile smo podatke od Ministarstva unutrašnjih poslova. Tražile smo podatke o broju i polnoj strukturi privedenih lica, zadržanih lica i lica kojima je određen pritvor i trajanje pritvora, razvrstano po policijskim stanicama i upravama, za period od 1. decembra 2024. do 7. maja 2025. godine. Kasnije smo ove podatke pribavljale iz zvaničnih saopštenja MUP-a, kao i iz medija.

Privedeni, zadržani i pritvoreni

U odgovoru MUP-a navedeno je da je u traženom periodu, na području PU za Grad Beograd i 11 područnih policijskih uprava, ukupno dovedeno 131 lice, 60 zadržano, a za njih sedmoro određen je pritvor. Najviše dovedenih, zadržanih i pritvorenih lica je u Beogradu, zatim u Novom Sadu i slede ostale policijske uprave sa daleko manjim brojem osoba prema kojima je postupano. U odgovoru je navedeno da **MUP ne raspolaže podatkom o polnoj strukturi ovih lica.**

Podaci koje smo dobile od MUP-a, podaci objavljeni u saopštenjima na internet stranici MUP-a i podaci kojima mediji raspolažu pokazuju da je u

periodu od 1. decembra 2024. do kraja avgusta 2025. godine bilo preko 8.100 provera identiteta građana i građanki na protestima, da je 1.084 građana/ki dovedeno do prostorija, a zadržane su 434 osobe.¹⁴¹ Takođe, prema raspoloživim podacima, za 389 građana/ki podneta je krivična prijava, dok je za najmanje 1.893 pokrenut prekršajni postupak. Važno je naglasiti da ovo predstavlja **najmanji mogući broj** zato što MUP nekonzistentno objavljuje podatke. Na primer, podaci o broju provera identiteta građana/ki dostupni su samo za period od 29. juna do 18. jula 2025. godine. Od protesta u Beogradu, 28. juna 2025. godine, primetna je drastična promena postupanja policije u odnosu na prethodni period, odnosno, znatno se uvećava broj privedenih i zadržanih građana/ki i broj podnetih krivičnih prijava. Na primer, za samo deset dana (od 29.6. do 9.7) do službenih prostorija dovedeno je 392 građana/ki, podneto 56 krivičnih prijava i 331 prekršajna prijava.

Inicijativa „Pustite ih sve“ objavila je u septembru 2025. godine da je prema njihovim podacima preko 900 građana/ki privedeno od početka protesta, tačnije od pada nadstrešnice na železničkoj stanici u Novom Sadu.¹⁴²

Broj protesta i broj učesnika i učesnica protesta

Arhiv javnih skupova nastoji da utvrdi broj učesnika skupova koji se održavaju u Srbiji poslednjih nekoliko meseci, od novembra 2024. godine, kada je masovnije počelo ispoljavanje javnog nezadovoljstva. Procena je da je na prvom protestu na Slaviji 22. decembra 2024. godine bilo oko 100.000 ljudi, a na protestu 15. marta 2025. godine oko 300.000 ljudi. Broj gradova i sela u kojima je neki oblik protestne akcije održan bar jednom raste konstantno i prema poslednjim podacima iznosi najmanje 516.¹⁴³ Tokom prvog dana akcije *15 minuta tišine* bilo je više od 6.000 ljudi u 50 mesta, a od 7. decembra 2024. godine, blokade saobraćaja postaju svakodnevne. Ono što je jasno iz njihovih procena i saopštenja jeste da MUP iznosi netačne informacije o broju ljudi na skupovima, pa je tako broj ljudi na prvomajskom protestu bio tri puta veći od onog koji tvrdi MUP.¹⁴⁴ Po pitanju broja javnih okupljanja, na sednici skupštinskog Odbora za odbranu i unutrašnje poslove u avgustu

141 Procesuirano više od 2.000 osoba zbog dešavanja na protestima, "epidemija" prijava posle Vidovdana, Radio 021, 30.09.2025, dostupno na <https://www.021.rs/info/srbija/422495/procesuirano-vise-od-2000-osoba-zbog-desavanja-na-protestima-epidemija-prijava-posle-vidovdana>

142 Inicijativa „Pustite ih sve“: Više od 900 osoba privedeno od pada nadstrešnice, Radio 021, 15.09.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/info/srbija/421063/inicijativa-pustite-ih-sve-vise-od-900-osoba-privedeno-od-pada-nadstresnice>

143 Informacija dostupna na: <https://javniskupovi.org/index.php/2025/02/01/gradovi-u-kojima-je-odrzana-akcija-zastani-srbijo/>

144 MUP manipuliše brojem prisutnih na protestima. Arhiv javnih skupova poziva na odgovornost, Arhiv javnih skupova, 2025, dostupno na: <https://javniskupovi.org/index.php/2025/05/01/mup-manipulise-brojem-prisutnih-na-protestu-ajs-poziva-na-odgovornost/>

2025. godine, navedeno je da je u Srbiji, u prvoj polovini godine, održano 34.552 javnih okupljanja uključujući i 6.517 blokada saobraćajnica.¹⁴⁵ Prema podacima MUP-a koji su dostavljeni medijima, za devet meseci od početka protesta u novembru 2024. godine bilo je 21.649 javnih okupljanja od kojih većina nije bila prijavljena.¹⁴⁶

CRTA na mesečnom nivou prikuplja podatke o broju protesta, naselja u kojima su održani, zborova i opština i naselja koje su organizovale zborove. Na primer, u martu je bilo 1497 skupova i 200 zborova, dok je u aprilu bilo 1598 protesta i 339 zborova. Iako se očekivalo da će se broj protesta smanjiti tokom leta, to nije bio slučaj. Naime, podaci pokazuju da je na primer, 13. avgusta 2025. godine, u Srbiji bilo najmanje 87 protesta, dok je u periodu 11-13. avgust bilo najmanje 150 protesta širom Srbije.¹⁴⁷

Napadi na učesnike i učesnice protesta

CINS mapira napade i sukobe na protestima i blokadama¹⁴⁸ od 22. novembra 2024. godine, na osnovu medijskih izveštaja i video snimaka sa društvenih mreža. Do 9. juna 2025. godine zabeleženo je ukupno 96 napada i sukoba. Napadači su muškarci u 79,2% slučajeva, dok je pol povređenih osoba uglavnom nepoznat jer su mediji izveštavali u grupi osoba na koju je izvršen napad. Naletanje kolima je najčešći metod izvršenja napada, a česti su i guranje i udarci, kao i udaranje palicom.

Podrška prosvetnim radnicima i radnicama

Pored ovih podataka, važno je navesti da se deo organizacija, IT sektor i fondacije **udružio u podršci prosvetnim radnicima i radnicima**. Iako smo im uputile dopise i zamolile za informacije o polnoj strukturi osoba koje su dobile ovu vrstu pomoći, nismo dobile odgovor.

Prema podacima dostupnim na sajtu, Mreža solidarnosti za obrazovanje isplatila je u proseku 25.580 dinara za 7.775 nastavnika. Mreža je organizovala i Mrežu solidarnosti protiv represije koja okuplja donatore koji kroz solidarnu finansijsku podršku omogućavaju nadoknadu troškova

145 Izvor N1: <https://n1info.rs/vesti/dacic-u-prvoj-polovini-godine-34552-javna-okupljanja-od-toga-vise-od-6000-blokada/>

146 Procesuirano više od 2.000 osoba zbog dešavanja na protestima, "epidemija" prijava posle Vidovdana, Radio 021, 30.09.2025, dostupno na <https://www.021.rs/info/srbija/422495/procesuirano-vise-od-2000-osoba-zbog-desavanja-na-protestima-epidemija-prijava-posle-vidovdana>

147 CRTA objavila koliko je bilo protesta prethodnih dana u Srbiji, Danas, 14.08.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/crta-objavila-koliko-je-bilo-protesta-predhodnih-dana-u-srbiji/>

148 Dostupno na: <https://www.cins.rs/mapa-napadi-na-ucesnike-protesta-i-blokada/>

novčanih kazni onima koji su izloženi pritiscima zbog zalaganja za pravdu i slobodu.

Prema informacijama koje su na raspolaganju na internet stranici, u mreži je 73 oštećene osobe protiv kojih su pokrenuti prekršajni postupci.¹⁴⁹ Takođe, Fondacija „Alek Kavčić“ prikuplja sredstva, a trenutno je pomoć namenjena zaposlenim u visokoškolskim ustanovama. Na dan 14. avgust 2025. godine ukupno je uplaćeno 155.525.020 dinara, a isplaćeno 154.696.203. Ukupan broj isplata je 9.343. Podaci ove fondacije pokazuju da je isplata pomoći smanjena bitno u periodu od avgusta do početka oktobra 2025. godine, što je posledica ponovnog primanja zarada u visokoškolskim ustanovama. Na dan 3. oktobar, ukupno je uplaćeno 157.058.962 dinara, a isplaćeno 156.476.053. Ukupan broj isplata je 9.440.¹⁵⁰ Na sajtovima IT Mreže solidarnosti i Fondacije „Alek Kavčić“ **nisu dostupni podaci razvrstani po polu.**

Stavovi građana i građanki

CRTA je aprila 2025. godine sprovela **javnomnjensko istraživanje**,¹⁵¹ koje je omogućilo da se saznaju stavovi građana i građanki o tome u kom pravcu ide država i koji su ključni društveni problemi, da se ispita nivo podrške studentskim protestima i prepoznavanje manipulativnih narativa o njima i steknu uvidi u način na koji građani ocenjuju rad Vlade, percipiraju stanje demokratije, mogućnost promena i izlaska iz krize. U objavljenom istraživanju podaci nisu razvrstani po polu ispitanika, ali je CRTA, na našu molbu, naknadno razvrstala podatke o distribuciji odgovora žena i muškaraca na pojedina pitanja, na čemu im se zahvaljujemo. Predstavljamo najznačajnije nalaze ovog istraživanja, uz napomenu da će posebno biti naznačeni odgovori u kojima postoje razlike u odnosu na pol ispitanika/ca, dok kod ostalih pitanja ili nema razlike po polu ili taj podatak nemamo.

Građani su podeljeni u ocenama o tome ide li Srbija u dobrom ili lošem pravcu (43% smatra da ide loše, 38% dobro). Stariji i manje obrazovani češće su optimisti, dok mlađi i visokoobrazovani smatraju da zemlja ide u pogrešnom pravcu. **Većina građana se nada promenama nabolje (36%),** petina je ravnodušnih, dok deo ispitanika/ca oseća bes i nemoć (15%). Bes pada, a ravnodušnost raste sa povećanjem starostnog doba, a oni koji učestvuju u protestima češće su optimistični i besni, dok su oni koji ne podržavaju proteste češće zadovoljni.

149 Sve informacije su preuzete sa sajta Mreže solidarnosti: <https://mrezasolidarnosti.org/>

150 Opširnije: <https://fondacijaalekkavcic.org/solidarnost-za-nastavnike/>

151 Istraživanje je sprovedeno sopstvenim sredstvima i za sopstvene potrebe Crte.

Javnomnjensko istraživanje, CRTA, april 2025, dostupno na: <https://crtars/wp-content/uploads/2025/04/Javnomnjensko-istrazivanje-Crta-april-2025-1.pdf>

Građani/ke kao najveći problem u Srbiji prepoznaju korupciju i trenutnu vlast (29%), dok 22% ispitanika/ca smatra da su protesti i studenti najveći problem. Za građane bliže vlasti najveći problem su protesti, dok su za one bliže opoziciji i neodlučne to korupcija i trenutna vlast.

Proteste studenata podržava 59% građana, a poverenje u studente (45%) znatno je veće nego u predsednika države (27%). Od onih koji nemaju poverenje u predsednika države više je muškaraca nego žena (59% muškarci, 52% žene), dok je žena duplo više među neopredeljenima (3% muškarci, 6% žene). Ove razlike se mogu pripisati manjoj spremnosti žena da iskreno izraze svoj stav, što je povezano sa njihovom ulogom u politici koju ima nameće patrijarhat.

Oko 60% građana/ki veruje da su protesti posledica besa ljudi jer je 16 ljudi stradalo usled nemara i korupcije i ne veruje da je kamp u Pionirskom parku spontani skup studenata koji žele da uče. **Preko polovine ispitanika/ca misli da su studentski zahtevi nisu ispunjeni (54%),** a više do trećine ocenjuje da su ispunjeni (34%). **Skoro 70% ispitanika smatra da su studentski protesti nenasilni,** dok 21% smatra da su nasilni, a među njima je više muškaraca nego žena (23% prema 19%), što se možda može objasniti time da su muškarci češće nego žene bili neposredni svedoci incidenata nasilja na protesnim okupljanjima.

Građani/ke u većini odbacuju ideju jakog vođe iznad zakona (66%), češće mlađi i obrazovani, dok je starijima od 65 i onima sa nižim obrazovanjem ova ideja prihvatljivija. **Razlike u odgovorima između muškaraca i žena javljaju se kod stavova o poslušnosti dece** i poštovanja autoriteta: žene češće podržavaju autoritarne vrednosti (58% naspram 51% muškaraca). Ovakva distribucija odgovora indikator je široke rasprostranjenosti autoritarnih stavova među ženama, koje preferiraju autoritarni stil vaspitanja dece, prenoseći model vaspitanja iz svojih primarnih porodica. Po pitanju „odanosti vođama“ nema bitnih razlika između žena i muškaraca, autoritarna ideologija podjednako je (ne)prihvatljiva za oba pola (62%).

Odnos žena i muškaraca prema politici nije isti. Žena je više nego muškarca među ispitanicima koje politika ne interesuje (51% muškarci, 66% žene), odnosno, manje žena je među onima koje politika interesuje (47% muškarci, 34% žene). Ove razlike su posledica široko rasprostranjenog uverenja da politika „nije za žene“, ali i svojevrсни izraz nepoverenja žena u politiku i političare. Razlike se uočavaju i u pogledu odgovora na tvrdnju *Obični ljudi, kao što sam ja, svojim angažovanjem mogu da menjaju stvari kojima nisu zadovoljni u državi.* Žena je znatno manje nego muškaraca koji se sa ovom tvrdnjom slaže (43% muškarci, 36% žene). Ovaj nalaz je indikator da žene manje nego muškarci percipiraju sebe kao stvarne aktere u političkim promenama, što je manifestacija jake interiorizacije patrijarhalne

socijalizacije, odnosno, interiorizovane slike žena o vlastitoj inferiornosti u političkom životu.

Žene nešto manje nego muškarci ocenjuju da glasanjem mogu da utiču na promene (muškarci 36%, žene 28%) i nesigurnije su od muškaraca u pogledu ove mogućnosti (muškarci 16%, žene 20%). Ovi nalazi su pokazatelj da žene izražavaju veću skepsu u pogledu mogućnosti da u postojećim okolnostima izbori dovedu do promena. Nema statistički značajnih razlika u pogledu odgovora žena i muškaraca o mogućnosti da na promenu stvari u državi utiču učešćem u lokalnih zborovima građana, ali je više žena nego među neopredeljnim (muškarci 3%, žene 6%). S druge strane, muškarci češće nego žene veruju da učešćem na protestima i demonstracijama mogu da utiču na promene (muškarci 46%, žene 40%), a žena je znatno više među neopredeljenima po ovom pitanju (muškarci 2%, žene 6%).

3.1. Profil ispitanica

U ovom eksplorativnom istraživanju učestvovalo je ukupno 170 žena. Od toga je 15 žena učestvovalo u dubinskim intervjuima, 57 studentkinja u anketiranju, dok je 98 žena učestvovalo u fokus grupnim diskusijama, od kojih je bilo i 11 srednjoškolki.

Žene koje su učestvovale u istraživanju na fokus grupama uglavnom su iz urbanih sredina, zaposlene ili penzionerke, dok su studentkinje i srednjoškolke još uvek u sistemu obrazovanja. Studentkinje koje su učestvovale dolaze iz svih univerzitetskih centara u Srbiji. Najmlađe učesnice u istraživanju su imale 16, a najstarije preko 70 godina. Učesnice su bile srednjoškolke, studentkinje, prosvetne radnice, novinarke, političarke, aktivistkinje, profesorke na fakultetima, pravnice, sociološkinje, medicinske radnice, nezaposlene žene, penzionerke i dr. Većina ispitanica je u braku ili žive sa partnerom i imaju decu. Zajedničko svim učesnicama istraživanja je da učestvuju aktivno u protestima.

3.2. Iskustva i motivi za učešće na protestima

3.2.1. Učešće u protestima – motivi za uključivanje i prethodni društveni i politički angažman

Analiza odgovora ispitanica ukazuje na širok spektar motiva koji stoje iza odluke da se uključe u protestne aktivnosti, pri čemu su razlozi često višeslojni i isprepletani ličnim iskustvima, političkim uverenjima i

društvenim okolnostima. U osnovi motivacije nalazi se kombinacija osećaja lične odgovornosti, zaštite dece i mladih, nezadovoljstva postojećim stanjem zbog korupcije, urušavanja celog sistema i principa vladavine prava, *težnja za promenama nakaradnog društva*, odnosno, sopstveni osećaj pravde i pravičnosti, solidarnost sa drugim učesnicima, posebno učenicima i studentima, kao i lično i kolektivno iskustavo nepravde. Neke od njih ukazuju da su protesti *rezultat decenijskog procesa političke i društvene erozije, ali i sazrevanja kolektivne svesti. Prelomni trenutak nije jedan događaj, već slojevito taloženje trauma i nepravdi: od ubistava u školama, preko korupcije i kolapsa institucija, do pada nadstrešnice.*

Mnoge sagovornice navode da im je ovaj protest bio **moralna obaveza**, posebno jer je reč o studentskom pokretu koji su podržavale kao građanke, prosvetne radnice ili majke. *Ovo je studentski protest, moja je moralna obaveza da učestvujem, to se podrazumeva*, kaže jedna učesnica, dok druga dodaje: *Kada je sve ovo počinjalo, imali smo ljudske motive, nismo znali koliko će trajati niti u kom će se pravcu razvijati. Sve je bilo šareno, raznoliko i izazovno, bilo je potrebno snage da se uklopimo i da stavimo prioritet na nešto veće od nas.*

Za mnoge žene lični život i protesti su se isprepletali. Pojedine sagovornice su učestvovalе motivisane učešćem svoje dece, željom da ih zaštite, ali i da ih podrže u zahtevima. Neke žene su hodale na protestnim marševima zajedno sa studentima, često i na velike udaljenosti, bez obzira na godine ili zdravstveno stanje.

Moja ćerka je pešačila do Beograda, učestvovala na onom iz Banata iz inata, tu smo svi na ovaj ili onaj način učestvovali, a onda je pešačila do Beograda iako joj zdravstvena situacija nije bila baš sjajna, ali je ona bila vrlo uporna da to izgura. A moja mama je u 73. godini pešačila do Banatskog Karlovca. Kako ja da ne budem deo toga?

Moj sin je noći provodio na RTS-u i na Košutnjaku, a najmlađa ćerka i ja smo provodile dane, nekako smo se tako podelili. Mene bi grizla savest da sedim kod kuće i da ne uradim ništa. Ako ništa drugo, da ih bar nadgledam. Ne znam kako bih to rekla. Jako sam se uznemirila kada sam pročitala vest da je napadnut onaj dečko koji je na štakama pešačio, njega sam lično upoznala i to sam jako emotivno doživela, jer je to jedna duša. Sva ta deca su duše. Ja sam njima beskrajno zahvalna jer su nas vratili na fabrička podešavanja. Mi smo se prosto izgubili u svemu ovome, za ovih poslednjih 20 godina. I uvek razmišljam, kada se nešto desi, sva ta deca su naša deca.

Moje prvo pešačenje je od Beograda do Novog Sada, išla sam iz želje da vidim. Dok smo išli čuješ svašta, da će da te sačekaju sa motkama. Želela sam zaista da vidim kako to izgleda sa tom decom i to je na mene ostavilo prejak utisak. Pa sam onda pešačila, dočekala sam ove studente iz Zrenjanina, pa sam sa njima od Margite do Vršca. Išla sam sa ovom našom decom iz Karlovca, krenula sam iz Karlovca za Beograd. Inače bila sam na svim protestima, osim u Kragujevcu. Moji razlozi zašto sam tu je zato što mi je dete student i ja sam htela da dam svoj doprinos, a drugo što bi rekli i - neizdrž.

Motivacija za učešće u protestima, prema iskazima, ima i izražen **osećaj kolektivne odgovornosti** i potrebe za održavanjem pokreta. Pored toga, sagovornice su svesne dugotrajnosti i kontinuiteta borbe, kao i potrebe za međusobnom podrškom i strpljenjem. Kako navodi jedna učesnica: *Mi i dalje štitimo tu decu jer su ona još na ulici. Moramo održavati plamen u naredna tri meseca.* Za mnoge žene je pogoršanje društvenih prilika bio prelomni trenutak. Često se navodi osećaj stida i srama što su mladi morali da pokrenu borbu: *Motivisao me je osećaj sramote jer su deca osetila ono na šta smo mi ćutali.* Jedna sagovornica ističe da njena motivacija potiče iz težnje za promenama nakaradnog društva.

Za mnoge žene, podrška studentima predstavlja prirodan nastavak profesionalnog i ličnog angažmana. Prosvetne radnice su isticale da imaju **moralnu obavezu** da budu uz mlade, kao bivše nastavnice i mentorke učesnika studentskih protesta.

Ovo sa studentima je samo još jedna u nizu aktivnosti gde smo svi uključeni. Nema tu sad nekog posebnog razloga. Pogotovo što je ova borba potpuno drugačija od svega što je ranije bilo, bar po mom iskustvu.

Čini mi se da su studenti neku suštinu izbacili na površinu i taj bunt kad je krenuo, omasovili su se protesti. Meni je bilo logično da se uključim. Ne postoji nijedan drugi način da delujem, nego kroz ovakvu borbu.

Međutim, pojedine profesorke ukazuju i na neke promene tokom trajanja protesta, koje su izazvane obustavom isplate zarada profesorima. Navode da se to „tolerisalo“ par meseci, koliko su ljudi mogli to finansijski da podnesu. U jednom momentu je *postalo nepodnošljivo* za dobar deo nastavnika, kako navodi jedna sagovornica, onda je nastala podela unutar kolektiva, jer je deo kolektiva smatrao da je to *previsoka cena za nešto šta su u početku smatraли da samo treba da predstavlja podršku studentima*. Mnogi profesori su stali uz studente i studentkinje jer su ih percipirali kao decu, ne kao ljude koji

imaju svoje mišljenje – oni su naša deca, oni sad nešto žele i mi ćemo da stanemo ispred njih i da se borimo za njih. I onda se sa obustavama plate taj aspekt delimično izgubio u smislu da je opala podrška studentima koji su odjednom postali „krivi“ za obustavu zarada. *U tom momentu se videlo da ta podrška jeste prava ali ima neku cenu koja mora da se plati*, navodi jedna profesorka. Druga profesorka ukazuje da je ukidanje plata bio dugoročan cilj da se napravi podela između profesora međusobno, kao i podela između profesora i studenata, te da se na kraju svi vratimo na neki vid nastave. Što se odgovornosti tiče, nekako je sva odgovornost prepuštena studentima, sve se očekuje od studenata, da oni donesu odluke, da oni „oslobode“ ovu zemlju od vlasti. **Građani očekuju da studenti promene društvo, a zapravo treba svi da preuzmu odgovornost, rizik i posledice za promene koje želimo.**

Nadalje, na samom početku, mnogi nisu imali znali koliko će protesti trajati niti u kom pravcu će se razvijati. Ipak, ulazak u raznolik i dinamičan prostor otpora, kako učesnice navode, postao je *test ličnosti i karaktera – šta ćemo staviti na prvo mesto i šta smo spremni da žrtvujemo za viši cilj*. Povod koji je doveo do protesta opisan je kao bolan i ružan, ali istovremeno i kao temelj za lični i kolektivni rast. Više učesnica ističe da je **lični osećaj nepravde** bio presudan za njihovu odluku da se angažuju, kao i **borba za normalan život i neodustajanje od istine**. Pored ovih ličnih doživljaja, kod mnogih učesnica motivacija je povezana sa širim društvenim kontekstom i **osećajem kolektivne solidarnosti**.

Nisam mogla više da gledam kako stvari stoje, a da ništa ne preduzimam. To je bio trenutak kada sam shvatila da moram da izađem na ulicu.

Bilo mi je važno da budem tamo, da ljudi vide da nas ima i da nismo sami.

Motivisala me je nepravda i nejednakost u društvu, gde su privilegovani samo poslušni pioni vladajuće stranke.

Trideset godina jahanja od strane istih ljudi, nepravda, krađa, rasprodaja države a poseban klik u glavi mi je bio kad „nadstrešnica nije rekonstruisana“.

Smatram da je u ovom periodu neophodno učestvovati na protestima, da je ovo taj trenutak i da se sada piše istorija.

Profesorke i prosvetne radnice uglavnom su saglasne da protesti otvaraju nova pitanja i produbljuju postojeće probleme, a ne samo da se bave prvobitno postavljenim zahtevima. Takođe, ukazuju da se fokus protesta u jednom momentu prebacio na prosvetne radnike i na opstanak državnih

univerziteta, što je skrenulo pažnju sa prvobitno postavljenih zahteva.

Mislim da ima promena i da borba tek počinje. Prosveta sada ide na raspust, tako da ćemo imati još više vremena za proteste, ukoliko ih bude. Mislim da se zahtevi neće tek tako lako ispuniti i da će ova borba potrajati. Ja iskreno ne mislim da se do sada ijedan zahtev realizovao, barem ja nisam videla. Ni zahtev prosvetnih radnika, ni zahtev studenata.

Motivisalo me je prvenstveno to što je na udaru moja profesija, zanimanje, đaci kojima predajem, kao i studenti. I sa druge strane stanje u društvu. I nekako cela ova situacija je zahtevala tu neku vrstu našeg angažmana, jer je udareno na obrazovanje u najširem mogućem smislu, ne samo u srednjim školama, nego i osnovnim. Generalno, obesmišljavanje svake vrsta znanja, jer na kraju i ta nadstrešnica se srušila jer neko ili nije znao ili nije naterao nekoga ko zna da postupa drugačije. To je otprilike kontekst iz kog ja dolazim i iz kog je većina mojih kolega stupila u obustavu nastave.

Lični razlozi, poput želje da se pošalje poruka ili da se zaštite prava budućih generacija, prožimaju gotovo sve iskaze, čineći protest istovremeno ličnim i kolektivnim činom, odnosno, pokazuju da protest nije samo čin pojedinca, već i izraz zajedničkog identiteta i pripadnosti zajednici koja deli iste vrednosti i ciljeve. Jedna sagovornica navodi: *Izašla sam na ulicu zbog sebe, ali i zbog onih koji dolaze posle nas.* Ovakva perspektiva ukazuje da motivacija nije samo reakcija na trenutno stanje, već i strateški pogled u budućnost.

Većina učesnica naglašava da ih je pokretao snažan **osećaj za pravičnost i pravdu**, a ovaj motiv, kao što je već navedeno, često proizlazi iz ličnog doživljaja nepravde ili zabrinutosti za budućnost dece i mladih. Kod profesorki i prosvetnih radnica, lični angažman je prožet empatijom i profesionalnim identitetom, pri čemu je solidarnost sa mlađim generacijama bila ključni pokretač.

Osećaj za pravičnost i podrška mojim učenicima bili su moji glavni motivi. Energija koju imaju učenici i studenti davala mi je snagu da ne odustanem, iako je politička situacija bila izrazito loša.

Smatram da je moja dužnost i obaveza kao profesorke univerziteta i građanke da reagujem uvek kada osetim nepravdu i kada je režim beskurpulozan.

Žene iz političkih partija motive za učešće na protestima povezuju sa ličnim razlozima zbog kojih su ušle u politiku. Jedna političarka kaže:

Angažovala sam se politički jer sam želela prosto da preobratimo neki sistem vrednosti koji je trenutno takav da se kosi i sa mojim etičkim principima, mojim vaspitanjem i stremljenjima da u životu dolazimo do nekih zasluga radom, trudom, ljudskošću, poštovanjem drugih. Sve što sada živimo je dijametralno suprotno i napravljeno tako da ljudi koji mogu da daju doprinos, oni se guše u tom progresivnom smislu, da se oseće poniženo, degradirano, povređeno i da se na njih vrši pritisak ili da se pomire sa tim, s čime se ja jako teško mirim i neću se pomiriti sa tim. Mislim da imamo potencijal, kao i svaka druga uređena država, da stvorimo jedno društvo koje će pružiti koliko toliko polazne šanse svima i koliko je to moguće zadovoljiti neku pravdu, onako kako je mi doživljavamo, kako su nas kao decu vaspitavali šta jeste pravilno, a šta nije. Mislim da tu razliku svi prave i svi znaju, samo je pitanje šta biraju.

Značajnu ulogu igraju i **društvene mreže i mediji, koji su služili kao platforme za mobilizaciju i razmenu informacija**. Studentkinje i srednjoškolke su se najčešće uključivale putem Instagrama, TikToka i preko prijateljica i koleginica, kao i putem pojedinih medija, poput N1. Najčešći motivi su osećaj moralne obaveze, pripadnost struci (posebno arhitekturi), identifikacija sa kolegama i koleginicama, kao i kritika sistema. Jedna studentkinja navodi: *Sistem me je toliko razočarao da me je inspirisao da postanem novinarka, iako studiram pravo.*

Srednjoškolke su se uključivale u proteste na različite načine, ali najviše preko škole. Ukazuju da su u decembru 2024. godine, učenici i učenice Gimnazije izašli sa časova i krenuli u protestnu šetnju kroz centar grada, da je to bio snažan osećaj, jer su prvi put kolektivno napustile učionice i stale rame uz rame sa svojim vršnjacima.

Ono što mi je ostalo upamćeno je kad smo izašli svi zajedno iz škole i kad sam ja videla fizički tu kolonu naših učenika. Ne sećam se kada sam videla toliko ljudi u školi, a ne na ulici! Nisam očekivala da će se svi složiti i to me je motivisalo i baš sam onako lupila šakom o sto i kao, sad moramo da istrajemo koliko god može i stvarno jesmo do kraja. Još je počela kiša i ljudi su se samo sklonili, nisu otišli. Baš je bilo emotivno.

Neke su protestima pristupile iz osećaja građanske obaveze, jer smatraju da je *krajnje vreme da se nešto uradi*, kao i zbog toga što smatraju da *treba da bude što više ljudi na 15 minuta tišine*. Druge su se uključile preko roditelja,

ali najčešće je bio u pitanju prijateljski uticaj, kada su videle da idu drugarice i one su lakše odlučile da se pridruže. Organizovanje događaja i odlazaka je često bilo spontano: dogovor u hodniku, poruka u zajedničkoj grupi ili poziv preko drugih odeljenja ili maturanata.

Prvi put sam otišla jer me drugarica povukla, a sad ja vučem druge.

Ovo je moje prvo iskustvo, moji roditelji su išli 90-ih na proteste i to na svaki. Moja mama ima slike u prvim redovima, sačuvala mi je pištaljku sa protesta, ali ovo je potpuno drugačije nego ranije.

Među učesnicama ima značajnih razlika po pitanju prethodnih društvenih i političkih angažmana. Pojedine učesnice imaju bogatu istoriju političkog i društvenog aktivizma, dok je za druge ovo prvo iskustvo. Neke su politički angažman započele u nevladinom sektoru ili kroz aktivizam na fakultetu, dok su druge bile uključene u stranačke aktivnosti ili u aktivnosti u lokalnim zajednicama. Bilo je i onih koje su na proteste 90-ih odlazile sa svojim roditeljima.

Od ranih 90-ih sam redovna na svim protestima.

Na ulici sam od 90-ih, opoziciono orijentisana, politički neaktivna.

Učestvujem na protestima još od 90-ih godina. Uvek sam bila društveno angažovana i učešće u protestima za mene nije nova aktivnost.

Društveno sam angažovana još od prve godine fakulteta (2003). Tokom studiranja sam volontirala za UNICEF, Svratište i druge organizacije. Na sadašnje proteste odlazim što češće mogu.

Meni je ovo prvo političko iskustvo, ali osećam da je sada vreme da preuzmem inicijativu.

Društveno sam angažovana već nekoliko godina, nisam prvi put na protestu.

Već sam učestvovala u nekim manjim inicijativama, a protest je bio logičan sledeći korak.

Ja sam dete devedesetih i provela sam celo svoje detinjstvo na ulici sa roditeljima, kad su demonstracije bile mnogo gadnije nego sada

i to dobro pamtim. Nagutala sam se suzavca, bila sam mlada i ne znam šta može sad da se desi.

Nekoliko učesnica podseća na ranije proteste koji su pokazali da je ulična mobilizacija *moguća i efikasna*. Kako jedna od njih navodi: *Sećam se protesta iz 2017. godine, tad sam prvi put osetila da ljudi zajedno mogu nešto da promene*. Različita iskustva učesnica pre protesta pokazuju da ovaj pokret objedinjuje i iskusne aktivistkinje i one koje se po prvi put angažuju. Bez obzira na razlike, i jedne i druge osećaju da *sada nema izbora* i da je preuzimanje inicijative obaveza. **Mlađe učesnice opisuju snažan osećaj odgovornosti da se ovaj put uradi nešto, dok starije vide proteste kao nastavak višedecenijske borbe protiv nepravde.** Prethodno iskustvo pomaže u organizaciji, mobilizaciji i održavanju angažmana, ali nije uslov za uključivanje.

Sličnu sliku o motivima učešća na protestima pružaju i odgovori studentkinja utvrđeni putem anketiranja.

Motiv za učešće na protestima	Procenat
Nezadovoljstvo trenutnom političkom situacijom	94,7%
Potreba da se solidarišu sa drugima	71,9%
Ideološka uverenja	57,9%
Lična i porodična iskustva nepravde	49,1%
Nezadovoljstvo zbog situacije na fakultetu	28,1%

Neke studenkinje su kao dodatne motive navele želju *da nešto promene* i osećaj da je *korupcija prevešila svaku meru*. Među studentkinjama je skoro podjednak broj onih koje su i pre studentskih protesta bile uključene u društveni aktivizam (50,9%) i onih koje nisu (49,1%), što ne iznenađuje, imajući u vidu motive za uključivanje u proteste. Prema izjavama studentkinja koje su ranije bile društveno aktivne, njihov raniji društveni angažman obuhvata različite vrste društvenih problema.

Učestvovala sam u mnogo protesta koji su se dešavali pre same studentske borbe. Na primer: Ne damo Jadar, Srbija protiv nasilja i dr.

Volontiram u dečijem centru, išla sam na proteste i otvoreno govorila protiv režima.

Odlazim aktivno na proteste od 2019. godine

Od srednje škole stalno izlazim na neke proteste i akcije.

Protesti protiv Rio Tinta.

Protesti Srbija protiv nasilja.

Odlazila sam ranije na proteste, borila se za bolju državu, širila svest o problemima žena, LGBT+ zajednice i bilo koje druge marginalizovane društvene grupe.

Uvek sam se trudila da podignem svest u mladima oko sebe koliko naše državne institucije zapravo ne rade svoj posao.

Na protestima su i žene sa invaliditetom. Neke od njih, zbog teškoća sa kretanjem, nisu u mogućnosti da aktivno učestvuju, iako su na ranijim protestima učestvovala. Sada prate društvene mreže i učestvuju u radu zborova. Jedna od njih kaže: *Na ove proteste koji se sada organizuju ne idem jer se sve teže krećem, ali pratim proteste, medije i društvene mreže, informišem se o protestima svakodnevno. Prijateljice koje idu na proteste prenose mi iskustva. Moja poznanica koja koristi kolica prisustvuje protestima i blokadama. Ne plaši se, jer redari i redarke veoma vode računa o zaštiti i bezbednosti, a posebno o osobama koje se otežano kreću ili koriste određena pomagala. Učestvovala sam u radu zbora u kome je bilo nekoliko osoba sa invaliditetom. Pružili smo podršku studentima, održano je nekoliko sastanaka, ali se dalje od toga nije išlo.*

Može se zaključiti da je aktivizam unutar protesta istovremeno individualni čin i kolektivni odgovor na društvene izazove. Motivacija za uključivanje u proteste proističe iz spoja ličnih vrednosti, osećaja odgovornosti i solidarnosti sa drugima. Za mnoge žene, to je i nastavak višegodišnjeg aktivizma, ali i odgovor na akutnu društvenu krizu. One proteste ne vide samo kao politički čin, već i kao priliku da zaštite svoju decu, zajednicu i sopstveno dostojanstvo. Bez obzira na lične razloge, zajednički imenitelj ostaje isti, verovanje da se promena ne može čekati, već da se za nju mora boriti.

3.2.2. Učestalost i način učešća na protestima

Mnoge sagovornice su istakle da su ih **blokade osnažile da shvate koliko politika ima značaj u svakodnevnom životu**. Većina je aktivno učestvovala u protestima u svom mestu, a neke su putovale na proteste koji su bili organizovani u drugim gradovima, pokazujući visok nivo mobilnosti i spremnosti za učešće u protestima i van svoje lokalne zajednice, posebno na protestima u Beogradu, Nišu, Kragujevcu i drugim većim gradovima. Najčešće su učestvovala na protestima koje su inicirali studenti, ali su paralelno aktivne i u lokalnim blokadama i građanskim zborovima, gde neke imaju ulogu organizatorki.

Ne propuštam nijedan protest, uvek kada sam tu. Na svim blokadama u gradu i okolnim mestima sam redovna.

Informišem se redovno o protestima, pratim različite medije i stranice na društvenim mrežama. Odlazim na sve proteste na koje mogu da stignem, u svom, kao i u drugim gradovima. Na proteste ne idem samo ukoliko imam neodložne obaveze.

Profesionalna blokaderka sam, samo jedan protest sam propustila.

Kad je sve to počelo da se dešava, mislim da sam ja svaki dan, mesecima, bila kod suda i po kiši, zimi... I sve vreme sam tu sa celom porodicom. Kum, prijatelji, komšije, to je moja zajednica.

Organizovano prisustvo na protestima u različitim mestima širom Srbije često je realizovano kroz mrežu prosvetnih radnica, članica građanskih zborova i aktivistkinja. Iako su protesti u manjim mestima često meta pritisaka, učesnice ističu da je njihova motivacija jaka i da su spremne da putuju kako bi pružile podršku. Posebnu dimenziju učešću daje činjenica da su mnoge od ovih žena prosvetne radnice koje su tokom obustave rada lakše mogle da se organizuju i prisustvuju protestima. Sa početkom redovne nastave, njihovo prisustvo se koncentrisalo na veće, vikend proteste. Žene se osećaju kao deo zajedničke borbe i ističu da su upravo one te koje imaju hrabrost i spremnost da istupe, kako u javnosti, tako i u organizacionim aktivnostima protesta i blokada. Jedna penzionisana profesorka kaže:

Gledam da idem na sve proteste, pogotovo koji se organizuju u mom gradu. Imam svoje koleginice, profesorke, sve su sociološkinje, bavimo se istim naukama. Mislim da sam najstarija tamo. Imam i još neke drugarice, koje su moja neka generacija. Ima i psihološkinja, pravница, moje prijateljice. Vezuje nas i profesionalni i privatni život. Ima i drugara, tu smo svi. To je neka naša generacija. Ima i mlađih, ali većina je moja generacija negde. Mislim da imam moralnu obavezu da budem tu. Imam strašan osećaj griže savesti ako nekad ne mogu da odem.

Mnoge sagovornice potvrđuju kontinuirani angažman u protestima tokom godina, pa su mnoge bile aktivne još od devedesetih, uključujući i ulične proteste i pešačenja, koja su tada mahom obavljali muškarci. U ovom novom pokretu, ipak, **primećuju veću vidljivost i aktivnost žena, koje su i u ulozi organizatorki i u prvim redovima protesta.** Neke od učesnica su postale prepoznatljive u svojim sredinama upravo po aktivnoj ulozi u organizaciji lokalnih protesta. Ukazuju da je često potreban veliki stepen fleksibilnosti,

kako bi se uskladile sve obaveze sa protestima koji se organizuju širom Srbije. Neke sagovornice uspeavaju da odlaze na proteste samo u svojim gradovima, uglavnom zbog nedostatka vremena i nemogućnosti usklađivanja posla i/ili privatnih obaveza sa čestim odlascima. Takođe, neke sagovornice, koje su iz manjih mesta, navode da u njihovim sredinama nema protesta, ali da one odlaze u veća mesta, kad god im vreme dozvoli. S druge strane, žene koje žive u gradovima, navode da često odlaze na proteste u manja mesta, gde god i kada god su u mogućnosti, jer smatraju da je u manjim sredinama više potrebna podrška, zbog brojnosti i pritiska na žene koje organizuju proteste i blokade.

Profesorke i prosvetne radnice ističu da su kolektivi na fakultetima i u školama prošli kroz ozbiljne potrese. *Prosveta je generalno stanište autoritarnih ličnosti i kada su pojedini videli kako studenti njih više ne slušaju, nastao je problem*, navodi jedna sagovornica. Kod nekih su se odnosi ojačali: *Mi smo stvarno disali kao jedan... Kolektiv je snažan, jedinstven, zbližili smo se kroz borbu*, ali ovakvi slučajevi su više izuzeci nego pravilo. *U mnogim školama kolektivi su se razbili kao Titanik o santu leda. Ljudi su bili strašno razočarani kolegama, kao da je isplivalo nešto što nisu znali*. Sagovornice iz osnovnih škola naglašavaju važnost stava rukovodstva: *Ako je direktor bio za proteste, onda nastavni kadar nije imao problema. Ako je bio protiv, bilo je problema. Kod mene je direktor bio za proteste, pa smo imali podršku, nismo trpeli sankcije*, kaže jedna učesnica. U nekim sredinama sindikalno udruživanje odigralo je ključnu ulogu u očuvanju solidarnosti, dok to nije bio slučaj u nekim drugim sredinama, gde su sindikati oslabili.

Bez obzira na ove razlike, prosvetne radnice prepoznaju širi značaj protesta. *Ovo je rađanje građanskog društva. Pokazalo se ko od građana ima svoje mišljenje i spremnost na određenu vrstu žrtve*, kaže jedna od njih, dok druga dodaje: *Organizovali smo se oko jednog uskog seta vrednosti, a sve druge razlike ostavili po strani. To je ogroman doprinos ovih protesta*.

Prema nalazima iz ankete, sedam od deset studenkinja aktivno (38,5%) ili povremeno (28,1%) učestvovalo je u organizaciji studentskih protesta na svom fakultetu. Jedna trećina je učestvovala u studentskim protestima, ali se nisu angažovale u poslovima oko njihove organizacije. Među njima je veliki broj onih koje su bile redarke na protestima (34,5%), kao i onih koje bi to želele da budu (28,1%).

Sve navedeno pokazuje da je učestalost učešća u protestima kod ispitanica izuzetno visoka, a njihova posvećenost se manifestuje kroz različite forme prisustva, privatnog i profesionalnog, od lokalnih skupova, organizacije i rada u građanskim zborovima ili u školama i fakultetima, do putovanja i učešća na velikim protestima u većim gradovima.

3.2.3. Ženska solidarnost

Fenomen ženske solidarnosti na studentskim protestima pokazuje se kroz više slojeva međusobne podrške, deljenja iskustava i zajedničkog delovanja u cilju unapređenja položaja žena i rodne ravnopravnosti unutar šireg protesta. Ispitanice su isticale da se solidarnost najpre ogleda u **neformalnim oblicima podrške** – kroz međusobno ohrabrivanje da se glasno iznose stavovi, javno progovara o problemima i zauzima vidljiv prostor unutar protesta. Takva podrška često podrazumeva i međusobnu zaštitu od mogućih negativnih reakcija, bilo da su one verbalne, fizičke ili suptilnije, poput isključivanja iz razgovora ili donošenja odluka.

Mi smo solidarnost živele, mi smo solidarnost učile od naših mama, baka. Nama je u genima da se štitimo, da štitimo slabije. I sada vidimo na mnogobrojnim snimcima gde žene stoje solidarno rame uz rame svojim saborkinjama.

Kolektivna snaga i solidarnost predstavljaju ključne mehanizme otpora. Primer „blokadnih kuvarica“ ilustruje neformalnu, ali organizovanu žensku mrežu podrške, inspirisanu tradicijama poput AFŽ-a. Solidarnost ovde ima vrlo konkretna i opipljiva obeležja – kuvani obroci, higijenski proizvodi, obuća, briga za studente, što pokazuje duboko razumevanje potreba zajednice.

Prema izjavama učesnica, ženska solidarnost se manifestovala i kroz **deljenje zadataka**, posebno onih koji su od suštinske važnosti za funkcionisanje protesta, ali su često nevidljivi, kao što je na primer, organizacija, vođenje komunikacije, prikupljanje informacija i logistike. Time žene preuzimaju aktivnu i važnu ulogu u kreiranju toka događaja. Uočeno je da zajednički rad na ovim zadacima stvara **osećaj poverenja i osnažuje učesnice** da se uključe i u vidljivije oblike delovanja, poput govora na skupovima ili pregovora sa predstavnicima institucija. Solidarnost je **naročito naglašena u manjim sredinama**, gde su pritisci i zastrašivanja zbog aktivizma intenzivniji. Podrška i međusobno osnaživanje smatraju se neophodnim za održavanje protesta i blokada. Iako se formalno nisu organizovale isključivo kao žene, u praksi su one preuzele ključne uloge u organizaciji, logistici i pružanju podrške. Jedna učesnica to opisuje rečima: *Shvatila sam da žene pokreću svet, dok druga smatra da su žene su srčanije i kadrije.*

Jedna srednjoškolka opisuje svoje iskustvo pešačenja do Novog Sada.

Kada smo šetale za Novi Sad, osećala sam se toliko nekako jako jer nas je bilo šest devojaka. Pritom nismo sportistkinje, ali smo pošle nekako samouvereno i bile smo tu jedna za drugu. I kroz celu šetnju neke sitnice, stvari koje smo nosile, radile, govorile, kako smo se držale zajedno, tako sam bila ponosna i uopšte mi nije bilo teško. Ne znam, nema reči, taj osećaj je bio tako divan. Sigurno da bi bio divan i da su bile pola momci, pola devojke, ali ovako je nekako bilo posebno... Ne znam... posebno kao eto, nama ne treba niko. Dosta smo nas šest same sebi.

Ženska solidarnost se u praksi ogledala u **zajedničkom radu**, od redarske službe i pružanja prve pomoći, preko nabavke hrane i higijenskih sredstava, do simboličnih gestova međusobnog poštovanja. Posebno je istaknut primer **međuerske solidarnosti i podrške**: pravoslavne učesnice su preuzele smenu tokom Bajrama, dok su muslimanske kolegice uzvratile tokom pravoslavnih praznika.

Analiza iskustava učesnica pokazuje da ženska solidarnost na protestima funkcioniše kao mreža ne samo političke, već i emotivne podrške. Od arhitektice koja ne može *da čuti i bude slepa*, preko studentkinje prava koja je javno delovala iz pozicije lokalne odbornice, do srednjoškolke koje su se ponosno angažovale u svim segmentima blokada, svima je zajednički osećaj odgovornosti i spremnost da se preuzme inicijativa.

Na simboličkom nivou, ova solidarnost se doživljava i kao **otpor kulturnim normama koje žene guraju u pasivnu ulogu**, dok su s druge strane žene opisane kao istrajnije, odlučnije, solidarnije i manje sklone političkim kalkulacijama.

Žene nisu samo majke i pasivne figure, već pokretačice promena, tampon zona na braniku društva.

Srčanije su, glasnije i jasnije, bez dlake na jeziku i političke kalkulacije.

Žena ženu razume i kada nisu na istoj strani.

Posebno se naglašava njihova kreativnost, naročito kod onih sa iskustvom u nevladinom sektoru, koja doprinosi specifičnoj atmosferi protesta, odnosno, kako navode učesnice, *magiji i nežnosti* koju žene unose u javni prostor otpora. Takođe, žene se često grle tokom protesta i na taj način se međusobno osnažuju i stvaraju atmosferu zajedništva.

Parole, stajling, garderoba — sve odiše lepotom.

Većina sagovornica ističe da su žene na protestima često međusobno podržavale jedna drugu, posebno u situacijama kada su se suočavale sa mizoginim komentarima, neprimerenim dobacivanjima ili potcenjivanjem njihovog angažmana.

U trenucima kada su momci pokušavali da nas 'ućutkaju' ili da preuzmu reč, druge devojke su odmah reagovala i davale mi prostor da završim šta sam htela da kažem.

Takvi primeri govore o postojanju **spontanih i neformalnih mehanizama zaštite unutar protesta**, gde žene prepoznaju potrebu da jedne drugima budu oslonac. Učesnice opisuju i gestove podrške koji nisu nužno vidljivi spolja, kao npr, razmenu poruka podrške, zajedničko planiranje strategije odgovora na uvrede, ali i fizičko prisustvo tokom rizičnijih situacija. Ipak, nekoliko sagovornica naglašava da ovakva solidarnost nije uvek bila podjednako prisutna, neke su primetile i trenutke nesolidarnosti, ali su ih opisale kao retke izuzetke, a ne kao pravilo.

Bilo je trenutaka kada sam očekivala da me druge devojke podrže, ali to se nije desilo. Mislim da su i same bile preplašene ili nesigurne.

Jeste postojala solidarnost, ali ne u meri u kojoj očekujem da postoji.

Solidarnost među ženama na protestima nije bila baš uvek izražena, ali ipak postoji osećaj međusobne podrške i razumevanja.

Takođe, neke sagovornice ukazuju da je u trenucima podela unutar protesta, bilo oko strategije, bilo oko političkih stavova, ženska solidarnost ustupala mesto individualnim interesima ili lojalnosti prema određenim grupama, ali je i ovo navedeno više kao izuzetak, nego kao pravilo.

S druge strane, profesorke sa kojima smo razgovarale naglašavaju da ih je **protestno delovanje dodatno zbližilo**, čak i u slučajevima kada su se ranije poznavale samo površno. Ovaj osećaj povezanosti neretko povezuju sa ranijim događajima, poput krize na fakultetu prošle godine povodom izbora za studentski parlament, kada su se naučile oslanjati jedna na drugu. Jedna učesnica objašnjava:

Spisak žena koje cenim i kojima se divim je daleko, daleko duži sada. Bio je dugačak i ranije, ali većina najaktivnijih ljudi u poslednjih godinu i po dana, najspremnijih na to da kažu ono što je neprijatno, da postave neko pitanje, da preispitaju neku odluku — su žene. Gotovo sve.

Pre protestnih blokada, mnoge od njih su već bile uključene u rizične situacije u kojima je bilo potrebno reagovati kako bi se zaštitili studenti i studentkinje. Aktivno su pratile rad veća, načine donošenja odluka i prepoznale da problemi nisu spoljašnji, već, kako jedna učesnica opisuje, *duboko, duboko unutrašnji i institucionalni*. U tom smislu, učešće u protestima nije bilo pitanje izbora, već jedina logična reakcija.

Mada smo se znali iz viđenja, povezale smo se, osnažile. Kada su došle blokade, bile smo spremne. Znale smo na koga možemo da se oslonimo i ko će šta da radi. I stvarno jesu žene te koje su vidljive i vidljivije.

Nismo se uopšte zapitale da li treba, već gde idemo i šta treba da uradim.

Takođe, na protestima su se u kontekstu ženske solidarnosti, razvila i prijateljstva.

Ja sam, recimo, posao koji sada radim našla tako što sam se upoznala sa jednom ženom na protestima. Kada smo ispraćale ćaćije, žena je gađala jajima i onda se jako iznervirala što je poslednjim jajetom pogodila gumu autobusa. A ja, pošto sam bila redarka i poslednja u koloni, ostala sam da je sačekam, da ne bude neka situacija, jer je naša kolona već otišla. Ona se nervirala što je pogodila gumu, ja sam joj rekla da se ne sekira, na suncu će da smrdi i ovako i onako. I tu smo nas dve kliknule i od tad se sprijateljile i ja sam se i zaposlila.

Razlike u iskustvima ukazuju da ženska solidarnost na protestima nije homogena pojava, već dinamičan proces koji zavisi od konteksta, prethodnih odnosa i osećaja sigurnosti. Neke sagovornice ističu da se solidarni odnosi češće javljaju među ženama koje se već poznaju iz drugih aktivističkih krugova ili fakultetskih tela, dok su u širem protestnom okruženju takve veze slabije. Jedna učesnica to opisuje rečima: *Kad znaš da se na nekoga možeš osloniti iz prethodnih akcija, onda i na protestu to dolazi prirodno.*

Pojedine sagovornice, aktivistkinje iz civilnog sektora ističu **solidarnost i zajedništvo između organizacija civilnog društva**. Jedna sagovornica kaže:

Organizacije su se udružile i jednom nedeljno su održavale sastanke posle posla. Fokus i pažnja su bili usmereni na to šta se dešava i na koji način organizacije mogu da pruže neku vrstu podrške ljudima koji su izloženi opasnosti, povređeni i sl. U kontekstu toga šta bismo mogli da uradimo zajedno, koje su to tačke povezivanja, šta

možemo udruženo, šta odvojeno, da li može da se napravi neki plan. Čini mi se da je ta solidarnost dosta bila pojačana, baš zato što su organizacije negde podjednako bile ugrožene i osetila se ta potreba ka većem zajedništvu i umrežavanju. I da tako možda možemo da prevaziđemo tu jednu kriznu situaciju u kojoj smo bili svi.

Analiza odgovora pokazuje i da **ženska solidarnost na protestima ima širu političku dimenziju**, jer se ne odnosi samo na međusobnu zaštitu, već i na osnaživanje žena da preuzimaju vidljivije uloge. Iako se u pojedinim situacijama primećivao nedostatak solidarnosti, to je navedeno kao izuzetak. Iskustva sagovornica potvrđuju da ženska solidarnost može biti snažan resurs u protestnim pokretima, ali je istovremeno ranjiva na spoljne pritiske i unutrašnju dinamiku grupe. Njena jačina zavisi od međusobnog poverenja, prethodnih zajedničkih iskustava i spremnosti žena da prepoznaju važnost zajedničkog delovanja čak i kada se njihovi politički stavovi razlikuju. U tom smislu, može se zaključiti da je ženska solidarnost veoma važan, ali ne uvek dovoljno iskorišćen potencijal studentskih protesta.

Kao poseban vid solidarnosti, sve vreme trajanja protesta, postoje neformalne grupe žena koje samostalno ili organizovano obezbeđuju hranu za studente i studentkinje. Njihov rad je ukratko predstavljen kao studija slučaja.

Blokadne kuvarice

Studentski protesti, kao što je već navedeno, pored isticanja vrednosti demokratije i poštovanja prava, doneli su ujedinjenje, solidarnost i podršku. Pojedine žene su svoju ulogu videle i kroz redovno obezbeđivanje kuvanih obroka za studente i studentkinje, kao specifičan vid podrške i solidarnosti. One jasno navode da su smatrale da je to neophodno, neke zbog svoje dece, a neke jednostavno kao doprinos studentskoj borbi. Nazvane su „Blokadne kuvarice“.

Ad hoc i pojedinačne akcije kuvanja prerasle su u organizovane grupe koje postoje u univerzitetskim gradovima¹⁵² i svakodnevno obezbeđuju kuvane obroke za studente i studentkinje. Iako se mogu uočiti razlike u nastanku grupa, solidarnost, organizovanost i održivost jedinstvene su odlike ovih grupa, koje usklađeno deluju. Organizovanost i usklađenost se ogledaju u prikupljanju novca za namirnice putem donacija, dnevnom rasporedu kuvanja, distribuciji hrane, komunikaciji sa studentima, kao i u međusobnoj komunikaciji. Raspored kuvanja podrazumeva tačan broj obroka za svaki

dan i broj osoba koje kuvaju. To znači da je bilo potrebno uspostaviti koordinaciju i rasporede kuvanja što su blokadne kuvarice uspele putem zajedničkih grupa. Dobar primer staranja o bezbednosti studenata i studentkinja u jednom gradu ogleda se u tome što tabele o broju obroka i raporedi nisu javno dostupni, a svaka nova kuvarica prvo sarađuje sa grupom i neko vreme kuva, pa tek nakon toga dobija pristup svim informacijama. Pored toga, upravljanje novcem i donacijama pojavilo se kao poteškoća, pa su različite ideje o razvoju ove usluge i podrške u nekim gradovima dovele do razjedinjenja grupa. Međutim, blokadne kuvarice su nastavile da kuvaju i obezbeđivanje toplih obroka studentima i studentkinjama zadržale kao svoj prioritet i nakon internih nesuglasica.

Grupe se većinski sastoje od žena, ali ima i muškaraca koji kuvaju ili na drugi način pomažu. Vlasnici/ce restorana su značajno doprineli ustupajući svoje kuhinje, što u značajnoj meri olakšava komunikaciju i kuvanje. Zborovi građana takođe pomažu u velikoj meri, a preuzeli su deo zaduženja kuvarica u delu nabavke za fakultete i transporta hrane.

Komunikacija sa studentima i poverenje koje uživaju doprinelo je njihovoj održivosti i prepoznatljivosti u zajednici. Okupile su se oko iste ideje i potrebe da doprinesu borbi za bolje i pravičnije društvo i razvile odličan sistem podrške koji doprinosi opstanku studentske borbe. Žene su svoju podršku usmerile na sve frontove borbe i uočile važnost zadovoljavanja svakodnevnih potreba, čime se pokazuje da je uloga žena neizostavna i ključna u opstanku pokreta. Uloga blokadnih kuvarica se vidi u praktičnoj podršci u vidu hrane, simbolički – jačanjem osećaja zajedništva, ali one imaju i političku ulogu, jer se na ovaj način širi krug podrške, pa žene koje inače ne bi bile na prvim linijama odbrane niti vidljive, dobijaju svoj prostor i ulogu. Taj doprinos se ponekad zanemaruje, ali dugotrajni protesti ne bi opstali bez njega.

3.2.4. Percepcija rodnih razlika u protestnom ponašanju

Učesnice u istraživanju prepoznaju jasne razlike u načinu na koji žene i muškarci učestvuju u protestima. Žene su bile **veoma vidljive** u svim segmentima protesta. Prema njihovom viđenju, žene protestuju **srčanije, emotivnije i s više ličnih razloga**, što povezuju sa životnim iskustvima odrastanja i socijalizacije u patrijarhalnom okruženju, gde su, kako kažu, čitav život učene da ćute i trpe. Sam čin izlaska na protest doživljavaju kao **životnu borbu za dostojanstvo**, a ne isključivo kao politički čin. Takođe, smatraju da je **evidentno da žene nose teret ovih protesta**.

Žene su istrajnije da ideje sprovedu u delo. Ne odustaju lako.

Imam osećaj da je ovo ženska borba i da žene imaju više hrabrosti da istupe i iskažu svoja mišljenja i stavove.

Svuda su žene.

Žene su ponele ovu revoluciju.

Na DIF-u sam ja bila u prvim redovima, gurala sam se, u jednom trenutku sam se okrenula i videla da sam jedina žena, u drugom trenutku je već bilo četiri žene oko mene... A jedan muškarac je napisao: mnogo je bilo hrabrih žena koje su stajale rame uz rame sa nama (muškarcima).

Osećaj odlučnosti i spremnosti da se ide *do kraja* javlja se u velikom broju izjava. Žene se opisuju kao one koje su **uvek u prvim redovima**, glasne i beskompromisne.

Žene protestuju drugačije od muškaraca, srčanije su i istrajnije, pa i hrabrije. Ne kalkulišu i rešavaju različite situacije. Zbog toga vidimo toliko žena u prvim redovima na protestima. Ne zato što mislimo da će nas policija štedeti pri udarcima, nego zato što, iako sigurno i sa strahom u grudima, mi se iskreno zalažemo za odbranu ideje koju zastupamo.

Žene su srčanije, odlučnije i nemaju dilemu zbog čega su u borbi. Svesnije su šta će se dešavati ukoliko skliznemo kao društvo u „još veći apsolutizam i autokratiju“, da će ženska prava biti prva na udaru, što se već i dešava. Žene reaguju na nepravdu u trenutku, vrlo su borbene, hrabre, u prvim su redovima i veliki deo organizacije protesta zavisi od njih.

Mislim da su ovi protesti pokazali da smo potpuno ravnopravne sa muškarcima, ovo je rodna ravnopravnost na delu. Žene dominiraju po broju i doprinosu. Možda jer nas je više u akademskoj zajednici, možda nas je ova tragedija više pogodila jer smo i majke, možda smo empatičnije od muškaraca.

Iako pojedine učesnice naglašavaju da nema suštinske razlike u samom činu protesta (*Slično. Nema bitne razlike, ovo je ipak građanski protest*), većina prepoznaje **kreativnu dimenziju** koju žene unose. Jedna učesnica iz nevladinog sektora ističe:

Žene u nevladinom sektoru su kreativnije. Protesti su često u vidu performansa u javnom prostoru.

Ovaj kreativni pristup vidi se i u logističkim i organizacionim detaljima: žene su uglavnom zadužene za osmišljavanje i izvođenje akcija, pripremu materijala, te održavanje volonterskog rada u neformalnim grupama. Jedna učesnica kaže:

Žene su jasno prisutne, vidljive i ključne – kako u prvim redovima, tako i u logističkoj podršci (priprema hrane, distribucija, donacije). Grupni rad poput „Kuvamo za studente” pokazuje samosvojni, decentralizovani oblik ženske solidarnosti, inspirisan i istorijskim nasleđem AFŽ-a.

Za mnoge učesnice, rodna perspektiva protesta neodvojiva je od uloge majke i brige o deci. Tragični događaji koji su prethodili protestima, posebno gubitak života mladih ljudi, snažno su uticali na žene. Takođe, rodne uloge se prepoznaju i u poslovima brige o studentima i studentkinjama, uključujući i brigu o njihovim svakodnevnim potrebama.

Mislim da sve žene polaze prvo od toga kao majke, imam dete u srednjoj školi i sina koji radi, ali osećaš tu decu kao svoju i mislim da samo žene imaju to u sebi da kada vide tu mladost, kada vide tu decu, da ih poistovećuju sa svojom decom i da su prvo mame, a onda nešto drugo. Znači ima dva razloga, prvo su političke i sve druge promene, a drugo je kao majke da budu tu i kao zaštita i kao potpora i sve. Mislim da je to što većinu gura.

Čini mi se da kada je profesorska, akademska zajednica u pitanju, vidim veliki broj mojih koleginica koje uzimaju aktivno učešće i zaista bezuslovno pomažu i podržavaju ovaj studentski protest i njihovo učešće zaista ima rodnu dimenziju zato što podrazumeva i kuvanje i nabavke i razne vidove brige, sa jedne, a sa druge strane, i ozbiljnu logističku podršku i političko organizovanje u tom nekom smislu.

Ova emotivna identifikacija često se opisuje kao snažan pokretač angažmana, koji protestima daje i **ton tuge, empatije i zaštitništva**.

Meni je žao što se ranije nekako ta lavina nije pokrenula, što smo morali da dočekamo gubitak 16 života. I razne neke druge situacije pre toga, u kojima su ljudi stradali, ali evo bolje ikad nego nikad. Ja sam iskreno očajavala godinama, pokušavali smo bukvalno na sve moguće načine, krv, suze i znoj smo prolili da bi se nešto pokrenulo, ali eto nije bilo dovoljno. Znači tek kada se nešto ekstremno dogodi, onda smo spremni da reagujemo i ne znam zbog čega je to tako. Ali sam jako ponosna na svoje koleginice aktivistkinje i na svoje koleginice prosvetne radnice i na svoje kolege i na svoje

učenike i učenice iz gimnazije koji su izneli dobar deo tereta ove borbe. Uopšte nije bilo lako, kao što verovatno nije bilo lako ni na drugim mestima i u drugim školama i u nekim drugim obrazovnim institucijama, pre svega fakultetima. Ali da su žene te neke čuvarke vatre borbe – mislim da jesu.

Učesnice primećuju da su žene **brojnije i vidljivije** na protestima. Navode da žene uvek stoje u prvim redovima, čak i kada su situacije opasne, ali da to ne znači da su njihovo liderstvo i hrabrost adekvatno prepoznati i vrednovani. Neke sagovornice ukazuju da kada dođe do javnih nastupa, *kao i svuda, muškarci dominiraju i na javnim nastupima*. Pored toga, smatraju da ima onih kojima to smeta i da ih često omalovažavaju i/ili im se obraćaju podsmešljivim tonom, zbog toga što su žene.

Neki muškarci koji nisu na većini događaja ili su bili samo na nekim velikim događajima, onda im je malo bezveze da idu na dnevni protest u gradu, da blokiraju raskršnicu ili tako nešto. Onda kao pitaju „snajka, je l' ideš?“ Taj ton, to obraćanje, ja kažem da idem, a on – a, samo guraj, guraj. Eto, to je meni već dovoljno, čim mi se obraća na taj način, miriše na neki patrijarhat, muški šovinizam i pri tom je ton podsmešljiv. Mislim da im smeta što se sada ističu žene u nekim ulogama u kojima nisu imale dovoljno prostora da se istaknu možda ranije.

Srednjoškolke su primetile rodne razlike u percepciji autoriteta na protestima. Po njihovom iskustvu, žene su izuzetno prisutne na protestima, od logističkih timova za prikupljanje donacija koje su organizovale u školi, do redarki sa kojima su šetale do drugih gradova, preko profesorka i građanki koje viđaju na događajima. Kada su redarke bile žene, primetile su veću solidarnost, atmosfera je često bila smirenija i organizovanija, dok su kod muških redara primećivale opušteniji pristup, ponekad praćen i neozbiljnošću. Učesnice su izrazile potrebu da posebno istaknu određene žene koje su njima bile značajne na protestima. To su nekada bile njihove bake i prabake koje ih podržavaju i koje učestvuju uprkos tome što fizički jako teško to podnose, majke koje su im se pridružile u blokadama i šetnjama i koje su im prosledile svoje stare pištaljke sa protesta 90-ih, medicinske radnice koje su bile brižne nakon šetnji između udaljenih gradova, građanke koje su na svakom dočeku šetača pripremale enormne količine hrane, kao i svoje prijateljice sa kojima su najčešće učestvovala na događajima i sa kojima su se osećale slobodno, sigurno, podržano, samodovoljno i snažno.

Neki incidenti na protestima uključivali su **otvoreni seksizam i mizoginiju**, najčešće kroz poruke da je ženama mesto u kući i da se ne mešaju u „muške poslove“.

Da žene treba da sede kući i ne mešaju se u muške poslove. Da smo popišulje, da ne umemo nos da obrišemo i da ne znamo šta hoćemo.

Šalju nas da naučimo da mesimo pogaču 'dok nam se dupe ne oznoji', kažu da nam je mesto u kući, da rađamo i negujemo decu i posvetimo se Bogu.

I pojedine srednjoškolke navode da su imale neprijatna iskustva: prolaznici koji su pokušavali da provociraju, dobacivanja ili podsmevanje od strane starijih građana koji nisu podržavali proteste. U školskom okruženju, dešavalo se da pojedini nastavnici komentarišu angažman učenica ironično, što je kod nekih izazivalo osećaj nelagodnosti.

Takođe, jedna mlada sagovornica izrazila je nezadovoljstvo organizacijom jednog protesta, odnosno, tretmanom koji su imale redarke.

Ja sam bila redarka na jednom velikom protestu. Mnogo vremena smo provodili tamo, bilo nas je mnogo više devojaka, srednjoškolki i studentkinja. Imali smo pripreme, napravili smo plan kako će sve da funkcioniše sa redarskom službom i sve ostalo, a onda je neko došao jedan dečko to jutro i rekao da nećemo to tako da radimo i sav taj trud koji smo uložile je pao u vodu.

Većina sagovornica kaže da se vidi **promena u percepciji rodni uloga unutar protesta**. Jedna učesnica primećuje kako su mlade žene danas redarke, što se ranije smatralo „muškim poslom“. Priseća se da se na nekim protestima 90-ih isto išlo peške za Beograd, ali da devojke nisu išle peške, da *nijednoj nije palo na pamet tako nešto*.

I sad sam fascinirana time. Jer kad se to radilo „u moje vreme“, nijedna devojka nije išla peške. Mislim da ovi protesti baš nose tu lepu priču, jednakosti polova i još neki religijski momenat tolerancije.

Pojedine učesnice izražavaju zabrinutost **šta će biti uloga žena kada se protesti završe**, odnosno, smatraju da postoji opasnost da će muškarci preuzeti političke i simboličke benefite ove borbe.

Patrijarhat je previše zastupljen kod nas... muškarci su bolji u samopromociji i većina njih će se naći u pravo vreme na pravom mestu.

Uočavamo da postoji opasnost da muškarci preuzmu sve zasluge... ali smo rešene da to ne dozvolimo.

Prvi put se priča o heroinama, da devojke vode proteste, plenum, da su angažovanije i tako... Ne bih volela da se to zaboravi kad se bude računalo na njih u različitim društvenim ulogama, jednog dana.

S druge strane, mnoge studentkinje smatraju da se podrazumeva da je njihovo učešće ravnopravno, kako u protestima, tako i u svemu u vezi sa protestima.

Devojke su sve same radile – pumpale dušeke, donosile hranu, pripremale logistiku. Na studentskom parlamentu bile su samo devojke.

Čak 78,9% studentkinja koje su učestvovala u anketiranju ocenjuje da su žene ravnopravno zastupljene na protestima kao organizatorke, redarke, govornice. Samo 3,4% je onih koje imaju suprotno mišljenje. Zanimljivo je da čak 17,5% studentkinja uopšte nije obratilo pažnju na zastupljenost žena na protestima, što može biti indikator da rodno ravnopravno učešće na protestima studentkinje doživljavaju kao nešto što se podrazumeva, ali se može tumačiti i time da im u postojećim okolnostima tema rodne ravnopravnosti nije u fokusu.

Neke od studentkinja ocenjuju da žene u studentskoj populaciji nisu ni na koji način diskriminisane i isključene.

Oni su vrlo solidarni, kolegijalni, misle jedni na druge, ponašaju se kao neko ko je odgovoran za onog drugog i za sve njih zajedno. Imaju to neko jedinstvo u akciji, u svim delovima angažmana.

Percepcija rodnih razlika u protestnom ponašanju pokazuje slojevitost slike, od emotivne motivacije i spremnosti na izlaganje, preko kreativnosti u organizaciji, do suočavanja sa preostalim patrijarhalnim obrascima. Učesnice vide sebe kao **nositeljke borbe** koje svojim prisustvom i angažmanom unose novu energiju i vidljivost u proteste, dok istovremeno grade mreže solidarnosti unutar i izvan formalnih struktura.

Pojedine ispitanice naglašavaju da postoje razlike u motivima za učešće žena na protestima i motivima za učešće žena na skupovima podrške vladajućoj stranci, ocenjujući da su žene koje žive u siromaštvu na neki način ucenjene da odlaze na kontra mitinge koje organizuje vladajuća stranka.

Kada je bio Vučić u Nišu, to je bilo tragično, neki zalutali ljudi, jedna onako, u socijalnom smislu, jedna tragična društvena situacija. Moja ulica je bila puna autobusa koji su došli sa juga negde iz tih manjih mesta, neke jadne žene koje su sedele po trotoarima, pločnicima. Ja jednu pitam, pa šta ćeš tu, što si došla. Pa naterali me, nisam ni jela, gladna sam, svi smo gladni. Eto, to je bio odgovor. To su bili ti neki... to je zaista tragična situacija čitavog tog političkog aranžmana. I onda mi koji smo se okupili posle ispred Pravnog fakulteta... dva sveta, to su dva sveta. I u jednom i u drugom svetu su žene. Ovde su bile neke mlade žene koje su protestovale, a tamo neki jadni ljudi, dovedeni, naterani... dali su im pare. Te dve slike žena, jedne koje idu, znaju gde i šta moraju da rade, gde je budućnost i druge koje su prisilom doveli, pod pritiskom, pretnjom.

3.3. Bezbednost i iskustva nasilja na protestima

U ovom delu najpre predstavljamo podatke o nasilju prema ženama na protestima u Srbiji, koji su prikupljeni iz medija, sa društvenih mreža i iz zvaničnih saopštenja institucija, a nakon toga predstavljamo odgovore žena koje su učestvovala u istraživanju – o subjektivnom osećaju bezbednosti i izloženosti pretnjama, zastrašivanju i nasilju. Neki od incidenata nasilja prema ženama već su pomenuti na početku istraživanja, u delu u kome smo predstavljale hronologiju događaja na protestima, ali su u ovom delu detaljnije predstavljeni.

3.3.1. Nasilje prema ženama na protestima

Od početka studentskih i građanskih protesta u novembru 2024. godine, **FemPlatz prati incidente i napade na žene u javnom prostoru tokom protesta.** Kreirale smo bazu incidenata koju redovno ažuriramo, kroz pregled medija i zvaničnih saopštenja institucija kako bismo pratile ishode i rezultate institucionalnog odgovora. Incidenti se odnose na bilo koju vrstu napada na žene (studentkinje, aktivistkinje, građanke, političarke, profesorke i prosvetne radnice, srednjoškolke). Baza sadrži podatke o datumu incidenta, vrsti napada, mestu i lokaciji incidenta, kratak opis situacije, informacije o povredama, ishod i izvore provere. Kada su u pitanju vrste incidenata beležile smo naletanje/udaranje vozilom, fizičko nasilje koje sprovodi policija, fizičko nasilje koje sprovode drugi akteri, proizvoljno privođenje, seksualno uznemiravanje i seksualno nasilje, digitalno nasilje i druge oblike nasilja (npr. pretnje smrću).

Zabeležile smo **48 incidenata i nasilja** prema **71 ženi**. Naša baza svakako ne predstavlja sveobuhvatnu i potpuno evidenciju svih napada na žene od početka studentskih i građanskih protesta s obzirom da smo se fokusirale na najozbiljnije i najekstremnije incidente.

U zabeleženim incidentima, **73% žena pretrpelo je lakše ili teže fizičke povrede** od fizičkog napada drugih aktera ili upotrebe sile i proizvoljnog privođenja. **U najvećem broju slučajeva, žene su doživele više oblika nasilja istovremeno** – fizičko, seksualno, psihološko, digitalno nasilje.

Vrsta napada/incidenta	Broj incidenata	Broj žena
Naletanje/udarac vozilom	6	7
Fizičko nasilje: drugi akteri	9	9
Fizičko nasilje: policija	14	36
Seksualno uznemiravanja i pretnje seksualnim nasiljem	6	6

Naletanje vozilom tokom mirnih blokada raskrsnica

Prema evidenciji CINS-a, u periodu od 22. novembra 2024. godine do 9. juna 2025. godine bilo je najmanje 45 naletanja vozilom u mirne demonstrante/kinje tokom blokada raskrsnica i odavanja počasti nastradalima u padu nadstrešnice. Iz naše evidencije nasilnih incidenata na protestima, izdajamo nekoliko slučajeva kada su žene pregažene automobilom, kao i više slučajeva zaletanja vozilom u srednjoškolce/ke tokom komemorativnih blokada raskrsnica. Namerna naletanja automobilom na mirne demonstrante/kinje počela su već u decembru 2024. godine, a prvi slučaj zabeležen je 6. decembra kada se vozač zaletio kolima i povredio četiri osobe iz ansambla Beogradske filharmonije, koja se pridružila blokadi.

Kada su u pitanju naletanja vozilom u đake srednjih škola, izdajamo nekoliko situacija iz Beograda, Novog Sada, Pančeva, Bečeja i Šapca. Tokom srednjoškolske blokade raskrsnice u Šapcu, 24. decembra 2024. godine, taksista se zaletio vozilom u grupu dece koja su mirno stajala na raskrsnici, oborio je nekoliko devojčica, a jednog mladića udario i poneo na haubi. Profesorka Gimnazije u Šapcu skočila je na vozilo i privremeno ga zaustavila da mladić siđe bez većih povreda.¹⁵³ Đaci Šeste beogradske gimnazije blokirali su saobraćaj 29. novembra 2024. godine, u čemu su im se pridružili

¹⁵³ Profesorka koja je skočila na haubu taksiste da spasi đaka tokom „Zastani Srbijo“ opisala incident, Radio 021, 24.12.2024, dostupno na <https://www.021.rs/info/srbija/396940/profesorka-koja-je-skocila-na-haubu-taksiste-da-spasi-djaka-tokom-zastani-srbijo-opisala-incident>

i građani/ke, a tom prilikom se vojni kamion nasilno probio kroz blokadu.¹⁵⁴ Slično tome, tokom blokade raskrsnice koju su organizovali učenici/ce Gimnazije „Uroš Predić“ u Pančevu, autobus lokalnog autoprevoznika na silu je pokušavao da prođe kroz grupu dece, ali su ga okupljeni građani/ke sprečili. U Novom Sadu se taksista zaletio vozilom u učenike/ce Gimnazije „Svetozar Marković“ i okupljene građane/ke, ali je zaustavljen, a sledećeg dana isključen iz taksi udruženja.¹⁵⁵ Nakon pokušaja da automobilom prođu kroz učenike/ce, muškarac je izašao iz vozila i fizički nasrnuo na srednjoškolca tokom blokade na Dušanovcu koju su organizovali đaci Osme beogradske gimnazije.¹⁵⁶ Ovo nije bio jedini napad na učenike/ce ove gimnazije. Naime, 23. januara 2025. godine, muškarac se automobilom zaletio na đake i građane/ke, a maturantkinja koja je svedočila incidentu je tom prilikom izjavila: *Mi smo na prvoj blokadi imali incident da čovek prolazi kroz nas. Deca su se pomerila da ih ne bi zgazio. Nakon toga se vratio da udari druga maturanta. Sledeći put se ženska osoba zaletela kroz nas i ukočila u zadnjem momentu, gde je drugarica imala podliv na kuku od retrovizora.*¹⁵⁷ Slični napadi uletanjem kolima u učenike/ce desili su se u Bečeju 12. januara 2025. godine i u Novom Sadu 17. marta, kada se vozač zaletio automobilom, prešao u suprotnu traku i velikom brzinom krenuo na đake Elektrotehničke škole koji su bili okrenuti leđima.¹⁵⁸ Tokom sličnog incidenta i zaletanja automobilom u studente/kinje Farmaceutskog fakulteta 19. decembra 2024. godine, povređena je jedna profesorka, kojoj je vozilo prešlo preko noge.

Osim što ovakvi napadi pokazuju stepen **društvene polarizacije** u Srbiji, možemo pretpostaviti i da im je cilj **odvracanje građana/ki od blokada**, „**smirivanje**“ **protesta uz upotrebu sile**, ali ne treba ignorisati i **nameru nanošenja povreda**. Iako su ovi incidenti izazvali uznemirenost demonstranata/kinja i građana/ki, u ovom periodu nije bilo ozbiljnijih fizičkih povreda. U vezi sa gaženjem građana/ki na blokadama, predsednik Srbije je u decembru 2024. godine izjavio: *Ti si stao nekome na put, rekao mu ja sam bog i batina u ovoj zemlji, ne dam ti da prođeš. I on prođe. I ti kažeš*

154 Vojni kamion krenuo na učenike Pete beogradske gimnazije koji su protestovali u znak sećanja na žrtve u Novom Sadu, Danas, 29.11.2024, dostupno na <https://www.danas.rs/vesti/politika/vojni-kamion-protesti-ucenici/>

155 Taksista isključen iz udruženja zbog incidenta ispred Svetine gimnazije tokom akcije Zastani Srbijo, Novosadski informativni portal 021, 30.11.2024, dostupno na <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/394671/taksista-isključen-iz-udruženja-zbog-incidenta-ispred-svetine-gimnazije-tokom-akcije-zastani-srbijo>

156 Muškarac udario srednjoškolca na Dušanovcu tokom blokade saobraćaja, učenici krenuli na njega, Blic, 13.12.2024, dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/politika/muskarac-udario-srednjoskolca-na-dusanovcu-tokom-blokade-saobracaja-ucenici-krenuli/szjdy4>

157 Naletio automobilom na đake na blokadi: Vređao ekipu N1, na sedištu viđen kačket BIA, N1 info, 23.01.2025, dostupno na <https://n1info.rs/vesti/naletio-automobilom-na-djake-na-blokadi-vredjao-ekipu-n1-na-sedistu-vidjen-kacket-bia/>

158 Zaletio se automobilom na đake i nastavnike u Novom Sadu, N1 info, 17.03.2025, dostupno na <https://n1info.rs/vesti/zaletio-se-automobilom-na-djake-i-nastavnike-u-novom-sadu/>

*uhapsite tog što je vozio automobil. Kako bre da uhapsite čoveka koji nije prekršio zakon? Jeste li vi pri svesti, protrljajte oči, izbacite krmelje, umijte se hladom vodom,*¹⁵⁹ što je u javnosti shvaćeno kao relativizacija napada i neki vid aboliranja partijskih aktivista za slične incidente. Međutim, već početkom 2025. godine ovi napadi su eskalirali u nanošenje ozbiljnih povreda.

Najviše pažnje javnosti izazvalo je zaletanje vozača na demonstrante/kinje tokom blokade kod Pravnog fakulteta 16. januara 2025. godine, kada je studentkinja prve godine ovog fakulteta pregažena. Vozač je nastavio da vozi velikom brzinom dok je studentkinja bila na haubi, nakon čega je pala i zadobila ozbiljne povrede, odnosno, prelom baze lobanje i unutrašnje krvarenje. Učinilac je uhapšen i od tada je u pritvoru, a optužen je za krivično delo teškog ubistva u pokušaju. Na ročištu, koje održano 8. septembra 2025. godine, okrivljeni je negirao izvršenje ovog krivičnog dela.¹⁶⁰

Nakon ovog incidenta, studenti/kinje su organizovali nove proteste na kojima su uzvikivali „Nećete nas gaziti“.¹⁶¹ Iako je povređena studentkinja dobila mnogo podrške građana/ki, organizacija civilnog društva, medija i poznatih ličnosti, izdajamo i relativizaciju nasilja koje je preživela. Naime, u emisiji Hit tvit, Vojislav Šešelj, osuđeni ratni zločinac, izjavio je: *M.P. (vozač automobila) je spašavao živu glavu. Jesu li ga napadači hteli ubiti? Jesu li mu razbili staklo na vozačevim vratima? Zašto su mu razbijali staklo? Da bi ga uhvatili za gušu i on je u panici bežao. I odjednom se preko njegovog auta prevrtala neka Sonja Ponjavić, valjda student. Prevrtala se kao prava gimnastičarka. U emisiji je učestvovala i Ana Brnabić, predsednica Narodne skupštine Srbije koja nije reagovala na ovu izjavu.*¹⁶²

159 Čovek je samo prolazio, studenti strani plaćenici i teranje "nekih iz Zagreba": Kako Vučić zamišlja spuštanje tenzija, N1 info, 17.01.2024, dostupno na <https://n1info.rs/vesti/covek-je-samo-prolazio-studenti-strani-placenici-i-teranje-nekih-iz-zagreba-kako-vucic-zamislja-spustanje-tenzija/>

160 Okrivljeni za pokušaj ubistva Sonje Ponjavić negirao krivicu pred Višim sudom (VIDEO), Insajder, 08.09.2025, dostupno na <https://www.insajder.net/vesti/okrivljeni-za-pokusaj-ubistva-sonje-ponjavic-negirao-krivicu-pred-visim-sudom>

161 Protesti zbog pokušaja ubistva studentkinje u Beogradu, Novom Sadu, Kraljevu, Kragujevcu... – Mašina, 17.01.2025, dostupno na <https://www.masina.rs/protesti-zbog-pokusaja-ubistva-studentkinje-u-beogradu-novom-sadu-kraljevu-kragujevcu/>

162 "Zgroženi smo i poniženi": Porodica povređene studentkinje Sonje Ponjavić o Šešeljevoj izjavi, N1 info, 31.03.2025, dostupno na <https://n1info.rs/vesti/zgrozeni-smo-i-ponizeni-porodica-povredjene-studentkinje-sonje-ponjavic-o-seseljevoj-izjavi/>

Ovaj događaj nije sprečio dalje napade i zaletanje vozilima. Tokom blokade ispred Instituta za mentalno zdravlje u Palmotićevoj 31. januara 2025. godine, dve lekarke su pregažene automobilom koji je niz ulicu krenuo u punoj brzini. Doktorke su zadobile lakše telesne povrede,¹⁶³ osamnaestogodišnjem vozaču je određen pritvor a prema pisanju medija optužen je za krivično delo teško ubistvo u pokušaju.¹⁶⁴

Tokom protesta „Školski čas u zadnji čas“, koji je održan 24. januara 2025. godine, Milica S. se zaletela automobilom u okupljene studente i tom prilikom povredila jednog studenta i jednu studentkinju, koja je pala sa haube automobila u pokretu, udarila u ivičnjak i zadobila povrede glave. Žena je nastavila da vozi dok je okupljeni građani/ke nisu zaustavili, nakon čega je privedena.

Više javno tužilaštvo podiglo je optužnicu za teško ubistvo u pokušaju, ali je kasnije izmenilo kvalifikaciju krivičnog dela i optužilo Milicu S. za teško delo protiv opšte sigurnosti,¹⁶⁵ nakon čega je puštena iz pritvora.¹⁶⁶ U julu 2025. godine, predsednik Srbije, između ostalog, izjavio je i da Milica S. „ničim to [suđenje] nije zaslužila“ i doneo odluku o aboliciji (pomilovanju), što je dovelo do odbacivanja optužnice protiv nje 1. avgusta 2025. godine.

Naletanje vozilima na mirne demonstrante/kinje nastavilo se tokom blokada i u sledećem periodu. Na blokadi raskrsnice u Beočinu 24. aprila 2025. godine, muškarac je prvo hteo na silu da prođe kolima kroz blokadu, a kada je zaustavljen, nasrnuo je fizički na jednu demonstrantkinju i pretio joj udarcima drvenom motkom.¹⁶⁷ Tokom blokade u Zemunu 1. jula 2025. godine, muškarac se zaletio kolima u demonstrante/kinje, pregazio ženu i nastavio da vozi. Prisutni građani/ke su sami zaustavili vozilo i nasilnika i obratili se

163 Na blokadi kod Palmotićeve automobilom udareno dvoje lekara, Nova.rs, 31.01.2025, dostupno na <https://nova.rs/vesti/drustvo/na-blokadi-kod-palmoticeve-automobilom-udareno-dvoje-lekara/>

164 Određen pritvor vozaču koji je udario dve doktorke u Palmotićevoj, N1 info, 02.02.2025, dostupno na <https://n1info.rs/vesti/tuzilastvo-trazi-pritvor-za-vozaca-koji-je-udario-dve-doktorke-u-palmoticevoj/>

165 Gaženje studenata – kome je pravosuđe ublažilo, a kome potvrdilo najtežu optužbu, Insajder, 06.05.2025, dostupno na <https://www.insajder.net/vesti/gazenje-studenata-kome-je-pravosude-ublazilo-a-kome-potvrdilo-najtezu-optuzbu>

166 Milicu Stojanović tužilac pustio iz pritvora, Nova.rs, 12.05.2025, dostupno na <https://nova.rs/vesti/hronika/milicu-stojanovic-tuzilac-pustio-iz-pritvora/>

167 Muškarac nasrnuo na ženu tokom odavanja pošte u Beočinu, 25.04.2025, portal Moj Novi Sad, <https://www.mojnovisad.com/vesti/muskarac-nasrnuo-na-zenu-tokom-odavanja-poste-u-beocinu-foto-video-id69203.html>

prisutnom policajcu, ali im je rečeno da pozovu saobraćajnu policiju. Vozač automobila ljubljanske registracije se 5. jula u Zrenjaninu zaletio u mirne demonstrante i pregazio ženu, a dve osobe su lakše povređene.

Aktivistkinja Marija Srđić udarena je automobilom nakon odavanja počasti od 16 minuta tišine na raskrsnici Futoške ulice i Braće Ribnikar u Novom Sadu 6. jula 2025. godine. Nasilnik je prvo Mariju Srđić verbalno napadao i vređao, kao i sve koji su blokirali raskrsnicu, a po završetku blokade je prešao u suprotnu traku i vozilom udario Mariju. Nakon toga, vratio se vozilom u svoju traku i produžio što jasno govori o nameri i targetiranju Marije Srđić kao aktivistkinje.

Kako je kasnije obaveštena javnost, napadač je potpisao sporazum o priznanju krivice sa nadležnim tužilaštvom i priznao izvršenje krivičnog dela izazivanje opšte opasnosti. Predložena kazna je šest meseci kućnog zatvora i novčana kazna u iznosu od 200.000,00 dinara.

Izostanak institucionalne reakcije na korišćenje zaletanja vozilom kao metode odvrćanja i povređivanja demonstranata/kinja, kao i neusklađenost postupanja tužilaštva u ovim slučajevima – od teškog ubistva u pokušaju, preko izazivanja opšte opasnost do pomilovanja učinioca – dovodi do nepoverenja u institucionalne odgovore na kršenja prava na slobodu okupljanja i zaštitu građana/ki od namernog izazivanja nasilja.

Fizički napadi

U našoj bazi incidenata i nasilja prema ženama na protestima beležile smo i situacije prebijanja ili fizičkih napada na žene, kao i policijsku upotrebu prekomerne sile i povrede tokom proizvoljnih privođenja. Zabeležile smo 22 situacije nasilja u kojima je povređeno najmanje 40 žena. U ovom delu predstavljamo neke situacije kako bismo ilustrovale ozbiljnost napada, izostanak adekvatne reakcije institucija na nasilje prema ženama, ali i otpornost žena u ovoj borbi.

Studentkinja iz Loznice napadnuta je 14. marta 2025. godine u Obrenovcu tokom pešačenja studenata ka Beogradu. Ona je bila u prvim redovima pešačke kolone i nosila zastavu kada je iznenada prišao stariji građanin (70), uhvatio za vrat i počeo da je davi. Drugi učesnici su pritrčali i odvojili nasilnika

od studentkinje.¹⁶⁸ Izdvojile smo ovaj napad zato što oslikava rodni aspekt nasilja prema ženama, odnosno, ciljani odabir žene pod pretpostavkom fizički slabije žrtve i odabir davljenja koje nesrazmerno pogađa žrtvu i stavlja je u podređen položaj. Prema pisanju medija, obrenovačka policija je u konsultacijama sa Višim javnim tužilaštvom u Beogradu podnela prekršajnu prijavu iz člana 9. Zakona o javnom redu i miru¹⁶⁹ (vređanje, vršenje nasilja, pretnja ili tuča) protiv ovog nasilnika.¹⁷⁰

Nakon protesta 29. juna 2025, u Beogradu, bilo je više prijava napada na studente/kinje i građane/ke. Na primer, studenti Medicinskog fakulteta u blokadi objavili su na X mreži da je studentkinja tog fakulteta, koja je na protestu bila redarka prve pomoći, zadobila udarac pesnicom u lice od muškarca koji nije hteo da se skloni. Studentkinja je zbrinuta u Urgentnom centru sa nagnječenjem mišića lica. Jedan mladić fizički je nasrnuo i povredio profesorku Pravnog fakulteta u Beogradu, obezbeđenje i jednog studenta, nakon blokade 2. juna.¹⁷¹

Slučaj nasilja koji je uznemirio javnost zbog brutalnosti napada ali i kontroverznih političkih odluka je slučaj studentkinje Ane V. iz Novog Sada, koja je zajedno sa kolegama pretučena u noći 29. januara 2025, dok su lepili nalepnice koje pozivaju na protest. Četiri muškarca, aktivista Srpske napredne stranke, koja su se nalazila u prostorijama stranke u tom trenutku, pretukla su Anu i njene kolege koristeći palice. Studentkinja je tom prilikom zadobila teške povrede, prelome vilice na tri mesta, nakon čega je imala operaciju fiksacije usta. Navodi da jako dugo nije mogla da žvaće ili jede tvrdu hranu, a da i dalje ima povremene bolove vilice.¹⁷² Učinioci su ubrzo privedeni i podnet je optužni predlog protiv S.K. (30) zbog sumnje da je izvršio krivična dela nasilničko ponašanje, nanošenje teške telesne povrede i nasilničko ponašanje u saizvršilaštvu, kao i protiv N.D. (22), N.B. (22) i D.R. (22) zbog sumnje da su izvršili krivična dela teška telesna povreda i nasilničko ponašanje u saizvršilaštvu, a učiniocima je određen pritvor. Nakon ovog incidenta, Miloš Vučević, tadašnji premijer i Milan Đurić, gradonačelnik Novog Sada podneli su ostavke.

168 Stravičan napad u Obrenovcu: Stariji muškarac davio studentkinju iz Loznice koja pešači do Beograda, Nova.rs, 14.03.2025, dostupno na <https://nova.rs/vesti/hronika/stravica-n-na-pod-u-obrenovcu-stariji-muskarac-davio-studentkinju-iz-loznice-koja-pesaci-do-beograd/>

169 Zakon o javnom redu i miru, Sl. glasnik RS, br. 6/2016 i 24/2018

170 Prekršajna prijava protiv muškarca koji je davio studentkinju: Narušio javni red i mir, Novosadski informativni portal 021, 14.03.2025, dostupno na <https://www.021.rs/Info/komen-tari/404011>

171 Saopštenje MUP-a: Identifikovan student osumnjičen za napad, 02.06.2025, dostupno na <https://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/saopstenja/29512ed6-656e-4c8a-9cb3-0a8050525d9c>

172 Studentkinja koju su napali SNS aktivisti za Insajder: Ako su ovo junaci, onda šta je nasilje, Insajder, 22.05.2025, dostupno na <https://www.insajder.net teme/studentkinja-koju-su-napali-sns-aktivisti-za-insajder-ako-su-ovo-junaci-onda-sta-je-nasilje-video>

Kako je odgovor institucija na višemesečne proteste prelazio u represivnu fazu tako se menjala i politička retorika i pitanje odgovornosti. U maju 2025. godine, predsednik Srbije objavio je na Instagramu post „Nikola Blagojević, Danilo Rajičević, Stefan Kojović, Nemanja Despotović – Sloboda junacima! Zatvor blokaderskim teroristima”, navodeći imena napadača na studente i studentkinju, dok je Vučević pozvao na blokadu novosadskog suda „sve dok se ne puste iz pritvora četvorica mladića”.¹⁷³ Ovo je bio režimski odgovor na proteste i blokade suda koje su trajale danima na kojima se tražilo da se iz pritvora puste pet aktivista i aktivistkinja Marija Vasić, koja je otpočela štrajk glađu i žeđu. Predsednik je uskoro počeo u javnim nastupima da navodi da će odlučiti o pomilovanju nasilnika. Već 2. jula Ministarstvo pravde dostavilo je Osnovnom sudu u Novom Sadu odluku predsednika Republike Srbije o pomilovanju.¹⁷⁴ **Nasilnici su abolirani**, a taj čin je učvrstio **nekažnjivost** i **nepostojanje institucionalne odgovornosti**, a sistemsko nasilje prema demonstrantima/kinjama, uključujući i **nasilje prema ženama**, zvanično je **normalizovano i legalizovano**.¹⁷⁵

Na protestu protiv femicida, koji su organizovali zborovi u Novom Sadu, 29. maja 2025, Ana se javno obratila prisutnima: *Ja danas ne govorim tiho, iako mi je u januaru polomljena vilica. Ovo je prvi put da držim govor na nekom javnom skupu. Danas govorim glasno. Gledam žene oko sebe i svaka je priča i svaka je pobeda. Mogu vam slomiti kosti, ali nikad neće slomiti ono sto stoji uspravno - dostojanstvo. Ovo nije borba samo za nas ovo je borba za devojčicu, za majku koja se stidi svojih modrica. Poruka večeras glasi - dosta je bilo ćutanja. Mi smo već počele i nećemo stati jer žene će spasiti svet.*¹⁷⁶

173 Nasilje nad studentima i slomljena vilica: Ko su aktivisti SNS-a za koje Vučić i Vučević traže slobodu, Insajder, 20.05.2025, dostupno na <https://www.insajder.net teme/nasilje-nad-studentima-i-slomljena-vilica-ko-su-aktivisti-sns-a-za-koje-vucic-i-vucevic-traze-slobodu>

174 Vučić pomilovao osumnjičene za napda na studentkinju, kojoj je palicama polomljena vilica, 03.07.2025, Danas, dostupno na <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/vucic-pomilovao-nasilnike-koji-su-polomili-vilicu-studentkinji/>

175 Slomljena vilica pravde, saopštenje FemPlatz-a, 3. jul 2025, dostupno na <https://femplatz.org/index.php?n129>

176 Studentkinja Ana kojoj su aktivisti SNS u januaru polomili vilicu: “Danas govorim glasno”, Radio 021, 29. Maj 2025, dostupno na <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/411133/studentkinja-ana-kojoj-su-aktivisti-sns-u-januaru-polomili-vilicu-danas-govorim-glasno>

Postupanje policije, napadi i ponižavanje žena

Policijsko nasilje ili brutalnost, koje se manifestuje prekomernom upotrebom fizičke sile i vređanja i zastrašivanja demonstiranata/kinja je uglavnom mnogo brutalnije u autoritarnim režimima, ali je veoma značajno pitanje i u demokratskim režimima.¹⁷⁷ Policijska kontrola protesta u demokratskim društvima zahteva ravnotežu između zaštite pravnog poretka i odbrane individualne slobode i prava građana na političko učešće, koje predstavljaju suštinu demokratskog sistema. Način na koji policija interveniše na protestima doživljava se kao pokazatelj kvaliteta demokratije u političkom sistemu i spremnosti vlasti da sasluša zahteve demonstiranata/kinja, ali ima i veliki uticaj na razvoj protesta. Represivno suzbijanje protesta uz korišćenje sile može da odvraća građane/ke, ali kada postoji široka podrška zahtevima protesta, represija može imati suprotan efekat usled nezadovoljstva i negodovanja zbog nepoštovanja prava građana/ki.¹⁷⁸

Kroz praćenje policijskog postupanja, zabeležen je veliki broj situacija kontrole protesta kada je upotrebljena prekomerna, nesrazmerna i nepotrebna sila prema građanima/kama, studentima/kinjama, pa i prema advokatima/icama koje su pružali pravnu podršku tokom protesta.

Tokom protesta održanog u Beogradu, 15. marta 2025. godine, organizacije civilnog društva organizovale su pravnu podršku i mobilne timove kao podršku ostvarivanju slobode okupljanja građana/ki. Nakon što su na protestu uhapšena dva mladića, advokatica pravnog tima Jukoma – Komiteta pravnika za ljudska prava, otišla je u policijsku stanicu Zvezdara kako bi im pružila pravnu pomoć. Međutim, policijski službenici su prvo odbili pristup uhapšenima, čime su direktno prekršili njihovo pravo na odbranu. Advokatica je sve vreme bila u ulaznom holu stanice, uskraćen joj je pristup dovedenim licima i dobijala je oprečne informacije o njihovom statusu i radnjama preduzetim prema njima, uz objašnjenje policijskog službenika da postupa po nalogu nadređenog. Kada je advokatica nastavila da insistira na zakonskom pravu privedenih, jedan policajac je **verbalno napado i psovao**. Nakon više od sat i po od dolaska, advokatica je krenula kroz službeni hodnik kako bi dobila informacije o dovedenim licima, ali je drugi policijski službenik, **koji nije imao nikakva obeležja** (nije imao identifikacionu oznaku sa prezimenom i brojem), **nasilno izbacio iz stanice**, govoreći kako ima pravo na to zato što je stanica „njegova kuća“. Tom prilikom, advokatica je zadobila **povredu ruke**. Jukom je 26. marta podneo krivičnu prijavu protiv ova dva policijska službenika zbog krivičnih dela ometanje pravde i napad na advokata. Pored toga, 4. aprila podneta je pritužba Sektoru unutrašnje

177 della Porta, D, A. Peterson and H. Reiter, eds. (2006), *The Policing of Transnational Protest*. Aldershot, Ashgate

178 Ibid.

kontrole i načelniku PS Zvezdara. Uprkos medicinskoj dokumentaciji i postojanju četiri svedoka, Komisija za rešavanje pritužbi u PU za grad Beograd odbila je pritužbu kao neosnovanu. Takođe, podneta je i tužba protiv MUP-a Srbije.

Na protestu ispred Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja (DIF) u Novom Sadu 18. aprila, kada je dekan ovog fakulteta pozvao policiju kako bi prekinuo blokadu fakulteta, povređeno je više građana/ki, a policija je koristila opremu za razbijanje demonstracija, pendreke, biber sprej i suzavac. Studentkinja Veterinarskog fakulteta Katarina Milankov, koja je učestvovala u studentskoj akciji vožnje bicikla do Strazbura, pretrpela je **povrede glave usled udarca pendrekom**.¹⁷⁹ Profesorku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Smiljanu Milinkov, policajac je **povukao i bacio na zemlju**, iako je stajala sa podignutim rukama.¹⁸⁰ Nekoliko meseci kasnije, ova profesorka dobila je pretnje smrću.¹⁸¹

Redovno praćenje situacije i prikupljanje podataka pokazuju nam da su proteste tokom leta 2025. godine obeležili policijska brutalnost, prekomerna upotreba sile, proizvoljna pritvaranja, ali i oštrija institucionalna retorika protiv demonstracija.

Prikaz političke i institucionalne represije može se sagledati kroz slučaj Nikoline Sinđelić, studentkinje Fakulteta političkih nauka, koja je na protestu 14. avgusta 2025. godine u Beogradu, odvedena u garažu Vlade Republike Srbije, zajedno sa grupom studenata i drugih građana/ki, gde su bili izloženi nehumanom tretmanu. Policijski službenici Jedinice za obezbeđenje određenih ličnosti i objekata (JZO) i njihov komandant Marko Kričak koristili su silu i udarce dok su demonstranti/kinje bili vezani, pretili im fizičkim i seksualnim nasiljem, vređali ih i omalovažavali. U intervjuu za BIRN, Nikolina opisuje situaciju privođenja i nasilja u garaži Vladi Republike Srbije: *U jednom trenutku Marko Kričak se nadvio nada mnom u polusavijenom položaju, uneo mi se u lice i počeo je da viče: 'Kurvo, šta ćeš na protestu!' Ošamario me je. Pokušavala sam da se zaštitim i svojim rukama zaštitim glavu. Nastavio je da me vređa i ponižava. Odgovorila sam mu da imam pravo da budem na protestu, onda me je opet udario. Štitila sam se, ali je udarao i sve jezivije pretio 'Jebaću te ovde pred svima', 'Vrištaćeš' nastavio je 'Nabiću ti tu bakiu u dupe i izaći*

179 Policija udarila pendrekom devojkicu koja je vozila bicikl do Strazbura, 28.04.2025, Nedeljnik, dostupno na <https://www.nedeljnik.rs/policija-udarila-pendrekom-devojkicu-koja-je-vozila-bicikl-do-strazbura-video/>

180 Profesorka Milinkov koju je policajac bacio na zemlju: Očigledno je da su takvi porivi vlasti jači od želje za dijalogom, Autonomija, 01.05.2025, dostupno na: <https://autonomija.info/profesorka-milinkov-koju-je-policajac-bacio-na-zemlju-ocigledno-je-da-su-takvi-porivi-vlasti-jaci-od-zelje-za-dijalogom/>

181 Smiljana Milinkov, šefica Odseka za medijske studije u Novom Sadu, dobila pretnje smrću, Mašina, 16.09.2025, dostupno na: <https://www.masina.rs/smiljana-milinkov-sefica-odseka-za-medijske-studije-u-novom-sadu-dobila-pretnje-smrcu/>

će ti na usta.¹⁸² Pored Nikoline, postoje svedočenja ostalih privedenih koji su pretrpeli fizičko nasilje, prebijanje i pretnje. Student Dušan Cvetković, koji je takođe bio prisutan i žrtva policijske torture, navodi da je čuo policijskog službenika kako Nikolini govori „je l ćeš se ti udati za nekoga jednoga dana, zamisli kako će tvoj muž...“, kao i da taj policijski službenik i još jedna policijska službenica koja je bila prisutna nisu reagovali na Nikolinine izjave da joj je prećeno silovanjem.¹⁸³

Nakon što su odvedeni u policijsku stanicu Stari grad, dežurni tužilac Višeg javnog tužilaštva u Beogradu se izjasnio da nema elemenata krivičnog dela, a dežurni sudija za prekršaje je naložio da se podnesu prekršajne prijave u redovnom postupku za prekršaj iz Zakona o javnom redu i miru, kako se navodi u saopštenju MUP-a.

Istog dana kada su Nikolina i student Dušan u medijima podelili svoja iskustva od prethodne noći, Ministarstvo unutrašnjih poslova objavilo je saopštenje u kojem „najoštrije demantuje navode u pojedinim medijima i na društvenim mrežama o navodnom maltretiranju Nikoline Sindelić“ u kojem se između ostalog, navodi i da su „sve radnje policije sprovedene u skladu sa zakonom i isključivano radi zaštite javnog reda, mira i bezbednosti učesnika i građana.“¹⁸⁴ Ovo saopštenje je dosta problematično zato što se objavljuje bez navoda o bilo kakvoj internoj kontroli o postupanju JZO, nadovezuje se na seriju saopštenja MUP-a u kojima se neosnovano demantuju ili negiraju svedočenja ili video snimci nasilja.

Istovremeno je protiv Nikoline pokrenuta kampanja digitalnog nasilja, koju je prema navodima studenata i feminističkih kolektiva pokrenula bivša državna sekretarka Ministarstva unutrašnjih poslova Dijana Hrkaloović, koja je optužena za trgovinu uticajem, tako što je na Instagramu nezakonito podelila Nikolinine intimne fotografije. Kasnije je objavljeno da je na tim fotografijama Nikolina bila maloletna. Društvene mreže bile su preplavljene postovima prorežimskih botova i naloga koji omalovažavaju i vređaju ovu studentkinju dok učestvuju u nedozvoljenom deljenju intimnih fotografija maloletnice, a situacija je eskalirala kada je glavni i odgovorni urednik Informera pokazao ove fotografije na televiziji sa nacionalnom pokrivenošću.

Nikolina je odmah po javnom nastupu počela da dobija podršku različitih aktera, a 19. avgusta održan je protest podrške „Sve smo mi Nikolina“, kada je tražena i smena Marka Krička i hitno procesuiranje i sankcionisanje

182 Dosije: Policijska brutalnost u garaži Vlade Republike Srbije, Jelena Zorić, Gordana Andrić, BIRN, 15.09.2025, dostupno na: <https://birn.rs/policijska-brutalnost-u-garazi-vlade/>

183 Ibid

184 MUP najoštrije demantuje navode u pojedinim medijima i na društvenim mrežama o navodnom maltretiranju Nikoline Sindelić, saopštenja, 15.08.2025. dostupno na <https://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/saopstenja/daec96bb-c193-4636-97ba-6df1e0a3120c>

pripadnika JZO za zlostavljanje i mučenje privedenih osoba. Okupljeni su nosili transparent *Ko nas štiti od policije, Nasilje nad ženama je zločin države, Neka gori ženski bes, Ženama je mesto u revoluciji*.¹⁸⁵ Jedna od tačaka protesta bila je policijska stanica JZO, a ispred zgrade su kao obezbeđenje postavljene četiri policijske službenice. Ovaj čin izazvao je uznemirenost s obzirom da predstavlja klasičan mehanizam patrijarhalne kontrole žena, s jedne strane kontrole policijskih službenica koje treba da demonstriraju zaštitu nasilnika, a s druge strane kontrolu demonstrantkinja koje su stavljene u tešku situaciju izražavanja solidarnosti. Nema sumnje da ova situacija predstavlja ciljani mizogini i patrijarhalni odgovor na nasilje prema ženama.

Istog dana, direktor policije Dragan Vasiljević rekao je da nema nalaze Sektora za unutrašnju kontrolu MUP ili nekog drugog državnog organa koji potvrđuju da je Marko Kričak prekoračio ovlašćenja tokom privođenja u noći 15. avgusta i dodao „Dok se to ne desi, svako neka radi svoj posao, i Kričak i njegova jedinica“.¹⁸⁶

Kako bi se sagledala ozbiljnost političkog progona ove studentkinje potrebno je razumeti da je i predsednik Republike Srbije u svom pismu predsednici Evropske komisije Ursuli fon der Lajen od 21. avgusta 2025. godine pominje ovu studentkinju uz navođenje niza manipulacija i neistina: *Neke organizacije, uključujući određene medije i NVO, nažalost, uvučene su u političke konflikte, često isticanjem neproverenih tvrdnji koje služe potkopavanju institucija i smanjenju poverenja javnosti. Ovo rizikuje da stvori iskrivljenu sliku o događajima u Srbiji, kako na domaćem, tako i na međunarodnom nivou. Skorašnji primer je slučaj Nikoline Sindelić, predstavljene u javnosti kao „studentkinje u protestu“. Zapravo, ona je aktivna članica opozicione partije i bez medicinske dokumentacije ili dokaza optužila je višeg policijskog službenika za ozbiljno krivično delo. Ovakvi navodi nisu zasnovani na činjenicama, a njihovo naglašavanje u određenim medijima stvorio je štetni narativ koji diskredituje državne institucije i pokušava da delegitimizuje zakonite napore održavanja javnog mira*.¹⁸⁷

U samo deset dana, Nikolina je bila izložena policijskoj brutalnosti, seksualnom nasilju, proizvoljnom privođenju, neovlašćenom deljenju intimnih fotografija, digitalnom nasilju, političkim pritiscima od različitih struktura vlasti i visokih nosilaca institucionalnih dužnosti, tako da se može reći da je ceo sistem uključen u ciljane napade na nju. Nikolinino

185 U Beogradu protest podrške studentkinji „Sve smo mi Nikolina“, 19.08.2025, Radio Slobodna Evrope, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-svi-smo-mi-nikolina/33507250.html>

186 Vasiljević: *Za sada nema nalaza da je Kričak prekoračio ovlašćenja - svako neka radi svoj posao - Vesti iz Srbije, regiona i sveta - N1 info*

187 Objavljeno Vučićevo pismo Ursuli fon der Lajen – Politika, Dnevni list Danas, 04.09.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucicevo-pismo-ursuli-fon-der-lajen/>

iskustvo otkriva razmere policijske brutalnosti i nedostatka institucionalne odgovornosti ali i ciljanu upotrebu različitih oblika rodno zasnovanog nasilja prema ženama, uključujući i seksualno nasilje i pretnje silovanjem kao **oblik društvene kontrole žena**.¹⁸⁸ Ranija istraživanja pokazala su da je cilj pretnji seksualnim nasiljem od policije ili seksualno uznemiravanje žena na protestu, popuštanje ili odvrćanje pokreta od daljeg angažovanja, ali i slanje poruke osobama na margini pokreta da je protest nelegitiman i po svojoj prirodi opasan.¹⁸⁹ Cilj takvog ponašanja je učutkivanje žena i izazivanje straha, besa ili nemoći. Po Nikolininim rečima u dostupnim intervjuima: *I osećaš se poniženo jer dozvoljavaš da te neko maltretira*.¹⁹⁰

Kada hodaš ulicom ili se voziš prevozom, užasno je neprijatno kada osećaš poglede na svom telu ili licu, čak i kada su pozitivni. Žene imaju mnogo istančaniji osećaj kako da ti priđu, kako da ti se obrate, a da to ne bude „kako si?“ zato što znaju da nisi dobro.

*I posle svega ovoga, na sve načine na koje su pokušavali da me ponize, nekako da uspeju da me diskredituju i u društvu i porodici i na fakultetu, jer zaista nije prijatno nakon takvih stvari koje su se objavljivale u tabloidima da ti uđeš na fakultet, jer znaš da te gledaju tvoji profesori, da te gledaju neki ljudi koji su tvoj uzor i ne možeš da uđeš da te ne bude sramota, iako zaista nema potrebe. To je to neko osećanje koje mislim da će dugo da me drži. Iz intervjua sa Nikolinom Sindelić, podcast Snaga uma, 21.09.2025. godine.*¹⁹¹

Nikolinina hrabrost da javno govori o svojim iskustvima i posvećenost pravičnosti i pravdi jesu inspiracija za druge žene u borbi protiv sistema koji opravdava i ciljano koristi rodno zasnovano nasilje kao politički pritisak.

Važno je istaći da ovakvo postupanje policije prema ženama **nije izolovani incident** i da ga treba posmatrati u širem kontekstu institucionalnog odnosa prema protestima, ali još važnije položaja žena u društvu i zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja. Razgovarale smo sa ženama koje su potvrdile da su ih tokom privođenja ili na protestima policijski službenici nazivali „kurvama“, „klošarkama“ a u tabloidnim medijima redovno čitamo kako se učesnice protesta nazivaju *bednicama* ili *jadnicama*.

188 Mladenović, L. Emocije menjaju rad mozga: feministički pristup neurobiologiji traume silovanja, Beograd, 2020.

189 Monk, H., Gilmore, J., & Jackson, W. (2019). gendering pacification: policing women at anti-fracking protests. *Feminist Review*, 122, 64–79. <https://www.jstor.org/stable/26797421>

190 Studentkinja o pretnji policajca silovanjem na protestima: Pitala sam ga – „Šta pričate Vi“, Radio Slobodna Evropa, 21.08.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-protesti-policija-pretnje-studentkinja-nikolina-sindjelic/33509432.html>

191 Podcast Snaga uma: Život ne čeka da obradiš traumu, moraš da se vratiš – Nikolina Sindelić, 21.09.2025, dostupno na <https://youtu.be/E4QvqAvD4Jg?si=YKI9pNJIr7nY4frf>

Na društvenim mrežama se pojavio snimak sa protesta 30. juna 2025. godine u Beogradu, na kojem se vidi da grupa policijskih službenika ima seksističke komentariše ženu koja je prolazila – „Gde ode ova guzata?“ a kada su primetili da ih jedan mladić snima dodali su „Samo ženske, samo gledaj ženske, njih slikaj, snimaj, to je posao bre. Šta ovde snimaš gluposti?“.¹⁹² Javnost i feminističke organizacije osudile su ovakvo ponašanje, a dva dana nakon toga, snimatelj i student Aleksa Stanković pretučen je u vozilu policije i uništena mu je snimateljska oprema, a policijski službenici su naveli da im je njegov snimak „napravio problem“.¹⁹³

Tokom višednevnih protesta i blokada raskrsnica u Beogradu početkom jula 2025. godine, policija je više puta koristila prekomernu silu i proizvoljna privođenja. Na društvenim mrežama i medijima pojavio se i snimak policijske brutalnosti u noći 3. jula tokom blokade kod Pravnog fakulteta, na kojem se vidi da je **studentkinja vezana**, a da joj policijski službenik i službenica **na silu povlače glavu, čupaju je i guraju** kako bi **nasilno otključali njen mobilni telefon preko prepoznavanja lica**. Tim povodom, Beogradski centar za ljudska prava podneo je krivičnu prijavu, a prema pisanju medija, tužilaštvo je oformilo predmet. I ovaj snimak je izazvao nezadovoljstvo i uznemirenost javnosti s obzirom da je oduzimanje telefona neophodno izdati potvrdu o privremeno oduzetim predmetima, a i upotreba nasilja kada je osoba vezana ili privedena predstavlja nehuman tretman. Prema saopštenju MUP-a te noći je privedeno ukupno 79 osoba, a za 1297 građana/ki je urađena provera identiteta. Samo kod Pravnog fakulteta policija je privela 23 osobe.

Iste noći su studenti u blokadi Mašinskog fakulteta objavili da je njihova koleginica pretrpela povrede kada je žandarmerija napala tokom sklanjanja blokada kod Elektrotehničkog fakulteta. Tom prilikom, studentkinja je pala, a u saopštenju studenata se navodi: *Žandari su zatim počeli da je gaze i pendrekom su je udarili po leđima dok je ležala. Potom su je gurali štitovima, a dvojica su krenula da je pendrekom udare po glavi. Međutim, jedan žandar im je rekao da stanu, te su je bacili sa strane i nastavili da je gaze dok nije izašla iz mase i sela na trotoar.* Na objavljenim fotografijama vidne su povrede, a studentkinja je pregledana u Urgentnom centru i napad je prijavila ambasadi Sjedinjenih američkih država, s obzirom da je američka državljanka.¹⁹⁴

192 Patrijarhat sa značkom: Seksistički komentari policije na protestima, Mašina, 01.07.2025, dostupno na <https://www.masina.rs/patrijarhat-sa-znackom-seksisticki-komentari-policije-na-protestima/>

193 Student koji je objavio snimak kako policajci vređaju devojke: Deset minuta me tukli u marici, Radio 021, 02.07.2025, dostupno na <https://www.021.rs/info/srbija/414268/student-koji-je-objavio-snimak-kako-policajci-vredjaju-devojke-deset-minuta-me-tukli-u-marici>

194 Američku državljanku i studentkinju napala žandarmerija tokom blokade u Beogradu: Slučaj prijavljen | Novosadski informativni portal 021, 03.07.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/info/srbija/414332/americku-drzavljanuku-i-studentkinju-napala-zandarmerija-tokom-blokade-u-beogradu-slucaj-prijavljen>

Novi talas policijske brutalnosti usledio je tokom avgusta i septembra na protestnim skupovima i blokadama. Tokom protesta u Valjevu 15. avgusta, policija je pretukla studentkinju Stomatološkog fakulteta, koja je bila u timu za prvu pomoć, a prema saopštenjima studenata u blokadi, maskirani batinaši su sledećeg dana razbili radionicu njenog oca, prebili i naneli teške povrede njenom ocu i još jednoj osobi. U tih nekoliko dana objavljeno je mnoštvo snimaka i fotografija koje potvrđuju prekomernu upotrebu sile prema demonstrantima/kinjama uključujući i prema maloletnim osobama.¹⁹⁵ Pored toga, primetna je pojačana represija i privođenje studenata/kinja i nakon protesta u različitim gradovima. Na primer, Teodora Gardović, studentkinja Filozofskog fakulteta u Beogradu privedena je u toku dana, tako što je izvedena iz javnog prevoza a teretila se za „nasilničko ponašanja na javnom skupu“ na protestu prethodne večeri i određeno joj je zadržavanje. Nakon 24 sata pritvora i saslušanja u tužilaštvu, puštena je iz pritvora, a dobila je prekršajnu prijavu zbog razbijanja prostorija Srpske napredne stranke, tako što je bacila flašicu vode.¹⁹⁶

Protest protiv policijske brutalnosti u Novom Sadu 5. septembra 2025. godine, obeležila je policijska brutalnost, prekomerna upotreba sile, korišćenje suzavca i proizvoljno privođenje. Nakon mirnog protesta, demonstranti/kinje su se uputili prema Filozofskom fakultetu, kako bi iskazali podršku fakultetu. Nakon sporadičnih čarki sa policijskih kordonom, policija je krenula nasilno da odguruje demonstrante/kinje, da baca suzavac i da okružuje okupljene građane/ke kordonima policijskih službenika. Žene sa kojima smo razgovarale i koje su svoja iskustva podelile u medijima navode da su sklanjajući se od policije došle do keja gde je policija zaustavila veću grupu ljudi, vikala, naredila da legnu na zemlju i gledaju dole, vređala i zastrašivala iako po svedočenjima nije bilo potrebe, jer su svi bili mirni. Novinarka Vremena Katarina Stevanović je tom prilikom, na istom mestu, preživela šikaniranje, vređanje i nereagovanje policije na navode da je novinarka.¹⁹⁷ Tom prilikom privedeno je i pet žena, a protiv tri žene, koje se ne poznaju, pokrenut je postupak zbog napada na isto službeno lice. Aleksandra Božić, jedna od ovih žena, u intervjuu za Vreme navodi: *U tom trenutku ja sam u potpunom šoku. Kod nas tri stoji jednaka optužba, od istog lica, sa identičnim rečima koje smo mu navodno sve tri uputile. Nemoguće je da smo mu sve tri*

195 Studenti Stomatološkog: Batinaši upali u radionicu oca studentkinje u Valjevu, N1 info, 16.08.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/studenti-stomatoloskog-batinasi-upali-u-radionicu-oca-studentkinje-u-valjevu/>

196 Studentkinja Filozofskog fakulteta Teodora Gardović koja je u utorak uhapšena u gradskom prevozu puštena je na slobodu. Protiv nje je podnesena prekršajna prijava zbog vandalizovanja prostorija SNS-a, Vreme, 20.08.2025, dostupno na <https://vreme.com/vesti/pustena-na-slobodu-studentkinja-koja-je-uhapsena-u-autobusu/>

197 Kako me je policija šikanirala dok sam bila na reporterskom zadatku, Katarina Stevanović, Vreme, 06.09.2025, dostupno na <https://vreme.com/vesti/kako-me-je-policija-sikanirala-dok-sam-bila-na-reporterskom-zadatku/>

*izgovorile istu rečenicu. A posebno što ništa, ali baš ništa od navedenog nisam uradila, ništa tačno nije.*¹⁹⁸ Ona navodi da je odvedena u drugu kancelariju gde joj je saopšteno da je određen pritvor i gde je morala da se skinе: *Unutra je policajka, ja ulazim, kaže mi da skinem majicu. Ja je podignem, ali ona traži da skinem i majicu i brushalter. Zatim mi kaže da se obučem. Potom kaže da spustim pantalone. Vrlo je neprijatno i ja ih vrlo blago spustim. 'Skinu, skinu', govori mi. 'I gaće', dodaje. Ja ne znam, možda je to redovna procedura, ali u tom momentu osećam se poniženo. Kao da sam najgori kriminalac, kao da sam bila u oružanoj pljački. Taj čin je bio još jedan novi udarac za mene, gde su i moji psiha i telo stradali. Bila sam potpuno zamrznuta, nemam reakciju. Plače mi se, ne mogu da plačem, vrišti mi se, ali ne mogu, u tom momentu sam robot koji radi šta mu se kaže. Ne osećam sebe.*¹⁹⁹

Studentkinja Medicinskog fakulteta Miljana Antić podelila je slično iskustvo od te večeri, navodeći u svom pismu javnosti²⁰⁰ da je policija udarala pendrekom ili šutirala građane/ke koji nisu *iste sekunde legli na zemlju nakon naređenja*, kao i da su im policajci govorili „Je l' ste napumpali? Napumpačemo vas” i dodala je: *Želela bih samo da naglasim da sam imala utisak da policajci uživaju u svemu tome.* Nakon što je privedena imala je isto iskustvo pretresa: *Zašto mene sa 21 godinom skidaju голу u stanici kao da sam najveći kriminalac, samo zato što sam šetala na protestu?* Važno je naglasiti da je ovakav tretman nepotreban i neosnovan zato što ove žene nisu pružale otpor, nisu pregledane i nije bilo indicija da kriju opasne predmete. Verovatno je da je cilj ovakvog postupanja ponižavanje, plašenje i ućutkavanje. Pretresi i nelegalno i invazivno skidanje žena nakon privođenja na protestima prepoznati su i u drugim državama²⁰¹ kao tehnika zastrašivanja i ponižavanja žena, zato što svako skidanje žene izaziva strah od seksualnog nasilja ili uznemiravanja, prouzrokuje osećaj stida i poniženja, o čemu su žene i svedočile.

Aktivistkinja FemPlatz-a, koja je to veče bila na protestu, bila je izložena suzavcu koji je policija upotrebila protiv demonstranata/kinja, a koji je izazvao gušenje, gubitak vazduha, ozbiljnu telesnu reakciju i strah.

Nikad više ne idem bez maske na proteste, ne idem bez nečeg za glavu, od početka avgusta smo shvatili da ne ideš na protest da se šećkaš, zato što uvek može da eskalira i nešto da se desi i neko iza

198 Aleksandra Božić: Policija nas je maltretirala bez razloga, Vreme, 13.09.2025, dostupno na <https://vreme.com/vesti/aleksandra-bozic-policija-nas-je-maltretirala-bez-razloga/>

199 Isto

200 Pismo privedene studentkinje iz Novog Sada: Kako su policajci tukli i vredali učesnike protesta, Radio 021, 10.09.2025, dostupno na <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/420515/pismo-privedene-studentkinje-iz-novog-sada-kako-su-policajci-tukli-i-vredjali-ucsnike-protesta>

201 Georgia: Women protesters are targeted with escalating violence and gender-based reprisals, Amnesty International, 23.05.2025, dostupno na <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/05/georgia-women-protesters-are-targeted-with-escalating-violence-and-gender-based-reprisals/>

ćoška da te napadne. Samo je u jednom momentu počelo – petarde, petarde. Nekako smo bili sabijeni sa svih strana. Znali smo da je policija tu, ali niko nije očekivao taj nivo nasilja, taj nivo mržnje, da su oni nas bukvalno vijali po kampusu. Ti trčiš i bežiš, a tebe žandarmerija vija po kampusu. Trčim kroz šumicu, bukvalno kao da je rat i sakrivam se između drveća zato što me vija žandarmerija. Koliko je to suludo i neverovatno. Samo sam u jednom trenutku stala i rekla „neću više da bežim“. Taj momenat kad ja njega gledam u oči i on meni govori „Klošarko jedna, jebem ti mamu, jebem ti sve“ i već vidim kako će me uzeti i baciti. On se iskrivio od besa. Ta količina mržnje i besa koju su oni pokazali. Udarali su ljude sa leđa bez razloga i povoda. Da me D. nije pomerio, on bi mene slomio. Nemaju moralni kompas, profesionalnu etiku, ništa ne postoji i nisu bili u opasnosti da bi morali da koriste tu količinu sile. Drugi momenat kada sam se osećala demoralisano i poniženo i tužno je kada sam videla jednu ženu, koja je sedela pored mene i plakala, ne zato što se plaši već zato što nije mogla da veruje šta nam se dešava.

Brojni građani/ke navode da je te večeri upotrebljena prevelika količina suzavca i da su reakcije bile ozbiljne i trajale nekoliko dana. Doktorka i profesorka Medicinskog fakulteta Ivana Bajkin, ispričala je za Radio 021 da su gotovo sve povrede te večeri bile od posledica upotrebe sile, najviše od upotrebe hemijskog sredstva, povrede nastale od trčanja u stampeđu, povrede od udaraca pendrekom, ali i opekotine od upotrebe pirotehničkih sredstava. O upotrebi suzavca navodi: *Nisam sigurna da se tu radi samo o suzavcu. Prosto pečenje očiju, teškoće pri disanju i pečenje kože su bili izuzetno jaki, ali i dugotrajni. Danima nakon primene hemijskog sredstva i dalje su se ljudi žalili na iste tegobe. Zaista verujem da je u pitanju količina upotrebljenog gasa, a bila je definitivno ogromna, ali i vrsta gasa.*²⁰² Naša aktivistkinja navodi:

Ovo nije prvi put da sam na protestu na kojem je upotrebljen suzavac. Ali ovo je bilo drugačije. Odmah smo primetili da je ovo nešto drugo. Imali smo ozbiljne i trenutne reakcije bez obzira na maske koje smo nosili. Ja sam prestala da dišem u momentu, a D. je počeo da povraća. Nemaš mehanizam da savladaš svoje telo koje se brani od toga, a ne znaš šta da radiš. Znaš da nije panika. Ne mogu da dišem, imam blokadu, kao da su mi se bukvalno zatvorili disajni putevi u jednom trenutku.

202 Svedočanstva o policijskoj brutalnosti u Novom Sadu: Pendrek, suzavac i nepoverenje, Dragana Prica Kovačević, Radio 021, 12.09.2025, dostupno na <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/420742/svedocanstva-o-policijskoj-brutalnosti-u-novom-sadu-pendrek-suzavac-i-nepoverenje>

Studenti Prirodno-matematičkog fakulteta analizirali su suzavac koji je policija koristila na protestu, nakon što su građani/ke prijavili ozbiljne teškoće i nakon što su videli da policijski službenici skupljaju prazne patrone suzavca posle protesta što je izazvalo sumnju. Analiza je pokazala da je korišćen CN gas koji može biti opasan i ima veću toksičnost, može da izazove ozbiljne reakcije i posledice, kao i da je uglavnom izbačen iz vojne/policijske upotrebe.²⁰³ Kao i u većini situacija pre toga kada je korišćena prekomerna sila, nedozvoljeno oružje (npr. akustično oružje na protestu 15. marta) ili kada su se pojavila svedočenja o nehumanom tretmanu ili seksualnom nasilju, MUP je negirao navode i demantovao upotrebu CN gasa.

I u medijima postoje brojna svedočenja građana/ki o policijskoj brutalnosti te večeri uz navođenje sličnih iskustava, uvreda i povreda koje su policijski službenici nanosili. Često se u opisima postupanja policije navode reči agresija, želja da nas povrede, mržnja, prezir, a veoma slične uvrede su doživeli od policije, kao i uznemirenost zbog iznenadnih napada, prekomerne sile, teranje ljudi da skaču sa terase Rektorata, šikaniranje i maltretiranje prilikom privođenja.²⁰⁴ Fotoreporterka je u svedočanstvima za Radio 021 navela: *Kasnije me je žandarm udario pendrekom po glavi, pukla mi je gas maska i isekla me. Kako je suzavac ušao ispod gas maske bila je visoka koncentracija i čim sam je skinula legla sam da povraćam. Žandarmerija koja je jurila razbijenu masu je pri prolasku pored mene usput 'zakačivala' pendrekom. Dobila sam nekoliko udaraca po leđima, između pet i deset.*²⁰⁵

Druga aktivistkinja FemPlatz-a je svoja osećanja sumirala kao *I taj rolerkoster emocija koje imaš za jedno veče, od očaja do besa, depresije, a onda opet neke snage i otpora i kao idemo „u boj“. I onda dođeš kući, pričaš šta se desilo, tuširaš se, pereš sve sa sebe i legneš da spavaš. I onda ujutru ustaneš, doručak, deca idu u školu, ti ideš da radiš, a posle ćeš malo da dremneš i uveče opet idem „u boj“. Do te mere je izmešteno sve, nenormalno.*

203 Studenti analizirali kakav gas je korišćen protiv građana u Novom Sadu, traže istragu i kažnjavanje, Radio 021, 14.09.2025, dostupno na <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/420949/studenti-analizirali-kakav-gas-je-koriscen-protiv-gradjana-u-novom-sadu-traze-istragu-i-kaznjavanje>

204 Svedočanstva o policijskoj brutalnosti u Novom Sadu: Pendrek, suzavac i nepoverenje, Dragana Prica Kovačević, Radio 021, 12.09.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/novi-sad/ves-ti/420742/svedocanstva-o-policijskoj-brutalnosti-u-novom-sadu-pendrek-suzavac-i-nepoverenje>

205 Ibid

Političko i društveno angažovanje od početka protesta pokazuje nam da institucije sistema i režimski mediji koriste različite mehanizme i pritiske za zastrašivanje i učutkivanje studenata i studentkinja i svih ostalih koji učestvuju u protestima i blokadama. Digitalno nasilje koje podstrekaju i organizuju prorežimski i tabloidni mediji sa nacionalnom pokrivenošću ili aktivisti/kinje vladajuće političke partije ili čak bivši i sadašnji javni funkcioneri treba posmatrati u kontekstu političkog pritiska i mehanizma za učutkivanje i zastrašivanje žena, posebno kada koriste rodno zasnovano digitalno nasilje. Na primer, u aprilu 2025. godine, glavni i odgovorni urednik Informera je u TV emisiji pokazivao fotografije studentkinja Fakulteta političkih nauka, preuzete sa njihovih privatnih profila na društvenim mrežama, navodio njihova imena i prezimena, a uz sve to sa sagovornicima imao neprimerene mizogine i seksističke komentare, kao što su „Srce malo“, „tvoja favoritkinja“, „počinjemo da mislimo da se malko loži na tebe“.²⁰⁶ Svrha ovog mehanizma je da javno osramoti studentkinje, što može biti posebno delotvorno u konzervativnim društvima, da izazove političku diskreditaciju i da ih zastraši. Osim mizoginih i uvredljivih komentara, ovaj mehanizam zapravo treba da izazove dodatni strah od mogućih napada, prepoznavanja studentkinja na ulici i da stvori opštu klimu nebezbednosti. Tokom istraživanja pregledale smo više desetina medijskih objava koje sadrže dezinformacije i manipulacije, otkrivanje identiteta studentkinja, preuzimanje i manipulaciju sadržajem sa privatnih profila na društvenim mrežama i korišćenje reči kao što su *bednica*, *jadnica*, *pobegulja*, *blokaderka* u naslovima.

Najozbiljniji primer ovakvog kršenja prava je nedozvoljeno deljenje intimnih fotografija studentkinje Nikoline Sindelić, nakon što je javno progovorila o policijskoj brutalnosti i pretnjama silovanjem, koje su joj upućene kada je privedena 14. avgusta 2025. godine. Ona je u svom javnom nastupu navela da je od Marka Krička, komandanta JZO doživela fizičko nasilje, pretnje silovanjem i nehuman tretman. Kako bi se njeno iskustvo istog trenutka diskreditovalo i skrenula pažnja sa policijske brutalnosti, plasirana je brza medijska i javna digitalna kampanja nasilja prema njoj. Prema navodima studenata i feminističih kolektiva, bivša državna sekretarka Ministarstva unutrašnjih poslova Dijana Hrkalović podelila je na društvenim mrežama nezakonito pribavljene Nikolinine intimne fotografije. Posebno ozbiljno je što je na tim privatnim fotografijama Nikolina bila maloletna. S obzirom da su ovu objavu pratili brojni veoma slični komentari i deljenje sadržaja, pretpostavka je da je organizovan tzv. botovski napad, odnosno ciljano i

206 „Srce malo“, „tvoja favoritkinja“: Urednik Informera pokazivao slike studentkinja i neprimereno ih komentarisao, N1 info, 10.04.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/urednik-informera-pokazivao-slike-studentkinja-i-neprimereno-ih-komentarisao/>

simultano digitalno nasilje. Ubrzo nakon toga, glavni i odgovorni urednik Informera je u TV programu uživo pokazivao intimne fotografije sa svog telefona i nastavio javno maltretiranje studentkinje, koju je i ranije nazivao „onli fens lažljivica“. U emisiji je naveo: *Ništa ovo ne dokazuje, ali ne znam zašto prećutkuju, da obavestimo javnost kompletno. Ovo je Nikolina Sindelić, profesionalna slika, pošto se ona žena bavi OnlyFans-om u vidu zanata. Ovo su fine slike, ja sam izabrao fine slike, imate mnogo nefinih slika i konkretnih slika, vrlo. Pazite, ona inače glumi veliku Srpkinju sa sve ikonom Bogorodice i glumi četnikulju sa šajkačom i sve to u redu, a onda na OnlyFans-u, a ovo je samo početak.*²⁰⁷

Vrlo je važno da ovu situaciju ne posmatramo samo iz ugla neovlašćenog deljenja intimnih fotografija, koje samo po sebi predstavlja kršenje niza zakona, ugrožavanje bezbednosti studentkinje i digitalno nasilje, već i kao direktan vid političkog pritiska i pokušaja diskreditacije i zastrašivanja. Takođe je važno napomenuti da se povodom ove situacije nisu oglasile institucije nadležne za ovo pitanje, uključujući kabinet ministarke bez portfelja zadužene za koordinaciju aktivnosti u oblasti rodne ravnopravnosti, sprečavanja nasilja prema ženama i ekonomskog i političkog osnaživanja žena, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, koje ima Sektor za antidiskriminaciju i rodnu ravnopravnost i rukovodi Savetom za rodnu ravnopravnost, kao ni Zaštitnik građana. Veliki broj organizacija civilnog društva, medija i medijskih udruženja, eksperata/kinja i drugih aktera pružili su podršku Nikolini Sindelić i tražili adekvatne institucionalne reakcije, ali su one izostale.

3.3.2. Subjektivni osećaj bezbednosti

Iskustva učesnica pokazuju da je osećaj bezbednosti na protestima veoma kompleksan fenomen, koji se oblikuje kombinacijom individualnih faktora, organizacione strukture protesta i društvenog konteksta. Dok neke žene opisuju atmosferu protesta kao *oslobađajuću* i *prijateljsku*, druge ističu da *osećaj sigurnosti može biti krhak*, naročito u situacijama kada je prisutna policija, kontraprotesti ili kada postoji mogućnost eskalacije nasilja. Analiza pokazuje da se subjektivni osećaj bezbednosti na protestima kreće **od potpune opuštenosti do ozbiljne zabrinutosti**, u zavisnosti od konteksta i atmosfere događaja. Većina ispitanica ističe da se tokom mirnih, masovnih okupljanja osećaju relativno sigurno, posebno kada su okružene ljudima koje poznaju. Dosta sagovornica opisuje proteste kao mesta na kojima se osećaju relativno sigurno, posebno u poređenju sa svakodnevnim situacijama u

207 Osvetnička pornografija uživo na Informeru: Vučićević pokazivao fotografije studentkinje i gnusno ih komentarisao, N1 info, 20.08.2025, dostupno na <https://n1info.rs/vesti/osvetnicka-pornografija-uzivo-na-informeru-vucicevic-pokazivao-fotografije-studentkinje-i-gnusno-ih-komentarisao/>

javnom prostoru. Neke žene navode: *među ljudima sa kojima delim vrednosti osećam se bezbednije nego na ulici uveče; kolektivna energija protesta daje osećaj zaštite*. Ovakvi iskazi pokazuju da protesti, iako potencijalno rizični događaji, za mnoge učesnice imaju i komponentu psihološke sigurnosti koja proizlazi iz zajedničkog cilja i osećaja pripadnosti grupi.

Kad sam sa svojim ljudima i kad vidim da nema tenzije, osećam se kao da šetam gradom, nema razlike.

U masi ljudi na protestu se osećam bezbedno, jer sam zajedno sa drugim ljudima.

Osećam se bezbedno i nisam bila izložena nasilju ili nekim neprijatnim situacijama.

Osećam se bezbedno, ali me je malo strah kada su mnom deca i porodica. Tada sam mnogo opreznija, jer se osećam odgovornom za njih. Smatram da je to i delom zbog iskustva koje sam imala na protestima na koje su me još roditelji vodili. Kad sam sa kolegama, onda manje više skoro nikad ne osećam strah, jer nekako odgovaram samo za sebe.

Osećaj nebezbednosti posebno je izražen kod aktivistkinja koje su i pre protesta bile izložene različitim oblicima nasilja. Jedna od njih kaže: *Ja se već dosta dugo ne osećam bezbedno, to je problem jer ja imam tu istoriju napada*. Neke žene ističu da ne razmišljaju puno o bezbednosti na protestima, ne žele da se opterećuju time. Jedna sagovornica kaže: *Predugo traje, pa smo mi možda normalizovale nenormalno. Ali posle ovoliko godina i posle ovoliko neprijatnosti, na ulici, u životu i na društvenim mrežama, ne mogu pustiti da me opterećuju takve misli i te poruke koje dobijam*.

Podaci prikupljeni anketiranjem studentkinja potvrđuju subjektivni osećaj bezbednosti drugih žena obuhvaćenih istraživanjem. Naime, 63,2% studentkinja uglavnom se oseća bezbedno ili se u potpunosti oseća bezbedno (14%). Međutim, svaka peta studentkinja se ne oseća baš bezbedno (21,1%), a 1,7% njih se uopšte ne oseća bezbedno.

Za deo učesnica protesti su od samog početka okruženje u kojem se **oseća opasnost**, čak i kada nema otvorenog nasilja na protestima, a neke opisuju osećaj **nebezbednosti i straha**, najčešće zbog toga što *se ne zna ko je policija, a ko su ubačeni batinaši i kriminalci*.

Navikla sam da na ulici uvek gledam oko sebe, protesti nisu izuzetak.

Ne osećam se bezbedno. Nikada se nisam osećala nebezbednije, zato što ne znam da li je na ulicama regularna policija ili batinaši i kriminalci koji se predstavljaju kao policija.

Sve je bilo mirno, ali sam stalno gledala iza sebe, da vidim da li neko ide za mnom.

Na protestima se ne osećam bezbedno. Dugogodišnje iskustvo učešća na protestima je dragoceno jer znam da u svakom trenutku treba da budem obazriva i fokusirana. Posebno u ovom trenutku, kada nisam sigurna ni ko je policija, ko su angažovani batinaši, a ko su „ubačeni elementi“ u našim redovima. U svakom trenutku sam spremna na odbranu. Posebno od kada me je na „mirnom“ protestu u sred gomile ljudi, fizički napao pripadnik Narodnih patrولا, pokušavajući da mi istrgne zastavu koju sam nosila. Nema opuštanja.

Na osećam se uvek sigurno. Posebno kad sam odlučila da održim javni govor na jednom od skupova. To jasno, javno pojavljivanje je moglo da ima svoje posledice, a možda će i imati. Nisam se osećala bezbedno i zatražila sam advokatsku pomoć. Htela sam da znam na koji način da reagujem ako bude pozvana na razgovor u policiju, da li da nosim mobilni telefon... Znala sam napamet telefonski broj advokata. To sve govori o osećaju nebezbednosti u suštini. Osećaj nebezbednosti pothranjen svim onim čime smo okruženi i jasno nam pokazuje da smo nebezbedni.

Srednjoškolke navode da se na protestima, posebno velikim, osećaju bezbednije nego na manjim skupovima. Masovnost daje osećaj zaštite, *ako se nešto desi, neko će videti, neko će reagovati*. Ipak, srednjoškolke zadržavaju dozu opreza, posebno u situacijama kada se okupljanje odvija u manjim mestima ili na mestima gde se očekuje prisustvo provokatora.

Pojedine ispitanice ističu da je **osećaj sigurnosti promenljiv i zavisi od konteksta**, odnosno, da percepcija bezbednosti može da se promeni tokom samog protesta, u zavisnosti od toka događaja i to u oba pravca – da povećava osećaj sigurnosti, kao i da ga smanjuje.

U početku sam bila oprezna, ali kad sam shvatila da nema sukoba i da su ljudi mirni, opustila sam se.

Kad sam okružena ljudima koje poznajem i kojima verujem, osećam se sigurno. Ali čim kordon policije krene da se približava, imam onaj neprijatan osećaj u stomaku.

Činjenica je da je opasno i neprijatno i činjenica je da na protestu svako mora da otvori četvore oči. Protesti u Nišu su jedni od masovnijih ali bezbednijih protesta. Koliko god da sam se ja osećala bezbedno, moje navike su se promenile. Ne idem kasno sama, obazirem se oko sebe, ne idem mračnim ulicama. Ne znate na koga ćete da naiđete a činjenica je da neće niko da vam pomogne.

Više učesnica naglašava da **organizovanost i jasno postavljena pravila ponašanja na protestu doprinose osećaju bezbednosti**. Nekoliko ispitanica naglašava da *kada se zna ko vodi kolonu, ko nosi megafon i kakva je ruta kretanja*, ne samo da je lakše pratiti tok protesta, već se i smanjuje osećaj neizvesnosti. Gužva na protestima nekima pruža anonimnost i osećaj zaštite, dok druge ispitanice strahuju od mogućih guranja, stampea, neprimerenih dodira ili sukoba. Posebno važnu ulogu ima i okruženje – žene ističu da se osećaju sigurnije kada su sa prijateljicama ili poznanicima.

Kad idem sa ekipom, uvek mi je lakše. Znam da neko pazi na mene ako se nešto desi.

Kad idem sama, uvek sam napeta, gledam oko sebe. Kad sam u grupi, opustim se i uživam u protestu.

Pojedine žene prave jasnu razliku između **osećaja bezbednosti tokom dana i u večernjim satima**. Takva opažanja ukazuju na to da vremenski okvir protesta, kao i vidljivost događaja u javnom prostoru, utiču na subjektivni doživljaj sigurnosti.

Danju se osećam mnogo sigurnije. Noću imam osećaj da svašta može da se desi, pogotovo kada se protest završava i ljudi se razilaze.

Kad je centar grada, kad ima svetla i puno ljudi, osećam se mirno.

Popodne je nekako sve vedrije, ima više porodica, dece, starijih ljudi. Uveče imam osećaj da se može nešto desiti.

Mislim, nije da ja ne pomislim, noću, sama, istupam imenom i prezimenom, snimljena, ne mogu da kažem da mi ne prođe kroz glavu, ali ne živim u strahu i uvek imam biber sprej sa sobom. Nekako sam osvestila da to može da mi se desi i želim da budem spremna za različite situacije.

Prisustvo policije na protestima doživljava se različito. Neke žene navode da im policija *uliva sigurnost jer održava red*, kao i da su ostvarile dobru saradnju sa policijom na lokalnom nivou, dok su organizovale i dolazile na lokalne proteste.

Prilikom održavanja prve velike i sinhronizovane akcije u gradu „16 za 16“, u kojoj se blokiralo 16 raskrsnica na 16 minuta, policajac mi je rekao da se ne brinemo, da su blokirane ulice oko raskrsnica i da se mi usredsredimo i radimo to zbog čega smo došle.

Međutim, brojne učesnice **više strahuju od policije nego od drugih učesnika protesta**, posebno kada su prisutni specijalci ili kordoni, što doživljavaju kao **svojevrсни podsetnik da može biti incidenata**. Takođe, ukazuju da policija ne štiti studente i građane.

Ne osećam se bezbedno pored policije, jer znam da nisu tu zbog nas, nego da nas kontrolišu.

Kada vidim kordone, adrenalin mi skoči. Nikad ne znaš da li će krenuti da nas guraju.

Često sam redarka, ali bez obzira koliko to radiš, nemaš sva iskustva. Zaletanje kolima je meni i dalje ostala enigma, kako se reaguje u toj nekoj situaciji i koliko mogu da se oslonim na saobraćajnu policiju. A videli smo na ne malom broju slučajeva, da se tu neke stvari otmu kontroli. Ja se najviše brinem da neću reagovati na vreme, da neću stići da zaštitim druge i upozorim na opasnost.

Kada se naizgled čini da će doći do problema, policija samo stoji i gleda prva dva minuta, šta će da urade studenti, šta će napadač da uradi, pa onda oni kao nešto urade. Redari zapravo srede celu situaciju a ne policija.

Ja moram da napomenem da je bilo tenzija na skupu kada je u isto vreme u Nišu bio i SNS skup i studentski protest. Tada je već bilo neprijatno. Policije je bilo svuda, a najviše na samom kraju protesta, bilo ih je svuda, čekali su, to je bilo neprijatno, ali to nismo bili mi studenti.

Svima je jasno da policija ne radi ništa. Oni u Beogradu štite onaj zmijarnik, Ćacilend.

Iako se deo učesnica oseća bezbedno na protestima, ipak mnoge navode incidente ili situacije koje izazivaju nelagodu. Najčešće se pominju prisustvo nasilnih grupa, nagla eskalacija sukoba, kao i policijska represija. Strah od nasilnih upada, posebno od organizovanih grupa koje se protive protestima, pominje se kao potencijalni rizik. Takođe, nekoliko žena ističe da im nelagodu stvara nepredvidivost – ne znaju da li će se miran skup pretvoriti u sukob, niti kako će reagovati policija u kriznim trenucima.

Bojim se kada se pojave momci sa fantomkama. To mi je signal da može biti problema.

Uvek postoji bojazan da će se pojaviti huligani i krenuti na nas.

Pojedine žene su neke situacije doživele kao neprijatne jer su bile nepredvidive.

Jedina situacija kojoj sam prisustvovala je 15. mart. Bila sam ceo dan tada od 11 ujutru do 11 uveče. Sreća da u trenutku kad je bio zvučni top, mi smo kretali dole ka Slaviji i odjednom je masa krenula na gore. Ja nisam znala šta se dešava u tom trenutku i mi smo izbili kod Pravnog, a tamo je bio kordon policije. Ništa nije radio, stajao je tamo sa tenkovima, vodenim topovima. I u komunikaciji sa drugim ljudima sam saznala šta se dešava. To mi je možda jedina neprijatna situacija. Ali isto mi nije prijatno ni na 16 minuta ćutanja, nakon svih onih zaletanja u ljude. Recimo, kada mi blokiramo raskrnicu kod Londona, to je uglavnom bilo sa ljudima iz Kuće ljudskih prava, uvek sa razmišljala i okretala se, jer mi stojimo na samoj sredini. Mislím, bilo je građana koji se ne slažu, nešto dovikuju, ali nisam se tu osećala nebezbedno. Više nelagoda zbog tih nepredvidivih situacija.

Na prošlom protestu u Beogradu, na Vidovdan, krenuli smo ka automobilima da se vraćamo. Uveče je to bilo i žandarmerija nas je opkolila. Nismo mogli da prođemo, sabijali su nas i vodili nekim ulicama. Uopšte nije bilo prijatno. Videla sam da su neke žene poprilično loše odreagovale, govorile su „ja moram da prođem tu, pustite me da prođem“, ne shvatajući situaciju. Pretpostavljam da su se prvi put susrele sa tako nečim. Uguravali su nas u uske, mračne ulice. Tu je bilo dosta žena i dosta starijih. U jednom trenutku je bilo baš napeto, znači nema prolaska, usko. Ne daju nikakve informacije, ne znamo ni zašto nas vode u te ulice. Svašta može u mozgu da ti se javi u tom mementu i paranoja i... Završilo se tako što je jedna žena izašla da baci smeće iz jednog haustora i otvorila deo haustora, na znajući šta se dešava. I onda smo nas tri-četiri žene uletele tu i policajac je stao i rekao, aj kao nema veze, valjda je video da su žene. Nije mi bilo ok ni posle da prođem. Onda smo polako „preživakale“ strah. Taj osećaj nije bio prijatan, osetile smo se sve ugroženo.

Neke žene ocenjuju da su žene po definiciji nebezbednije i podložnije nasilju. Jedna navodi: *Ako neko hoće nasilje u tim okolnostima, pa najlakše će da prođe ako mlati neku ženu. Ako mlati muškarca, on će da uzvrat.*

Iskustva iz prethodnih protesta često utiču na percepciju sigurnosti. Žene koje su ranije bile svedokinje nasilja, bilo da su ga direktno doživele ili posmatrale, sklonije su da budu opreznije.

Jednom su nas gurali i vikali, od tada sam uvek na oprezu.

Najviše sam se uplašila kad nam je grupa mladića dobacivala dok smo se vraćale kući. Nisu bili deo protesta, ali su pratili neko vreme.

Kad dođem na protest i oprezna sam i kalkulišem da li je pametno da idem u prvi red. Idem jer se od mene kao poslanice očekuje, ali se plašim.

Kako bi umanjile osećaj nesigurnosti, **učesnice razvijaju strategije zaštite i međusobne podrške**. Najčešće su to dolazak na protest u društvu, dogovaranje unapred o mestu okupljanja i povratku, izbegavanje određenih ruta pri odlasku kući i ostajanje u grupi tokom celog događaja.

Nikada ne idem sama kući posle protesta. Uvek se organizujemo da idemo zajedno, jer mi je to nekako sigurnije.

Trudim se da se sa protesta vraćam u društvu, ali često idem i sama. Strahujem za svoju bezbednost, jer postoji rizik od fizičkog i/ili verbalnog napada. Ako sam sama, razgovaram sa nekim telefonom ili koristim okolne, duže puteve, koji su prometniji.

Imamo grupu na porukama, šaljemo lokacije jedna drugoj kad se razdvojimo.

Imam biber sprej, masku, a i trenirala sam džudo, pa mogu da potrčim ukoliko bude potrebno. Brinem šta će se desiti ukoliko dođe do „ozbiljnijih“ razbijanja protesta.

Ne idem sama i ne idem noću, uvek budem u nekoj grupi i sa ljudima koje poznajem, to je, eto, neka strategija. Inače, kada se to desi, tu više nema strategije.

Žene iz političkih stranaka ukazuju na postojanje određenih mera zaštite. Jedna političarka kaže: *Imamo pet bezbednosnih mera, sigurne lokacije, kada je u pitanju Beograd. To su mere koje preduzimamo kako bismo zaštitili svoje članove/ice, ali i druge osobe ukoliko je potrebno.* Jedna novinarka opisuje način pružanja međuredakcijske podrške, navodeći: *Postoji neformalni, ali*

funkcionalni sistem međuredakcijske podrške. Novinari iz nezavisnih medija u Novom Sadu koriste Viber i Signal grupe za razmenu informacija, dojave i proveru bezbednosti. Sagovornica ističe važnost međusobnog javljanja sa terena svakih pola sata i prijateljski odnos unutar male redakcije („mini porodica“), što doprinosi osećaju sigurnosti. To se može smatrati odrazom solidarnosti i sistemom uzajamne zaštite.

Ženska solidarnost posebno dolazi do izražaja u ovim situacijama, žene navode da paze jedna na drugu, upozoravaju na potencijalne opasnosti i pružaju podršku ako se neka oseća ugroženo.

Kad vidim da je neka devojka sama, uvek je pitam da li je sve u redu i da li hoće da ide s nama.

Ovakve prakse ne samo da smanjuju potencijalne rizike, već dodatno učvršćuju osećaj međusobne solidarnosti, a doprinose nastojanjima da se prostor protesta učini sigurnim za sve učesnice. Pored toga, žene navode da u cilju izbegavanja potencijalnih napada i povećanja osećaja sopstvene sigurnosti, često skidaju bedževe i druga obeležja koja nose, posebno u manjim sredinama. Neke navode da su svesne šta sve može da se desi i da su spremne, njihovi članovi porodice imaju spisak advokata koje mogu da zovu, vode računa da im je baterija telefona uvek puna, da su adekvatno obučene za sve moguće scenarije i slično.

Nekoliko učesnica ističe da osećaj bezbednosti zavisi i od širih društvenih okolnosti. To znači da *kada su tenzije u društvu veće, kad je politička situacija napeta i protesti su napetiji*, kako navodi jedna sagovornica. Time se potvrđuje da individualni osećaj sigurnosti na protestima nije izdvojen od šireg političkog i društvenog okvira, već je s njim duboko povezan. Određeni događaji u društvu utiču na promenu percepcije bezbednosti. Na primer, Beograd, naročito **nakon događaja 15. marta 2025. godine**, doživljava se kao prostor pojačanog rizika.

U mom gradu se osećam bezbedno, ali u Beogradu posle 15. marta me je mnogo više strah.

Na početku nije bilo straha, ali kada je Sonja pregažena, sve se promenilo.

Zvučni top sam preživela... ali sam i dalje aktivna jer može nekoj deci nešto da se desi.

15. marta, mi smo bili na udaru te mašine i to je bilo jezivo. Mislim da to nikada neću zaboraviti. Bila sam preplašena, ali sam se osećala sigurno jer nisam bila sama, bila sam sa svojim najbližima. I svi smo u tom trenutku bili prisebni.

3.3.3. Izloženost pretnjama, zastrašivanju i rodno zasnovanom nasilju

Iskustva učesnica pokazuju da su pretnje, zastrašivanje i rodno zasnovano nasilje prisutni na protestima i blokadama, iako se njihova učestalost i oblik razlikuju u zavisnosti od konteksta, uloge koju žene imaju na protestima i same dinamike događaja. Veći deo učesnica navodi da se osećaju izloženima potencijalnim incidentima, iako nisu uvek direktne mete, pogotovo u situacijama kada protesti prerastu u sukobe ili kada je postoji intenzivno prisustvo policije.

Većina sagovornica smatra da su žene mnogo više izložene nasilju na protestima, a posebno one koje su vidljivije na protestima – redarke, studentkinje u prvim i poslednjim redovima, ali i profesorke i druge učesnice protesta.

Fizički napad na studentkinju u Novom Sadu, zaletanje kolima na studentkinju u Beogradu i brojni drugi primeri pokazali su da muškarci u ovom patrijarhalnom obrascu smatraju da su gospodari naših života i da mogu da nas gaze, maltretiraju, da nam na sve moguće načine pokažu da su dominantni. A nisu.

Žene koje se javno angažuju jesu izložene jakim pritiscima i medijskim napadima. Često se komentariše njihov izgled, zadire u privatan život, zastrašuju se gubitkom posla i slično. Čak se i deca koriste za napade na žene.

Pojedine žene su pretrpele ozbiljne fizičke povrede. Uglavnom je reč o ženama koje su u široj javnosti prepoznatljive po svom aktivizmu. Dekanka jednog fakulteta opisuje slučajeve fizičkih napada koje je preživela tokom 2025. godine na protestima.

Ove godine sam dva puta napadnuta. Prvi put je napad izvršila žena koja je verbalno i fizički nasrnula na mene, unosila mi se u lice i izgovarala preteće poruke. Posle dva meseca, krajem marta, desio se drugi napad, kada me je žena napala nožem i posekla po ruci. Smatram da su ovi napadi direktno prouzrokovani onim napadima koji su krenuli iz režimskih medija. Ono što je meni strašno je da su žene te koje su agresivnije, bar je moje iskustvo tako.

Tokom građanskog protesta jedna naša sagovornica, aktivistkinja ženskog pokreta u Srbiji, preživela je ozbiljno fizičko i verbalno nasilje.

Napad je započeo verbalnom agresijom jednog muškarca koji je uvredama omalovažavao prisutne, posebno ciljajući žene i novinarke. Kada je došao do mene, pomislila sam da je bezbednije da kažem da sam novinarka, ali ga je to detoniralo i rekao da od

kurvi postoji još jedna gora sorta, a to su novinari. Nakon verbalnih uvreda, isti muškarac me je automobilom udario prilikom prelaska ulice. Reagovala sam refleksno, što je verovatno sprečilo teže povrede. Slučaj je prijavljen policiji, a napadač je priznao krivicu i postigao nagodbu sa tužilaštvom.

Jedna odbornica opisuje povrede koje je zadobila prilikom reagovanja privatnog obezbeđenja.

Desilo se to da kad su nas vrlo agresivno izgurali, ja sam pala. Povredila sam desnu ruku. Išla sam na fizikalnu terapiju. Taj dan ja i jesam i nisam bila pod stresom, ali narednih dana je to samo progresivno raslo i raslo. Posle par dana osetila sam da mi je loše, nisam mogla da spavam. I kad god vidim nekoga u crvenoj košulji, osetim teskobu, osetim se loše. Ja sam morala da potražim stručnu pomoć oko toga. Meni je doktorka rekla da imam neki posttraumatski stres i da moj organizam i mozak pokušavaju da obrade sve te informacije. Prepisala mi je medikamente i zamolila me je da se još neko vreme vidimo, jer ona misli da će to da prođe vremenom, samo treba malo da neko popriča sa mnom i da me „vrati u ona pređašnja podešavanja“. Ja nisam bila neko ko se lako uplaši, nisam bila anksiozna, nisam imala taj neki stres od ćelavih istetoviranih momaka, crvene majice i slično. Fizički sam ok, psihički se i dalje oporavljam, idem na terapije i mislim da sam na dobrom putu da se povratim i budem stara ja.

Iako dosta učesnica navode da nisu bile lično bile izložene pretnjama, već da su eventualne neprijatne situacije doživljavale posredno, zajednički imenitelj svih iskustava je postojanje svesti o mogućnosti nasilja. Takođe, neke sagovornice poznaju žene kojima se to desilo.

Čak i kad ti se ništa ne desi, znaš da može, a to menja način kako se krećeš i gde staješ.

Meni lično se to nije desilo, ali znam devojku koja je dobila poruke tipa ‘pazi kuda ideš’ i ‘vidimo se posle’.

Među najčešće spominjanim oblicima zastrašivanja izdvajaju se verbalne uvrede i dobacivanja koja imaju rodno obeležje, odnosno, imaju funkciju ne samo diskreditovanja učesnica, već i reprodukovanja patrijarhalnih stereotipa o „mestu“ žena u društvu.

Dok smo išle ka skupštini, jedan čovek je dobacio ‘šta ćeš ti ovde, idi kući’.

A šta ćeš ti, žensko, u prvim redovima? Kako ćeš da se udaš posle ovoga?’ Kao da žena ne sme da ima politički stav ako joj momak nije dao odobrenje.

Ti ideš na proteste jer ti je momak student. To me je baš pogodilo. Kao da sama nemam pravo na mišljenje.

Kod žena koje su imale vidljivije uloge na protestima, kao govornice, organizatorke ili redarke, izloženost pritiscima i pretnjama bila je izraženija. Neke su doživele uživo pretnje, a neke preko društvenih mreža. Dve učesnice su prestale da odlaze na proteste nakon direktnih pretnji putem telefona, preko društvenih mreža, ali i direktnih presretanja poznanika koji su deo vladajuće stranke *da imaju spisak ko je sve na ulici*. Pojedine sagovornice ukazuju na sistemske pretnje koje dolaze od institucija, službi bezbednosti, a kao primer navode slučaj Marije Vasić.

Policija me nije zastrašivala ali kvazi policija jeste.

Trudim se da idem na proteste, ali volim da idem na one velike proteste jer tu dobijem lepu energiju, to mi je lepo, ali kod nas, onih 16 minuta stajanja, tih pogrdnih reči koje mi dobijemo, ja sam rekla da više ne mogu.

Kad sam govorila na bini, posle mi je stiglo nekoliko poruka na Instagramu da ‘ne lupam gluposti’ i da ‘pazim šta pričam jer će me neko sačekati’.

Onlajn zastrašivanje pokazuje kako digitalni prostori postaju produžetak fizičkog prostora protesta, sa potencijalno istim, a ponekad i intenzivnijim oblicima nasilja. Uopšteno govoreći, mnoge sagovornice navode primere **zastrašivanja, pretnji i nasilja u digitalnom prostoru**. Društvene mreže, kako navode posebno mlađe učesnice, glavno su mesto rodno zasnovanog nasilja i targetiranja učesnica. Digitalno nasilje je nasilje koje više pogađa žene, a sagovornice navode brojne primere tabloida i društvenih mreža, gde muškarci dobijaju komentare tipa *ustaša*, a ženama napišu *kurvo ustaška, treba te silovati i zaklati...*

Vređanje na društvenim mrežama je uvek prisutno, nakon javne podrške studentima.

Na društvenim mrežama su me nazivali Soroševom plaćenicom, blokaderkom i ustaškom kurvom.

Dobijala sam poruke, uvrede, direktorka me odjavila sa Instagrama...

Otac mi je ostavio komentar na portalu, a drugi su mu odgovarali da sam neuspešna studentkinja. Imam i deo porodice koji me uživo kritikuje jer idem na proteste.

Na protestima me nije bilo strah, ni zbog marama ni zbog posla. Ali na društvenim mrežama su me napadali — pitali kako me nije sramota da se grlim s drugima dok sam pokrivena.

BLOK (na društvenim mrežama) je pola zdravlja!

Pre izvesnog vremena bila sam izložena napadima na društvenim mrežama. Jedna narodna poslanica je objavila fotografiju na kojoj je bila u društvu sa mnom i još jednom ženom. Nakon toga su usledile uvrede, preko 300 komentara koje su bile usmerene na ka njihovom društveno političkom angažmanu, ali i izgledu, bračnom statusu... Na ove komentare nisam odgovarala jer nisam želela da povećavam vidljivost osobama koje pišu te komentare. Neke od njih sam blokirala, uradila screenshot ukoliko su poruke pretećeg karaktera i prijavila ih.

Doživela sam neprijatne komentare preko društvenih mreža. Uobičajeni i neprijatni mrziteljski komentari na Instagramu, na koje sam navikla od trenutka kada je napravila otvorenu mrežu. U nekoliko navrata samo sam isključivala komentare, jer sam smatrala da nema potrebe da se tome izlažem preterano. Bilo je par komentara koji su insinuirali na to što sam žena, a ne na ono što govorim i predstavljam. Ako ih dugo čitate, shvatite da su generički. Ti ljudi koji pišu imaju zadatak šta tačno treba da napišu, oni čak i ne slušaju šta sam ja konkretno rekla. Vi onda vidite po komentarima da to nema veze sa onim što sam rekla, to niko nije ni slušao. Njihov komentar je isključivo bio na ono što je obeleženo polom. U smislu omalovažavanja na osnovu toga što sam žensko.

Posebnu dimenziju čine situacije kada su pretnje praćene fizičkim približavanjem ili kontaktom. Jedna od učesnica navodi: *Jednom prilikom mi je prišao čovek, uneo mi se u lice i rekao 'videćemo se posle'. To je bilo u trenutku kada je policija počela da potiskuje masu.* Ovakvi incidenti, iako nisu rezultirali fizičkim napadom, imaju snažan efekat na osećaj lične bezbednosti i mogu delovati odvraćajuće na dalju participaciju žena.

Većina sagovornica smatra da su žene više izložene napadima na protestima, jer *su im žene lakše mete*, a posebno su napadne studentkinje koje se usude da govore istinu, kao i sve žene koje su glasne. Kao primere navode da su uglavnom devojke i žene udarane kolima na blokadama, a jedan od najdrastičnijih primera je batinanje devojke u Novom Sadu kojoj je polomljena vilica.

Mnogo je lakše napasti ženu. Uglavnom su to studentkinje i aktivistkinje a neretko i političarke iz opozicionih stranaka.

Žene gaze, lome im vilice i vređaju.

Na kraju krajeva, najviše povređenih je bilo među ženama. Hapse ih, gaze, udaraju bejzbol palicama...

Kada smo pokušali da sprečimo ulazak autobusa SNS-a, policija je došla i počela da vuče devojke po asfaltu. Jednoj su zavrtali ruke, srećom, drugi policajac ih je zaustavio.

Jednu studentkinju je vređala grupa mladića, nazivali su je pogrdnim imenima. Bila sam besna i suočila sam se sa nasilnicima, stala sam između njih i devojke.

Sagovornice iz prosvete ukazuju da žene čine većinu u sistemu prosvete, te da su *lakše mete*. Jedna od njih navodi: *Ljudi misle da nema posledica ako se preti ženama. Imam osećaj da kada su žene u javnom prostoru, a bave se temom koja je navodno muška, a takva je jer je to često pozicija moći, onda se te žene omalovažavaju, njihovo mišljenje se ne uzima za ozbiljno, napadaju se, smatra se da je ona samo glasnogovornica, a da iza nje uvek stoji neko moćniji i uticajniji.*

Jedna profesorka je opisala svoje iskustvo policijske brutalnosti. Nije osećala strah već obavezu da zaštiti studente i studentkinje. Jedna koleginica joj je rekla – gde ćeš ti takva da staneš, ali je ona naglasila da sebe ne vidi tako, kao sitnu ženu, već je ona sebi velika i moćna, te da je bila prevashodno vođena potrebom da zaštiti studente. Pored toga što neke imaju lično iskustvo nasilja, sve su prisustvovalе situacijama zaletanja kolima, vređanju, zastrašivanjima i kažu da u tim situacijama nije uvek bio primetan rodni aspekt. Nadalje, dve sagovornice navode da su bile prisutne kada su nasilnici pokušali da ulete kolima u kolonu. Kažu da ih je to prilično uplašilo, a jedna navodi da *nema reči kojima bi opisala kako se osećala*. U drugom slučaju je policija zaustavila nasilnika i privela ga odmah. Takođe, jedna učesnica se našla na udaru policijske intervencije kada su bacili suzavac na ljude koji su protestovali, kaže da je bila u čudu i da je reagovala smehom, jer nije mogla da veruje da se

to dešava. Ona navodi da se nije osećala nebezbedno jer je bila okružena *tom decom, studentima*, masom ljudi koja se međusobno podržava.

Među anketiranim studenkinjama većina je onih koje nisu bile izložene ni jednom vidu nasilja (59,6%). Međutim, oko 40% studenkinja pretrpelo je neki vid nasilja tokom protesta: 24,6% doživelo je verbalne pretnje, 7% fizičko nasilje i verbalne pretnje, a isto toliko je onih koje su bile izložene različitim vrstama nasilja na društvenim mrežama, dok je 1,2% onih koje su preživele fizičko nasilje. Da su žene relativno često izložene nasilju na protestima govori i podatak da je više od četvrtine studenkinja (26,3%) videlo nasilje nad drugom ženom na protestima. Nekoliko studenkinja opisuje slučajeve nasilja kojima su lično svedočile:

Stajali smo na raskrsnici za vreme 16 minuta tišine, prišao je čovek koji je pretio svakoj osobi koja je stajala, uglavnom su bile žene, jedna od njih mu se suprotstavila i krenula da ga snima, međutim on je krenuo da joj otima telefon i da trči, na šta smo moja drugarica i ja reagovale i dotrčale do njih. On nas je onda sve tri vređao i snimao izbliza. Nakon 16 minuta smo se razišli.

Videla sam kako „policija“ tuče jednu devojkicu koju poznajem.

Ženu je pokušao da pregazi vozač automobila.

Policajac je ženu udario pendrekom u vrat.

Profesorku sa fakulteta je policija digla u vazduh i bacila na beton, kao da nije živo ljudsko biće.

Na jednom od protesta, čovek je automobilom krenuo na nekoliko redarki koje su obezbeđivale studente na protestu.

Studentkinje su podeljene u odgovorima na pitanje da li žene tokom protesta češće trpe nasilje – njih 35,1% smatra da žene češće trpe nasilje, 26,3% ima suprotan stav, a najveći broj je onih koje nemaju jasno definisano mišljenje (38,6%), što je verovatno posledica nepostojanje širih uvida u rasprostranjenost nasilja prema ženama na protestima.

Na kraju, treba ukazati i da većina sagovornica smatra da prijavljivanje ovakvih slučajeva nije efikasno. Smatraju da je i verbalno i fizičko nasilje u društvu potpuno normalizovano, posebno nasilje prema ženama. Navode da ne veruju institucijama, da su institucije evidentno na strani vlasti, te da se ništa ne bi desilo ni kada bi se slučajevi pretnji i nasilja prijavili. To potvrđuju i podaci prikupljeni anketiranjem studenkinja. Među njima nema ni jedne koja je prijavila nasilje, a kao razloge za neprijavlivanje, između ostalog, navode:

Niko ne bi odreoagovao.

Pretnje nisam prijavljivala jer su svakodnevna pojava.

Nepoverenje u institucije, tj. u policiju.

Nema svrhe prijaviti policiju.

3.4. Medijska reprezentacija žena koje učestvuju na protestima

Percepcija medijskog izveštavanja o ženama tokom protesta među učesnicama se značajno razlikuje. Dok neke učesnice naglašavaju da su žene bile prisutne u medijima, da su uglavnom žene davale intervjue i gostovale u emisijama u vezi sa protestima, druge smatraju da žene nisu prisutne u dovoljnoj meri. Međutim, većina sagovornica se slaže da su žene mnogo izloženije u medijima u poređenju sa muškarcima, kao i da su izložene na drugačiji način od muškaraca.

Ja sam primetila u medijima da su žene izloženije kroz medije i da se mnogo poganije odnose prema ženama... Primetila sam da su mnogo duži i mnogo ogavniji komentari.

Žene su veoma izložene napadima u medijima, uvredama, posebno žene koje se aktivno bave politikom.

Što se tiče medija koji su protiv režima, žene su dobro prikazane. Međutim, ja nekada pređem, ne mogu Informer to mi je previše, nekada uđem na RTS, nekada na Pink, onako namerno da vidim šta se dešava. To je toliko uvredljivo, toliko ponižavanja, pogotovo kada je Marija Vasić štrajkovala glađu. Za mene je to bilo poražavajuće, da nema nimalo ljudskosti kada je neko zdravstveno ugrožen. Toliko mržnje, da niko nema osnovnu empatiju prema drugom ljudskom biću. To je potpuno degradirajuće ponašanje, ja ne znam kako se te žene nose sa tim psihičkim nasiljem.

Pojedine žene iz medija smatraju da svako ko je rekao javno svoje mišljenje, a koje se ne poklapa sa stavovima i mišljenjima vlasti, bude izložen medijskim napadima i da žene nisu posebno izložene tome. Na primer, jedna navodi: *I ja sam bila više puta u tabloidnim medijima, ali to nije bilo na rodnoj osnovi, nego više ono kad strana plaćenica, dok druga kaže: Ko god izađe u medije, mora posle da pretrpi nekog „toplog zeca“. Ne mislim da su žene sad ekskluzivno bile izložene tome.*

Ipak, jedna novinarka ukazuje da su se profesionalnom novinarskom udruženju češće obraćale žene povodom rodno zasnovanih napada u Informeru, Pinku i sličnim medijima, sa molbom za pomoć. Takođe, navodi i

da su novinarke češće izložene pretnjama i uvredama, pogotovo u digitalnom svetu, na društvenim mrežama.

Neke od sagovornica iz civilnog sektora ocenjuju da su aktivistkinje iz organizacija civilnog društva izložene jezivoj kampanji, blaćenju, ponižavanju na svakom nivou. Neke od njih svedoče da su lično doživele napade tabloidnih medija, ali smatraju da napadi nisu imali mizoginu konotaciju jer je *glavna vest u medijima bilo pranje para i pumpanje u proteste*. Takav tretman u prorežimskim medijima imaju i istaknute žene u politici, što dodatno pojačava njihov osećaj nebezbednosti. Jedna od njih navodi:

Ja sam doživela targetiranje Informera, nazvali su nas teroristima, odgovornost je prebačena na nas i stajalo je u naslovima „Posebno se po morbidnim pretnjama istakla ta i ta (imenom i prezimenom), koja je rekla da će ih sve slati u voz za Jasenovac.“ To naravno nije tačno, to čak nije ni spin to je kompletna laž. Od početka do kraja iskreirana lažna vest. Usledila je lavina strašnih pretnji. To je bio stravičan pokazatelj, to je trasa, to je navigacija za te ljude koji još uvek veruju tom mediju. To je manipulacija njihovim osećanjima, ljudima koji veruju tim medijima. Jer pomenuti Jasenovac, pretiti nekom Jasenovcem u tom kontekstu, kada već mnogo toga znamo o tome, nije nimalo naivno. To je targetiranje u pravom smislu te reči. Tako da sam se tih dana malo povukla iz javnosti, nisam se eksponirala, svela sam kretanja na minimum, jer sam se plašila da to nekog u mom gradu, može da odvaži da uzme pravdu u svoje ruke i da presuđuje na način na koji on misli. Ja verujem da oni misle da to jeste ispravno.

Više sagovornica smatra da su pojedini lokalni mediji u većini slučajeva korektniji od nacionalnih i prorežimskih. Postoje lokalni portali i radio-stanice koji prenose autentične priče i motivaciju učesnica, uz nekoliko profesionalnih nacionalnih medija, dok mejnstrim tabloidi i provladini kanali pribegavaju etiketiranju, stigmatizaciji i omalovažavanju.

Na lokalnu mediju se trude da nas predstave onako kako treba. Nacionalni mediji nas prikazu kao veštice, fašistkinje.

Prorežimski mediji su ružili, secirali žene na osnovu izgleda... studentkinje, profesorke, nastavnice.

Informer targetira, pozivaju na linč... govore da vaspitačice treba da dobiju otkaze.

Smatraju da je mnogo više načina na koje pokušavaju da diskredituju žene, da umanjuje njihova postignuća, pre svega u smislu da se njihovi rezultati minimizuju i pojašnjavaju time da je iza njih ili neki organizovani muškarac ili neka služba.

Učesnice jasno prepoznaju **dvostruki medijski narativ**, one uglavnom prate nezavisne medije (N1, Nova S), dok su prorežimski mediji percipirani kao izvori dezinformacija i propagande. Sa jedne strane, učesnice smatraju da nezavisni mediji sasvim korektno prikazuju žene na protestima, ali ukazuju da prikaz žena u medijima duboko zavisi od uredničke politike i narativa – **od demonizacije do idealizacije**. Nezavisni mediji i pojedini lokalni izvori nude prostor, korektan ton i upečatljive fotografije, kao što je na primer, *baka koja nudi jabuke studentima i studentkinjama ili venčanica na protestu*. Ima i iskustava pozitivnog, ali površnog prikazivanja.

Na protestima nosimo bedževe, majice, ima transparenata s porukama o mamama, sestrama... To mediji prenesu i lepo to izgleda na fotografijama. Ali to je samo jedan sloj, ne vidi se borba iza te slike.

Sa druge strane, režimski tabloidi targetiraju, pozivaju na linč i koriste mizogine obrasce. Takvi narativi često koriste rodne stereotipe kao oružje diskreditacije, česti su komentari o ženama koje se ne uklapaju u tradicionalne rodne uloge, komentariše se njihov izgled, boja kose, način oblačenja i slično.

Ja sam imala lični primer, crvena kosa, pirsing u nosu... kao da to definiše moju ličnost, šta je meni u glavi i kako ja razmišljam.

Uprkos postojanju pojedinih lokalnih portala koji se trude da objektivno izveštavaju, postoje i brojna negativna iskustva iz lokalnih medijskih okruženja. Takođe, mnoge žene su bile meta podsmeha na društvenim mrežama, a nekoliko sagovornica ukazuje na napade prema ženama sa hidžabom.

Naš 'lokalni informer' – ja sam osvanula tamo u nekom toliko glupavom i neistinitom tekstu... Jedino što mi je bilo krivo je što su stavili moju fotografiju. Nije mi uveče svejedno sada da idem sama, posle toga. Trudim se da ne idem sama.

Na Instagramu su žene sa hidžabom još više bile na meti. Kritike su bile direktne i lične, pogotovo ako si vidljiva na fotografijama s protesta.

Sagovornice ukazuju da stručne žene nisu dovoljno zastupljene u medijima, osim u vezi sa protestima prosvetnih radnika i radnica. Smatraju da nema dovoljno političkih analitičarki u emisijama. Kada su protesti, uglavnom se o njima razgovara sa muškarcima. Nema dovoljno žena koje su uključene u analizu trenutnih dešavanja i kojima se daje prostor da iznesu svoje stručno mišljenje.

Mislim da su profesorke, nastavnice i učiteljice mnogo više prihvaćene, verovatno zbog te uloge koju imaju, nego kada se radi o inženjerkama, arhitekcama. Jako retko zovu žene koje su tih profesija. Recimo, o Generalštabu pričaju muškarci, iako imamo istaknute žene koje mogu da govore na tu temu. To ima tu dimenziju da mi ulogu u prosveti posmatramo kao žensku, a opet ređe viđamo žene da pričaju o tome zbog čega EXPO ne sme da se desi. Kao da nema poverenja da žene pričaju izvan prosvetne struke.

Muškarce uvek traže više za gostovanja i u tom pogledu se ništa nije promenilo na bolje. Retko pojavljivanje žena, liderki ili političarki u medijima, stvara kod ostrašćenih ljudi mišljenje da su žene slabija karika na koju treba jače udarati, jer ako se jednom ili dvaput pojavi, onda oni koordinisano počnu da je vređaju i uživo presreću na ulici. A mi se svi krećemo, većina nas koristi javni prevoz, retko koja ima neku vrstu komfora u javnom prostoru.

Žene koje su bile prepoznatljive u **protestnim okupljanjima** često su bile suočene sa specifičnim medijskim tretmanom, posebno u proračunskim i tabloidnim medijima. Takvi mediji su ih targetirali, pozivali na linč i pokušavali da ih diskredituju kroz uvrede i stereotipe. Izložene su uvredama, seksističkim komentarima i lažima u vezi sa onim što rade, ali i iznošenjem podataka iz privatnog života. Veliki problem predstavlja širenje dezinformacija, nedostatak objektivnih medija i kontrolnih mehanizama. Umesto da prate njihove političke poruke ili angažman, mediji su se fokusirali na izgled i privatni život, kao i u slučaju drugih manje eksponiranih žena. U pojedinim slučajevima, lokalni tabloidi su objavljivali neistine priče uz fotografije aktivistkinja. Napadi na javno angažovane žene neretko se proširuju i na njihove porodice. Ovakve prakse nekim sagovornicama potvrđuju da je *na ženu mnogo lakše udariti na taj način nego muškarca*.

Žene koje se javno angažuju su na meti, kako one same tako i njihove porodice. Lako ih je uceniti i narušiti ugled.

U ovom trenutku, u zemlji Srbiji, bilo ko da se javno angažuje a nije po volji vlasti, biće postavljen na stub srama.

Svaka žena koja je politički aktivna, sve što se servira je da je ona loša u bilo kom smislu. Ispada da su sve žene koje su u politici, dno dna. Maltene da više nemaš predstavu o tome šta je istina, a šta ne, osim ako nekoga lično ne poznaješ. Mislim da je to jako problematično. Imam utisak da je na ženu mnogo lakše udariti na taj način, nego muškarca.

Jednoj koleginici iz naše škole, koja je predsednica sindikata, iz socijalne službe su pretili da će joj oduzeti dete, pošto je ona samohrana majka.

Koleginica je targetirana isključivo zbog toga što je na svom privatnom fejsbuk nalogu okačila neke fotografije sa letovanja u kupaćem. Ispala je nemoralna žena koja je nedostojna posla prosvetnog radnika. Strahota.

Naša koleginica iz Gimnazije je osvanula u jednom članku, kao šta se sad buni, a muž njen ima privatan posao i dobro zarađuje. Takođe, jedna koleginica je zbog nastupa sa blokadnim horom, imala posetu komunalne policije.

Profesorke podsećaju da bez obzira na medijsku prezentaciju, ponašanje javno istaknutih žena u velikoj meri utiče i na studentkinje. Tako se incident sa policijom ispred suda, kada su žene otele štitove, smatra odjekom uloge žena u ovim protestima i podstrek studentkinjama. Žene koje su javno angažovane i vidljivije trpe i više nasilja, uključujući i više medijskih napada, ali to kod njih ne izaziva potrebu za povlačenjem. Spreme su da pokrenu sudske postupke, pojedine imaju strategiju da ignorišu takve napade, dok druge izbegavaju da budu na društvenim mrežama.

Za nekog za koga vide da ima potencijal da vodi, da nije samo puko fragmentisano sankcionisanje po ulici već će sistemski nešto moći da uradi – e tog gledaju da što pre diskredituju na što gore načine i da saseku u korenu mogućnost bilo kakve promene.

Uprkos pretnjama, stigmatizaciji i pokušajima umanjivanja doprinosa, učesnice ostaju svesne svoje uloge. Njihov angažman ne staje na simboličnom nivou, on je praktičan, svakodnevan i vidljiv na terenu, a one su odlučne da ga brane od patrijarhalne instrumentalizacije i brisanja. Ili, po rečima jedne sagovornice: *Pošto ovi protesti teže korenitim promenama sistema, jedna od tih korenitih promena mora da bude odnos između žene i muškaraca, kao i odnos prema ženama.*

3.5. Politička vidljivost i zahtevi žena

3.5.1. Učešće žena u organizaciji protesta i stavovi o ženskom liderstvu i rodnoj ravnopravnosti unutar pokreta

Iako ima razlika u percepciji ženskog učešća na protestima, uključujući neke koje smatraju da žene nisu dovoljno uključene niti dovoljno vidljive na protestima, većina sagovornica misli da su žene bile **ne samo prisutne, već i ključne u organizaciji protesta**. Pored različitih logističkih i operativnih uloga koje imaju, u mnogim situacijama su žene preuzele uloge koje se tradicionalno doživljavaju kao „muške“, odnosno, da žene ne preuzimaju samo organizacione poslove iza scene, već i one **u prvim redovima**. Profesorke i prosvetne radnice ukazuju da su žene najmanje u 70% nositeljke ovih protesta i procesa i to u svim generacijama – *maturantkinje, studentkinje, nastavnice, profesorke, uvek su na sastancima većinom žene*. Smatraju da su svi primetili svi da su ovaj proces iznele žene, te da evidentno postoji podizanje svesti u našem društvu, što je korak na bolje kada je u pitanju ravnopravnost.

Žene su stubovi organizacije, one planiraju, koordiniraju i vode operativne zadatke, dok su muškarci češće na terenu.

Žene vidim kao nekog ko nosi ove proteste, na prvoj liniji su.

Kod nas na velikom protestu bilo je više žena redara, a samo dva muškarca.

Za razliku od njihove zvanične moći – pokazale su idejne, komunikacijske i socijalne moći.

Na protestima ima dosta žena govornica. Sada je jasno da se nešto promenilo kod mlađih generacija u definisanju muškog i ženskog sveta i njihovog zajedničkog učešća u javnom životu. Kao da su se izjednačili, pa čak i da nekako ima i više žena.

Njihova prisutnost je vidljiva i kroz javne nastupe. Jedna sagovornica ističe kako upravo žene daju energiju okupljenima na protestima. Više učesnica opisuje žene kao bolje govornice i motivatorke, a takođe i kao kreatorke poruka i transparenata na protestima.

Na protestu Pobunjeni univerzitet održanom 9. juna, bio je samo jedan muškarac govornik. Govornice iz državnih univerziteta, koleginice su bile svuda oko mene. Nekako, kao da smo mi žene sada preuzele tu štafetu i čini mi se da zato imamo i rezultate. Jer kad se žene uhvate, onda to rade srcem, dušom, rade da zaštite decu, potomstvo, jer su shvatile da je vrag odneo šalu.

Žene su nosile megafone, pričale...

Žene su bolje planerke, organizatorke i realizatorke. I muškarci su ispoštovali njihovu kreativnu moć.

Žene osmišljavaju poruke i prave transparente.

Takođe, sagovornice smatraju da žene imaju bolje veštine komunikacije i da iskustva iz svakodnevnog života koriste na protestima. Neke navode da su žene spremnije za javna istupanja u poređenju sa muškarcima.

Žene primenjuju sposobnosti iz svakodnevnog života u javnom angažmanu. Njihova sposobnost da 'hendluju deset različitih stvari u jednom danu' dolazi do izražaja.

Naša saradnja sa drugim fakultetima najviše ide preko žena. Svi su postavili žene kao mostove komunikacije. Lakše se dogovaramo i više detalja primećujemo.

Žene su kod nas bile spremnije da javno istupaju i da daju izjave, to nikada nisu bili muškarci koji su se uvek plašili za sve i svašta, kao da mi nemamo roditelje, sestre, braću koji rade i za čije poslove se i mi tresemo, ali prosto smo svesne kolektivnog problema i da ako se sada ne eksponiramo i ne koristimo medije kao oružje onda propuštamo mnogo veliku priliku jer imamo pažnju ljudi koju moramo da iskoristimo. Muškarci su suzdržani, neću da kažem svi, čast izuzecima.

Mislim da su žene mnogo hrabrije, ne prezaju, ne kalkulišu pre nego što istupe na tim protestima. Kad god sam bila na protestima, uvek je bila neka žena u prvim redovima koja se svađala sa kim god da je ispred nje.

Žena ima više na ovim protestima, nego ranije. Ne samo na protestima, nego i u radu zborova i uopšte društvenom angažovanju.

U Novom Sadu se doprinos žena dobro vidi, ali uvek može više. Kada žene pristupaju rešavanju problema, one se trude da sagledaju potrebe svih. Da one u potpunosti vode proteste, ne bi uradile mnogo drugačije, ali bi nešto od onoga što se radi bi bilo inkluzivnije.

Žene su izdržljivije, mogu podneti veći pritisak, lakše se povezuju i spremnije su da istupe. Muškarci su uglavnom bili suzdržani, nije bilo inicijative s njihove strane jer su rekli 'to već rade žene'.

Žene iz prosvete ukazuju da su na nastavničkim skupovima uglavnom žene govornice. Kad su u pitanju neformalne organizacije srednjih škola, sve dolazi od žena. Zaista su dominantne u tom smislu, više vuku napred i pokazuju veći stepen neustrašivosti. Ne kažem da je to dobro, možda je bolje nekada pokazati dozu opreza. Uvek su na prvoj liniji. *Možda je to zato što nas ima više.* One, međutim, primećuju da su žene veoma često u „prvim redovima“ na mnogim protestima, ali da se na kraju često „povuku i njihove pozicije zauzmu muškarci“. Druge sagovornice ukazuju da su žene manje zastupljene kao govornice i kao liderke, iako su u prvim redovima kada treba da se blokira, brani i učestvuje u raznim akcijama.

Ne kažem da su ti muškarci tu nezasluženo, samo se uvek pitam zašto se žene uvek povuku i zašto je ugodnija ta pozicija sa strane. Razumem da je biti isturen teško, ali isto tako i mislim da to mesto makar nekoj od njih pripada. Nama bi bilo lakše. Mada, mi smo u sred protesta imali ministarku. Nismo se nešto ovajdili od toga u celoj toj situaciji.

U okruženju ima dosta žena koje su uključene u organizovanje i koordinaciju različitih aktivnosti u vezi sa protestima i održavanjem zborova. Političarki nema dovoljno, nisu vidljive i/ili su izložene jakim napadima.

Potrebno je da se žene više pitaju i da ravnopravno učestvuju kao govornice na protestima, ali i kao akterke u svim društveno političkim aktivnostima.

Jedna srednjoškolska profesorka izražava nadu da će situacija promeniti jer je osnovan Forum srednjih stručnih škola Srbije koji vode žena i muškarac. Ona kaže: *Koliko ja znam postoje dve glavne ličnosti, jedno je muško, drugo je žensko. I žena koja je izabrana je žena koja je bukvalno „da padnete u nesvest“, žena koja se bavi sindikatima ceo svoj život, koja je dala otkaz u trenutku kada su se potpisala sva ta diskriminujuća dokumenta. Znači neko ko zaista zna, razume politiku, to je ono što je bitno. Za mene je to bilo jedno veoma utešno saznanje i ohrabrujuće, da je na tom mestu žena koja zna šta radi, ima iskustva sa medijima, iskustva sa politikom i koja je u momentu koji je bio moralno diskutabilan odlučila da izlazi iz svega toga i da joj to ne treba. Nadam se da će biti još neko ko će se povezati sa njenim primerom ili da ona eventualno ima saradnice koje bi mogle da joj pomognu u tom poslu.*

Pojedine sagovornice ističu učešće starijih žena, koje *veoma hrabro istupaju*.

Sad na protestima, jako mi je zanimljivo, nisam to ranije viđala, starije žene su jako drčne, idu svađaju se sa policajcima, nemaju dlaku na jeziku, sa ćacijima, ako treba... Znači, jedna hrabrost. Možda računaju da neće niko na ženu od 70-80 godina. To mi je stvarno fascinantno.

Kad smo branili Kalenić, kad su došli silni Ćaci i kad smo se 12 sati „mlatili“ da bi oni skinuli one sns standove, oni su bili nekako više u defanzivi. Policija je bila tu ispred nas, bili su korektni, napravili špalir, ali tad je bilo jako interesantno. Jedna žena oko 80 godina je išla ceo dan od jednog do drugog policajca i objašnjavala im da oni ne treba njih da brane. Dođe, stane ispred i priča. Ceo dan. Isto su žene bile tada tu u prvim redovima.

Većina sagovornica smatra da na protestima **nema formalno prepoznatih vođa**, što je posebna specifičnost ovih protesta. Pojedine učesnice ukazuju na postojanje neformalnog ženskog autoriteta. U kolektivnoj strukturi bez formalnih lidera, žene spontano preuzimaju koordinaciju i njihova uputstva se poštuju i sprovode uglavnom bez ikakvog otpora. Mnoge sagovornice ukazuju da su žene *izdržljivije, iskrenije, borbenije i srčanije*, što smatraju osobinama presudnim za dugotrajnu borbu.

Kod nas nema lidera. Ali kada dam uputstvo, muškarci ga sprovedu bez problema. Nikada nisam naišla na nipodaštavanje – poštuju šta kažem.

U donošenju odluka žene često povuku više. Retko nas osporavaju, ali i kad se to desi, uvek se nađe kolega koji stane uz nas.

Iako nisu uvek formalne liderke, žene dominiraju u logistici, komunikaciji i mobilizaciji. Pokazale su moć koja nije institucionalizovana, ali jeste uticajna i vidljiva.

Posebno se ističe pažnja koju žene pokazuju prema ljudima oko sebe. Ovaj element brige i empatije uklapa se u širu sliku ženske uloge, prema mišljenu sagovornica, a to je kombinacija strateškog razmišljanja, logistike i emocionalne podrške zajednici.

Žene su pažljivije. Ostavljaju poruke, čokoladice, sitnice koje mnogo znače. Mi smo bile te koje su se setile da treba obezbediti posnu hranu.

Istovremeno, prisutna je i **doza samokritike**. Neke sagovornice smatraju da iako žene, posebno političarke, daju svoj maksimalni doprinos i jesu vidljive na protestima, uvek postoji *još prostora za dalji lični razvoj*. Jedna učesnica ukazuje da se žene sklone kada treba da zablistaju, te da je to prostor u kome je neophodno raditi.

Kao jednu od novina koje su protesti doneli, sagovornice ističu **zborove, kao i ulogu žena u zborovima**. Zborovi su za učesnice postali mnogo više od sastanaka – oni su mesta okupljanja, podrške i zajedništva, prostori za razgovor, prijateljstvo i lokalni aktivizam. Mnoge sagovornice bile su iznenađene osnivanjem zborova, odnosno, snagom koja dolazi iz okupljanja ljudi sa sličnim vrednostima, a za koje ranije nisu bile svesne da su oko njih.

To je taj momenat kada mislite da ste manjina, a u stvari ste većina.

Kada su krenuli zborovi, ljudi koje znam iz mog okruženja odjednom su počeli da idu zajedno, da se čujemo, pomažemo. Tek tada, kada smo se mi komšije i drugi ljudi gledali oči u oči i videli šta možemo da uradimo, to mi je bio jedan udar snage.

Imam utisak da je ženska zajednica na našem zboru, ali i drugim, najaktivnija i najjača. Uvek je najviše žena. Da li je to neka aktivnost koja se iznenada dogodila, pa se skupljamo da odreagujemo, bude 90% žena. Mi smo grupa žena koja se baš zbližila i koja se nije poznavala pre svega ovoga.

Smatram da su zborovi mesta koja su kao košnica ideja koje potiču od žena, njihovog angažmana i proaktivnosti.

Žene u zborovima prepoznaju se kao posebno aktivne, one svojim svakodnevnim radom i načinom komunikacije promovišu vrednosti solidarnosti i otvorenosti. Mnoge ističu važnost razgovora o lokalnim problemima i vide kao dragocenu metodu promena *od dole na gore*. Ipak, održavanje ove vrste aktivizma, kako ocenjuju sagovornice, teže je u manjim mestima i prigradskim naseljima. Tamo je ljudima *veoma važno šta će okolina reći, ne žele da se suprotstavljaju i osećaju strah*, navode učesnice. Smatraju da su sela i mala mesta *daleko pasivnija* i teško je pronaći mehanizam mobilisanja. Razgovori u zborovima često su sadržali i poređenja između gradskih i seoskih sredina, kako u pogledu bezbednosti učesnica, tako i u pogledu mogućnosti organizovanja akcija. Žene sa više iskustva rado su delile znanje i ideje, podstičući i motivišući one iz manjih sredina da nastave borbu i traže drugačija rešenja.

Rad u zboru je za mene prvo pozitivno iskustvo. Jeste radno, jeste aktivistički, ali tu smo oko istog cilja. Ovde nema plate, nema pozicije, pa nema ni interesa za sabotiranje.

Za mnoge, angažman u zborovima prevazilazi fizičko prisustvo na protestima. Sagovornice ukazuju da borba nije samo fizičko prisustvo na protestima, nego i izuzetno dinamično prisustvo na mrežama, odnosno, vođenje društvenih mreža zborova i administriranje viber grupama za razmenu informacija i dogovora oko različitih aktivnosti. Žene su i inicijatorke nastajanja zborova u svojim naseljima i njihov rad je sada dosta fokusiran na održavanje pažnje, motivisanje građana i građanki za uključivanje u zborove, informisanje o dešavanjima i sl. Ove aktivnosti im oduzimaju dosta vremena, ali one smatraju da im je to dužnost, da moraju biti uključene i ne žele da *posustanu ili odustanu*. To je nešto što 'jede' vreme, plus organizacija protesta. Navode da se sada na lokalnom nivou funkcioniše kroz zborove. Upravo **u toj nevidljivoj sferi, žene su nositeljke ključnih zadataka**.

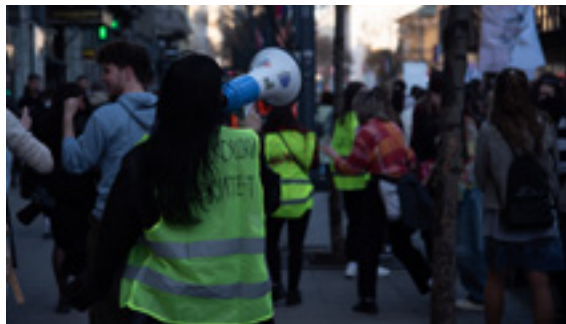
Ove zborove i te neformalne grupe koje su se pojavile i koje su praktično najaktivnije, to sve vode žene. Ako ne javno, vidljivo, a ono marketing, objave, dizajn, te sve štreberske poslove koji su nevidljivi. A štreberski su zato što se prati svakodnevno i to je posebna obaveza koja oduzima dosta vremena. Sad već mesecima, svaki dan. To je ozbiljan posao koji je potpuno nevidljiv. I kada se prokomentariše da su to devojke radile, žene, nekako se svi iznenade. To što neko objavljuje, piše, reklamira, svakog dana po nekoliko puta, ozbiljne podatke izbacuje, to je nešto što radi valjda neka dobra vila, zamišljena.

Kroz vidljive i nevidljive forme angažmana, žene ne samo da učestvuju u zborovima, već ih oblikuju, održavaju i šire njihovu mrežu uticaja.

3.5.2. Vidljivost feminističkih i rodno osetljivih tema

Komunikacija sa javnošću studentskog pokreta preko društvenih mreža pokazuje kontinuirano i jasno reagovanje i osuđivanje različitih situacija nasilja prema studentima i studentkinjama, uključujući i situacije rodno zasnovanog nasilja prema ženama. Pojedini fakulteti i srednje škole **reagovali su na femicide u Srbiji**, pozivali na institucionalnu odgovornost i neophodnost inkriminacije femicida kao posebnog krivičnog dela. Takođe, studentski profili su kontinuirano reagovali na medijske napade ili kampanje blaćenja u tabloidima protiv studentkinja, ali i osuđivali način tabloidnog izveštavanja, targetiranja studentkinja i omalovažavanja i digitalno nasilje.

Povodom **Međunarodnog dana žena**, 8. marta, organizovano je više protesta u Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Kragujevcu i drugim gradovima. U Beogradu su održana tri skupa i protesta, počevši od studentskog protesta „Žene u prvim redovima“ kojim su hteli da ukažu na neravnotežan položaj žena u Srbiji a ispred zgrade Vrhovnog javnog tužilaštva poručili da su na

ulici „jer neće da ćute dok institucije zatvaraju oči pred nasiljem”. Nakon toga je neformalni kolektiv 8. mart organizovao skup i ženski marš pod sloganom „Sve(t) staje bez nas“, a skupu su se pridružili i studenti/kinje pojedinih fakulteta. U večernjim časovima organizovan je protest studenata/kinja i radnika/ca pod nazivom „Rame uz rame“.²⁰⁸

U kontekstu vidljivosti prava žena i rodne ravnopravnosti na studentskih i građanskim protestima treba pomenuti i nekoliko važnih okupljanja koje su organizovali zborovi. Na primer, 29. maja 2025. godine, žene iz novosadskih zborova organizovale su protest „Ako ne čuju naš glas – čuće naš bes“ kao reakciju na nasilje prema ženama, sprečavanje femicida i podršku studentskim zahtevima.²⁰⁹ Na skupu su se, između ostalih, obratile i studentkinja Ana koju su prebili aktivisti vladajuće stranke i aktivistkinja FemPlatz-a. Iz poziva na ovaj skup izdvajamo:

Jednoj Ani polomili su vilicu huligani. Žene ubijaju i tuku – i danju i noću. Decu prebijaju jer biraju istinu i pravdu. A mi ćutimo. Ćutimo je pristajanje i saučesništvo. Dosta je femicida, nasilja, represije i bahatosti.

208 Osmomartovski protest: Studenti i radnici 'rame uz rame', uz solidarnost sa poljoprivrednicima, BBC news na srpskom, 8.03.2025, dostupno na <https://www.bbc.com/serbian/articles/ce3021k6qkno/lat>

209 Žene iz Zborova Novi Sad organizuju protest: „Ako ne čuju naš glas – čuće naš bes“, Autonomija, 27.05.2025, dostupno na <https://autonomija.info/zene-iz-zborova-novi-sad-organizuju-protest-ako-ne-cuju-nas-glas-cuce-nas-bes/>

Zato izlazimo na ulicu jer su nam institucije otete – za naše živote, za živote naše dece, za izbore – jer više ne trpimo. Ako ne čuju naš glas – čuće naš bes!

Istog dana, u Kraljevu je održan zbor i protest protiv femicida na kojem je naglašeno da institucije ne reaguju dovoljno brzo u situacijama rodno zasnovanog nasilja prema ženama i da „životi žena ne smeju biti kolateralna šteta nesavesnosti“.²¹⁰

Zbor u Pančevu organizovao je protestno okupljanje kao podršku prosvetnim radnicima i radnicama, a tema skupa bilo je i reagovanje civilnog sektora na predlog imenovanja Dejana Vuka Stankovića za ministra prosvete, nakon što su studentkinja Učiteljskog fakulteta objavile različita iskustva seksualnog uznemiravanja.²¹¹ Aktivistkinja FemPlatz-a obratila se okupljenima na ovom protestu i istakla važnost zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja i jačanje rodne ravnopravnosti.

S druge strane, učesnice istraživanja ističu da **feminističke i rodno osetljive teme nisu centralni deo zahteva na protestima**. *Ne postoje rodno osetljive teme, ni u naznakama*, primećuje jedna od učesnica, dok druga dodaje da se ovakva pitanja aktuelizuju samo kada se dogodi nešto drastično, na primer nasilje prema ženama. Kao izuzetak, navode osmomartovski protest, kada su transparenti, medijski snimci i javne poruke bili jasno posvećeni borbi protiv nasilja prema ženama. Pojedine učesnice naglašavaju da **feminističke teme trenutno nisu prioritet**, da je neophodno prvo postići osnovni cilj protesta, a da tek nakon toga mogu da dođu na red feminističke teme. Ipak, pojedine sagovornice upozoravaju da propuštanje ovih tema u trenutku kada se menja društvena klima nosi rizik da se prilika izgubi. Neke ukazuju i na to da su među studentima, ali i među studentkinjama prisutni seksistički stavovi i rodne predrasude.

Jako je čudno kod mladih devojaka, one jesu feministkinje, a imaju i tu neku tradicionalnu crt, koja mi nije jasna. Izgleda da su preuzele samo narativ, ideju, ali da suštinski ne znaju šta to znači. To mi je utisak iz priče sa njima.

Neprepoznavanje sopstvenog feminističkog delovanja među mlađim ženama rezultat je patrijarhalne stigmatizacije feminizma.

210 Tri poruke sa Trga Jovana Sarića: Mi smo protiv femicida, uz žene, studente i za izbore, Krug portal, 29.05.2025, dostupno na <https://www.krug.rs/tri-poruke-sa-trga-jovana-sarica-kraljevo-protiv-femicida-uz-zene-studente-i-za-izbore-video/>

211 Zahtevamo hitno povlačenje predloga za imenovanje Dejana Vuka Stankovića za ministra prosvete, FemPlatz, 15.04.2025, dostupno na <https://femplatz.org/index.php?n124>

Jedna sagovornica ukazuje da postoje pukotine između generacija – mlađe žene često izbegavaju saradnju sa starijim feministkinjama i civilnim sektorom, usled predrasuda i manipulisano narativa. Ovaj zaključak bazira na sopstvenom iskustvu: *Meni se desilo da sam nosila hranu na jedan fakultet i da me jedna devojka zvala i izvinjavala se, ali me je molila da više ne ulazim, nego da im se javim, pa da neko izađe jer su me prepoznali. Potrebno je osveščivanje i unutar ženskih krugova da se raskine sa internalizovanim seksizmom. Uočavam na ličnom primeru da u studentskom pokretu postoje brojne predrasude i da nisu dovoljno informisani.*

Ipak, ima i drugačijih mišljenja. Jedna sagovornica kaže da je prisutna snažna feministička svest, istorijska i savremena, koja se ogleda u simbolima (npr. zastava sa heroinom), narativima i strategijama borbe. Ona posebno ističe međugeneracijsku povezanost i preneseno znanje na mlađe žene koje su „naučile lekcije“ borbe čak i bez formalnog obrazovanja iz feminizma i dalje navodi mlade žene sa mizoginijom i napadima bore bolje od nas. Studentkinje vrlo jasno vide svoje uloge, svesne su rizika i znaju da ih definišu i kako će da reaguju na sve.

Pojedine sagovornice smatraju da na protestima ima „desničarenja“ i da insistiranje na temama kao što su status Kosova ili genocid u Srebrenici, mešanje crkve u rad države, opet vode ka militarizaciji i jačanju patrijarhata, što potpuno isključuje žene.

Iako je dobro što studenti osećaju da treba da reaguju kada se nešto dogodi, ipak nisu izvorno opredeljeni za rodne teme. Neke profesorkine vide rodne teme kao šansu, ali im se čini da trenutno uopšte nije prioritet.

To su onda „muška“ pitanja, u smislu da žene neće biti pitane, da ih neće biti dovoljno u parlamentu nakon izbora, da će ponovo biti skrajnute, a da je sada prilika da se tako nešto ne dozvoli.

Svesna sam da među ljudima koji su na „našoj“ strani ima grupa i pojedinaca koji su desničarski opredeljeni i kojima je u agendi angažovanja da promovišu patrijarhat i potlačen položaj žena u društvu. Sa nama i dalje koračaju neki nasilnici, prikriveni u zalaganju za demokratske vrednosti društva. Nema opuštanja.

Na protestima nije bilo feminističkih zahteva. Ženske teme se pojavljuju ukoliko se pojavi neka studentkinja, koja dobro priča, lepo kaže to što ima da kaže, na pravi način, kada je to pametno. Onda se to jako primeti. To je taj još uvek patrijarhalni i tradicionalni odnos prema ženama i njihovim ulogama, oseća se to. Mada, čini mi se da ova deca danas to sve prevazilaze u jednom socijalnom smislu.

U ovom trenutku ne postoje feministički zahtevi na protestima, ali bi trebalo pokrenuti neka pitanja, posebno zbog patrijarhalnih obrazaca ponašanja, shvatanja i uverenja koja su još uvek duboko rodno neravnomerna.

Nisam čula da su neke teme koje se tiču žena bile istaknute ni na jednom protestu. Sve je bilo vezano za pitanje vladavine prava, demokratije, korupcije, promene vlasti, nezadovoljstva. To je moj utisak, da to uopšte nije bila dominantna tema.

Nema feminističkih zahteva ili rodno osetljivih pitanja o kojima bi se moglo govoriti na protestima. Bilo je nekih zahteva kada su studentkinje bile gažene kolima, ali su to ad hoc zahtevi. Nema osvešćene rodne dimenzije.

Pojedine studentkinje ukazuju da je jedan protest bio posebno posvećen nasilju prema ženama. Transparenti, medijski snimci i javne poruke korišćeni su za podizanje svesti. Ipak, oseća se potreba da se ženski glasovi više čuju, naročito kada su same žene bile žrtve nasilja na protestima, smatraju studentkinje.

Iako feministički zahtevi nisu eksplicitni, **rodno senzitivni pristup ponekad se pojavljuje** kroz konkretne i simbolične gestove. Učesnice navode, na primer, donacije profesorki namenjene studentkinjama, inicijative da se obezbede posebni prostori i posna hrana za učesnice iz različitih kulturnih i religijskih konteksta, kao i pažljivo vođenje komunikacije unutar fakultetskih blokada. *Profesorke su u prvim danima blokada držale sve pod kontrolom – pregovarale su, ublažavale tenzije, pravile kompromis kada je bilo potrebno*, priseća se jedna sagovornica, naglašavajući koliko su ove veštine bile presudne za stabilnost protesta. Pojedine učesnice smatraju da su žene prirodni mostovi komunikacije, da brzo identifikuju potrebe učesnika, obezbeđuju logističku podršku, vode digitalne platforme i motivišu kolege i kolegice.

Pojedine profesorke smatraju da fakulteti društvenih nauka poseduju veštine koje im pomažu da napreduju i savladaju patrijarhalne modele, dok primećuju da druge nauke ne promovišu žene niti im pomažu u napredovanju, čak žene u tim sferama ni ne uočavaju da preuzimaju muške modele dominacije i kontrole.

Rodna ravnopravnost često je nejasna široj javnosti, čak i podržavaoci studenata i protesta ne razumeju ulogu žena, a na fakultetima se rodna ravnopravnost često koristi samo radi dobijanja projekata.

Iako feminističke teme nisu eksplicitno zastupljene, masovno prisustvo žena i njihova organizacija doprinose rodno senzitivnom tonu protesta. Kao što je već navedeno, učesnice ukazuju da su žene često inicijatorke i organizatorke zborova i drugih neformalnih grupa, da brinu o održavanju motivacije i informisanju građana, vode društvene mreže i obavljaju druge „nevidljive“ zadatke koji zahtevaju svakodnevnu posvećenost. Sagovornice potvrđuju da su žene ključne za funkcionisanje protesta i zborova, da njihovo iskustvo i organizacione veštine imaju rodnu dimenziju, ali da postoji prostor za jaču vidljivost feminističkih i rodno osetljivih tema.

Sad se nema vremena samo za ženski protest i ženska pitanja. Samo je važno da bude opšti, a biće i ženski. A na kraju će da bude dobro.

S druge strane, pojedine učesnice ističu da ovi procesi treba da budu paralelni – borba protiv patrijarhata i opšte društvene promene treba da se odvijaju zajedno, ali kroz različite oblike angažovanja. Uvođenje rodniha tema vide kao važan sistemski posao, potrebu da se dekonstruišu patrijarhalni mitovi, ali smatraju da to treba da bude paralelni proces. Jedna sagovornica kaže: *Na nekim protestima je bilo reči o femicidu, što je veoma važno, ali nije dovoljno. Uvek se može stvoriti prostor za razgovor o ženskim temama i pravima. Sličnog je stava i sagovornica koja ukazuje da je potrebno više govoriti o temama kao što je femicid i uopšte nasilje prema ženama. Mi smo patrijarhalno i tradicionalno društvo i to je veliki i dubok problem. Pokušavamo da iskoračimo iz toga, ali nekako je jedan korak napred, dva nazad. Dobro bi bilo, kaže jedna, da uporedo sa ovom pričom guramo i tu neku feminističku.*

Pojedine žene s invaliditetom ističu da bi pitanje položaja i prava osoba sa invaliditetom, posebno žena, trebalo uključiti u studentsku borbu i zahteve, mada su zahtevi studenata u pogledu funkcionisanja institucija „primenljivi“ i na žene i žene sa invaliditetom. Jedna od njih kaže: *Ti kad pogledaš, zahtevi koji su izneti od strane studenata, funkcionisanje institucija, to jeste primenjivo i na žene i na žene sa invaliditetom. Jer zapravo nijedna institucija ne funkcioniše. Kad to pogledaš, ne funkcioniše ni policija, ni sudstvo ni centri za socijalni rad, ni neke zdravstvene institucije, i sve to može da bude i*

feminističko pitanje. To jeste srodno sa onim što je nama važno, ali se nigde ne imenuje kao feminističko, nigde se ne imenuje kao žensko.

Studentkinje koje su učestvovalе u anketiranju uglavnom ne znaju ili nisu obratile pažnju na to u kojoj su meri „ženske teme” zastupljene na protestima (68,4%) Njih 15,5% ocenjuje da su „ženske teme” ponekad bile prisutne na protestima, ali ne u dovoljnoj meri, dok je znatno manji broj onih koje smatraju da su ove teme jasno vidljive na protestima (8,8%), odnosno, da uopšte nisu vidljive (7%). Ovi nalazi, pre svega, predstavljaju pokazatelj da velikom broju studentkinja teme koje se tiču neravnopravnosti žena nisu u fokusu pažnje. S druge strane, ocene koje daju u direktnoj su korelaciji sa nivoom rodne osetljivosti i osvešćenosti samih studentkinja. Prema odgovorima studentkinja, na protestima su otvarane različite teme o neravnopravom položaju žena, kao što su: *problemi žena u svakodnevnom životu, nedostatak ravnopravnosti, loša zdravstvena zaštita, femicid, seksualno i fizičko nasilje i dr.*

3.6. Uticaj protesta na svakodnevni život

3.6.1. Promene u dnevnim rutinama i unutrašnje promene

Učešće na protestima **duboko je izmenilo svakodnevicu učesnica**. Za mnoge, protesti su postali središte životnih prioriteta, a lične i profesionalne obaveze morale su da se prilagode ritmu aktivizma. *Ovo je par ekselans javna stvar koja apsolutno definiše i naš privatan život i utiče na njega*, navodi jedna sagovornica. Ove promene obuhvataju reorganizaciju dnevnih rutina, veću logistiku, odustajanje od uobičajenih slobodnih aktivnosti, kao što je napuštanje treninga i drugih obaveza. Mnogima je slobodno vreme postalo sinonim za učešće na zborovima i blokadama.

Neke sagovornice navode da su žrtvovalе svoje slobodno vreme, vreme sa porodicom i partnerom, te da nemaju više mirnih životnih perioda ili *ad hoc* putovanja. Mnoge učesnice su i ranije učestvovalе na protestima, ali ove sada doživljavaju drugačije. Kažu da su ranije bile samo učesnice, ali sada su aktivnije, uključuju se u organizaciju lokalnih protesta, održavanje i vođenje zborova, kao i društvenih mreža, prikupljaju donacije za studente u blokadi i sl. U ovakvom vidu aktivizma su nove i onim najaktivnijima ovakav vid angažovanja oduzima dosta vremena. Neke učesnice su cele dane provodile na blokadi ispred RTS-a. Kažu da se u porodicama sada samo razgovara o tome ko na koji protest ide, ko je gde bio, šta se dešava trenutno... Nema više „običnog” razgovora među prijateljicama, članovima porodice i sl. Tri ili četiri puta nedeljno odlaze na sastanke zborova građana. Sve ove aktivnosti

veoma utiču na dinamiku svakodnevnog života i potpuno su je promenile u odnosu na raniji period.

Sve obaveze sam podređivala protestnom rasporedu... izgubila sam čitav dijapazon tema koje su mi ranije bile važne.

Uticalo je sve ovo na moj svakodnevni život, nemam više rutinu, kao na primer vežba, odlazak u pozorište, stavljeno je na stranu. Ne stižem sve.

Život nam se preokrenuo jednoga dana, nismo bili spremni na ovo da će ovoliko trajati.

Ja ne živim svoj život normalno već mesecima.

Slobodno vreme je vreme kada idemo na zbor, na protest i tako se i kombinujemo. Ja sam uhvatila sebe, kao neću da idem. A onda, ako ne odem, biće malo ljudi, pa odem. Idem i ranije da „zauzmem mesto“. Gledam da ne propustim, ali sam uhvatila sebe da mi se dani vrte oko toga kad idem na koji protest.

Sve se promenilo. Drugačiji su mi sada prioriteti, moram na sve da pazim, od toga sa kim stojim na ulici do toga kada se vraćam kući.

Uspostavljanje balansa između svakodnevnog života i protesta posebno je teško mladim ženama sa malom decom jer je organizacija svih obaveza veliki napor i znači odricanje od slobodnog i vremena za sebe.

Baš teško. Posao, pa blokada, pa opet na posao... Kao rad u tri smene. A kuća tek... To se ni ne računa, to je potpuno zapostavljeno. Sva sreća što je krenuo raspust, pa onda ne moraš da misliš da li ti je dete u školi, znaš gde je. Samo mu daš da jede i znaš gde je. Promenilo se sve i baš je teško.

Protesti su uneli novu dinamiku i u živote srednjoškolki. Kako navode, počele su redovnije da prate političke i društvene vesti, menjale su svoje rute kako bi bile prisutne na okupljanjima, a raspored školskih i privatnih obaveza prilagođavale su terminima protesta. Povratak u redovnu rutinu između većih okupljanja često je delovao kao praznina, osećaj „pauze“ u zajedničkoj borbi. Studentkinjama se život, takođe, promenio iz korena.

Umesto uobičajenih obaveza na fakultetu, mnoge studentkinje su „preselile“ život na fakultete.

Moj život se promenio iz korena jer sam u početku blokade spavala i živela na fakultetu. To donekle može tako, ali ta zgrada nije napravljena da neko tu živi. Promeni čoveka i to da imate u jednom momentu 150 cimera, pakao. Prestala sam da idem na treninge, da se viđam sa ljudima, o mnogima sam promenila mišljenja.

Ja vodim dnevnik blokade i mene zanima da li bi se šokirala kada bih pročitrala zapise od npr. marta, verovatno bih se sama sebi smejala, šta sam očekivala. Prilično smo traumatski sve ovo doživeli. Upoznali smo i sebe na ovaj način. Svakog dana, sedam meseci, sa mnogo ljudi.

Protesti su istovremeno izvor snage i iscrpljenosti. Mnoge učesnice opisuju emocionalni intenzitet, smenu tuge i besa, ali i osećaj zajedništva i solidarnosti. Smatraju da ih je učešće na protestima osnažilo. Iako im ovo angažovanje oduzima puno vremena, osećaju se bolje, osnaženije i znaju da ova borba ima cilj i svrhu. Kažu da je ovo jedna potpuno drugačija vrsta umora, koja osnažuje i daje snagu da nastave.

Ja se osećam mnogo bolje sada. Pošto ja merim vreme na polugodišta i školske godine, ja sam u prvom polugodištu onako, kao da se oseća naboj, ono još od Ribnikara. To je potpuno drugačiji život u školi. Ja sam bila skroz anksiozna, čak sam bila na bolovanju kad se to sve desilo, kad je pala nadstrešnica. Na bolovanje sam otišla zbog stresa i sa bolovanja na proteste. Stres i sva sam bila zgrčena. Kako je ovo krenulo, mene je to na neki način izlećilo. Ja sam, dok nisam ušla u ove proteste, redovno jednom nedeljno išla na masažu i bila u grču. Ja više nemam potrebu za tim, imam jednu drugačiju vrstu umora sada. Ali sam prosto ovde izrelaksirana. Ja sad živim u skladu sa svojim idejama, osnažilo me jeste, ne moram da trpim više neke stvari, videla sam da neke stvari mogu i meni to mnogo znači.

Takođe, pojedine učesnice upozoravaju na postojanje posledica ovako dugotrajne borbe, odnosno, ukazuju da je potrebno određeno balansiranje, a neke su pravile pauze u cilju mentalnog oporavka.

Plaćem veoma često kada osetim nemoć. Ali sam jača nego ikada.

Imam česte promene osećanja, od toga da se osećam veoma srećno

u jednom trenutku, a onda mi neki događaji izazovu bes, tugu i često se zaplačem. To sam najdublje osetila u trenutku kada su studenti/studenkinje i srednjoškolci/srednjoškolke hodajući obilazili Srbiju. Tu bujicu tuge, sreće, bola, besa i ponosa nikada nisam do sada osetila.

Postala sam bolja sa ljudima, širim ljubav a ne mržnju, bes ili nasilje.

Svi su spremni da pomognu, prvi put osećam promenu.

Koliko god da spavam, ne mogu da se odmorim.

Previše je informacija. Ja živim sama, ali stalno sam na vezi sa svojom porodicom i stalno se prenose neke informacije. Ja sam bila jako zagrižena i uključena kad je sve krenulo. I dalje sam, samo sam morala u jednom trenutku da se odvojim malo. Samo sam osetila da ne mogu više da primim nijednu informaciju, da ne mogu više da se pojavim nigde i da mi je previše. Ali onda sam uzela par dana da iskuliram od svega, od svih priliva informacija, vratila sam se i nastavila. Shvatila sam da može sve da ostane i bez mene na neko vreme. Našla sam bar delimično balans neki sada. Mada i dalje imam taj poriv da odmah trčim negde gde se nešto desi.

Dužina trajanja ove situacije može negativno da utiče na ljude, važno je održavati osećaj smisla, kako se ne bi zapalo u depresiju.

Zaglavljena sam na društvenim mrežama, nervozna sam, često besna zbog nebuloza koje se dešavaju od strane vladajućih.

Celokupna situacija utiče jako loše, jer smo u disbalansu od kada je sve ovo počelo. Doslovno živim u jednom vanrednom stanju koje je zabeleženo činjenicom da do juna nisam primala platu. Teško je živeti sa mnom u ovom trenutku, jer je ovo jedna tema na koju se pre ili kasnije, opet vraćam. Imam podršku partnera, uz mene je u ovoj situaciji na najbolji mogući način. Bilo je veoma teško, jer nisam znala u kom pravcu će se cela situacija odvijati, a i još uvek traje ta neizvesnost.

Srednjoškolke navode da ih je učešće na protestima osnažilo i pokazalo im da i njihovo prisustvo ima značaj, te da promene mogu dolaziti odozdo, od građana. Opisale su kako se osećaju slobodnije, kao da su blokade *normalan život*, a vraćanje u škole opisuju kao nešto što treba da se odradi brzo. Osećaju se poraženo što moraju da nastave sa školom iako borba još traje. Pojedine su opisale i promenu odnosa sa profesorima, sa onima koji su ali i sa onima koji su podržavali proteste, navode da se izgradila veća međusobna bliskost

i razumevanje. Sa druge strane, izrazile su čuđenje i nerazumevanje učenika koji su tokom blokada škole ostajali kod kuće, kako one kažu „uzdržani”.

O snažilo me je kada sam videla kolika je to količina ljudi koji podržavaju, koji dele isto mišljenje sa mnom. Zato što je pre to bilo totalno izolovano, jeste se pričalo ali bilo je - šta ćeš tako je kako je, biće bolje kad bude bolje, a ne da se sad kao toliko, 80% građana u celoj Srbiji za ovo, nekako je neverovatan osećaj u tom smislu.

Mene je osnažilo zato što imam osećaj da konačno možemo svi da učestvujemo u napretku naše države, da se nešto promeni. Korak unapred.

Vidim (na grupi) kad je bilo hapšenje u Novom Sadu, oni se dogovaraju da odmah kreću, a ja sedim i pišem neki kontrolni.

Ja sam imala pozitivno iskustvo jer sam došla na protest sa transparentom na latinskom jeziku i mene je videla profesorka latinskog i upisala mi peticu.

Protesti su doneli i **osećaj emancipacije i pomeranja granica**. Jedna studentkinja navodi kako je prešla put od straha od javnog govora do vođenja tribine sa poznatim ličnostima. Druga govori o novim vrstama bliskosti i pripadnosti: *Postali smo i političari, policajci, čistači, pravnici*. Mnoge sagovornice primećuju da su sada glasnije, postavljaju granice i u porodici i na ulici. U celini, iskustva učesnica pokazuju kako aktivizam menja svakodnevni život, donoseći istovremeno i teret i snagu, ujedno otvarajući nova pitanja o ravnoteži između angažmana na protestima i privatnih obaveza.

Iako je društveno politički aktivizam veoma uticao na dinamiku i promenu u svakodnevnom životu, većina sagovornica nastavlja sa protestima. Veoma ih je osnažilo i to što su mladi ljudi pokrenuli ove promene i proteste i smatraju da sve što su ranije radile sada dobija konkretan smisao. Bez obzira što su protesti i blokade svakodnevne, one nastavljaju da aktivno učestvuju, svesne da će u nekom momentu doći do pregorevanja, ali za sada, o tome ne brinu. Takođe, ukazuju da se **promene odnose i na raspoređivanje kućnog budžeta**. Zbog odlazaka na proteste u druge gradove, izdvajanja za donacije studentima i podršku protestima, kućni budžeti se prethodnih meseci drugačije raspoređuju. Neke od žena su prestale da odlaze na koncerte, predstave i druga dešavanja, jer smatraju da sada nije trenutak za to.

Odustajalo se na primer od koncerata, što se kod nas nikada nije dešavalo, ne zbog para nego zbog osećaja. Ja 50. rođendan nisam htela da slavim, zato što bi se osećala loše, jer je to bio 14. mart, dan pred protest u Beogradu. Mada i da je bio februar ili bilo koji drugi dan, ne bi ga slavila isto, jer mislim da nije primereno vreme za takve stvari. To je bio moj unutrašnji osećaj.

Treba podsetiti i da je od početka protesta bilo mnogo pokušaja da se protesti uguše. Prosvetni radnici i radnice posebno su pogođeni, imajući u vidu način na koji im je obustavljena i/ili smanjena isplata zarada. Međutim, pored takvih mera koje pogađaju sve profesore/ke i nastavnike/ce, bilo je slučajeva otpuštanja zaposlenih u prosveti, kao svojevrsan znak odmazde zbog učešća na protestima i blokadama. Predstavićemo slučaj koji se desio u Srbobranu, uz napomenu da ove tri profesorke nisu jedine kojima se desio ovakav ili sličan scenario.

Profesorke iz Srbobrana

Tri profesorke Gimnazije i stručne škole „Svetozar Miletić“ u Srbobranu, u periodu od 25. februara do 22. aprila 2025. godine bile su u obustavi rada, jedine u svom kolektivu. Obustava je bila izražavanje podrške kolegama i koleginicama u drugim školama, ali i svojoj deci, koja pohađaju škole u kojima su se zaposleni takođe odlučili na isti korak. **One su prve profesorke u Srbiji koje su dobile otkaz zbog obustave rada.**

Prvo je protiv njih pokrenut disciplinski postupak. Ishod disciplinskog postupka je bio otkaz ugovora o radu, tako što je direktorka škole donela odluku učinile „težu povredu radne obaveze na taj način što su za vreme radnog odvijanja nastave neosnovano i protivzakonito obustavile izvršavanje radnih obaveza u periodu od 25. februara do 22. aprila 2025. godine [...] U rešenju je navedeno da nisu utvrđene olakšavajuće okolnosti. Sve tri su zaposlene na neodređeno vreme, dve sa nepunom normom, a jedna sa punom.

Ova odluka izazvala je značajnu reakciju javnosti. Profesorke su dobile podršku kolega i kolegunica iz drugih škola, sindikata, građana i građanki, đaka i studenata i studentkinja. Ispred škole su održavana protestna okupljanja u znak podrške, odmah po saznanju za odluku direktorke, kao i prilikom održavanja sednice Školskog odbora. Školski odbor se sastao dva puta, jednom uživo i jednom online, oba puta povodom žalbi na rešenje koje su profesorke izjavile, ali je Školski odbor, većinom glasova, odbio žalbe kao neosnovane i potvrdio odluku o otkazu. Između ostalog, navedeno je da *navodi iz žalbe nisu od uticaja na drugačiju odluku u ovom postupku, s ozbirom na to da izvršena radnja predstavlja težu povredu radne obaveze, a*

da su se zaposleni svojevolljno i sa svešću o posledicama odlučili da ne obavljaju svoje radne obaveze, bez postojanja valjanog pravnog osnova.

Ove tri profesorke nisu držale nastavu, ali su svaki dan dolazile u školu. Posle šest nedelja, dogovorile su se da drže časove od 45 minuta, jer nikoga u Srbobranu nisu podstakle da im se priključi, a nisu želele da zbog njih deca idu na razredni ispit. Kao razlog za obustavu nastave navele su ugroženu bezbednost, što je bilo i obrazloženje mnogih prosvetnih radnika i radnica koji u prethodnom periodu nisu držali časove. Predstavnici sindikata su u izjavama medijima navodili da su u nekim školama pokrenuti disciplinski postupci protiv zaposlenih zbog obustave rada, ali da to nije masovna pojava.

Iako je njihova poruka bila jasna, naišle su na odmazdu zbog toga. Jedna od njih je javno rekla da nikada ne bi promenila odluku da podrži studente, čak i da je znala da će dobiti otkaz. U javnosti i na skupovima koji su organizovani, pre svega u Srbobranu, nazivane su simbolom otpora i časti.

Prema podacima prikupljenim anketiranjem studenkinja, njihovo učešće na protestima prvenstveno je doprinelo da više razgovaraju sa porodicom i prijateljima o društvenim i političkim pitanjima (71,9%), osnažilo ih je (70,2%) i omogućilo da upoznaju nove ljude i povežu se sa njima (63,2%). Za veliki broj studenkinja protesti su doneli značajne promene u njihov svakodnevni ritam života u pogledu spavanja, ishrane, boravka kod kuće (45,6%), ali i povećalo stres i obaveze (43,9%). Relativno je veliki broj studenkinja koje su zbog učešća na protestima doživele osudu i nerazumevanje okoline (28,1%). Ovi nalazi otvaraju pitanje kako i na koji način pružiti psihološku podršku studentkinjama kako bi se lakše nosile sa stresom i različitim vidovima osuda i isključivanja zbog učešća na protestima.

3.6.2. Rodna perspektiva balansiranja javnog i privatnog života i odnos okoline prema aktivizmu

Iskustva učesnica protesta pokazuju da podrška porodice, prijatelja i radnog okruženja može biti presudan faktor za održivost njihovog aktivizma. Međutim, neke žene su imale bezrezervnu podršku najbližih, a druge su se suočavale s nerazumevanjem, osudama, pa i otvorenim sukobima. Učešće na protestima i aktivistički angažman doveo je i do **preispitivanja porodičnih uloga**. Neke sagovornice su naišle na punu podršku, uključujući i zajedničko učestvovanje sa članovima porodice.

Ja sam na proteste uglavnom išla sa sinom i sa svojim tatom. Tri generacije istomišljenika i jako sam ponosna na to.

Moj otac me gura napred, slika me na protestima, deli linkove svojim prijateljima. Kaže: 'Ne stidim se što mi je ćerka azgina, već se ponosim.' Ta podrška mi je vetar u leđa.

Imam podršku porodice i prijatelja, zajedno smo na ulici.

Svakodnevno angažovanje donosi mnogo obaveza, ali puna podrška porodice, supruga, dece i unuka mi veoma znači. Moj unuk je na jednom protestu nosio transparent na kom je pisalo „Ne diraj mi baku“. Veoma sam ponosna zbog toga. Nije im lako, veoma emotivno doživljavaju sve što mi se dešava, ali hrabrimo jedni druge.

Imam podršku porodice, muž mi je novinar. Na protestima je, prati, izveštava. Sme da bude na protestima kad izveštava. Kad ne izveštava, onda ne ide, zbog objektivnosti. Onda on preuzme kuće obaveze. Imam punu podršku porodice i okoline i na tome sam zahvalna svima koji su oko mene.

Sagovornice navode da im je bitno da ih deca razumeju i u zavisnosti od uzrasta, uključuju decu na prikladan način, bilo informisanjem ili aktivnim učešćem. Za neke, protesti su postali porodični događaji, gde su i mlađa deca učestvovala, stičući iskustvo zajedničke borbe. Jedna učesnica navodi da joj je ćerka studentkinja i da njih dve zajedno idu na proteste i jedna drugoj su podrška. Shvata to kao svoju *duplu brigu*, prati je kad god može, gleda, izvlači je iz *onih groznih situacija*.

Profesorka jednog fakulteta ukazuje da upravo zbog svog aktivizma i podrške studentima ima podršku šireg okruženja.

Kad se krećem gradom ili kada sam u crkvi, ljudi mi stiskaju ruku, žele da se pozdrave, da daju podršku i ja sam zaista srećna zbog toga, jer je to neuporediva većina u odnosu na incidente nasilja kojem sam bila izložena.

S druge strane, **zbog protesta su se javljali i porodični sukobi**, a mlađe sagovornice često ukazuju na generacijski jaz kao izazov. Navode da im roditelji i stariji članovi često gledaju prorežimske medije i odbacuju angažman svojih ćerki i unuka, što dovodi do otuđenja, nesuglasica i prekida komunikacije. Takođe, u nekim sredinama, devojke koje se javno angažuju opisane su kao *previše glasne i problematične*, sa porukama da će *teško naći partnere*, a pojedine mlade učesnice izražavaju frustraciju zbog toga što se žensko javno angažovanje vidi kao *odstupanje od norme*.

Majka me je izbacila iz kuće, rekla da joj se više ne javljam.

Koleginica je morala da dolazi maskirana jer joj je otac zabranio da ide na proteste. Drugoj je otac uzeo indeks kako je ne bi pustio da ide.

Svađala sam se sa dedom, nama se ne veruje jer smo žene.

Tokom svih ovih blokada ja nisam imala podršku ni od mojih roditelja, nikoga. Zapravo sam bila jedina u kući koja sam bila uz studente. Tako da sam išla koliko sam mogla da izdvojim. Što se tiče 16 minuta ćutanja, dugo nisam bila jer zbog škole apsolutno ne stižem, a pre sam dolazila kako sam znala i umela. Kada sam mogla da izdvojim vreme i malo... skrenem.

Mi smo pokušavali sa svekrom i svekrvom, ali ne ide. Oni imaju dva sina koji su otišli preko jer su ostali bez posla. Imaju četiri studenta od ta dva sina koji su u blokadama. Imaju snajku koja je premeštena na drugo radno mesto zato što je išla na proteste. I ti imaš sve argumente i oni opet ne veruju u ono što im pričamo.

U razgovoru sa prijateljicama i pojedinim članovima šire porodice izbegavam teme jer se ne slažemo po pitanju protesta i uopšte situacije u društvu, pa je često dolazilo do sukoba mišljenja. Prestala sam da o tome razgovaram sa njima, ređe se viđamo, nije vredno da uništim neki odnos koji traje preko 15-20 godina zato što neko nije shvatio šta se oko nje/njega dešava. Navikli su na to trpno stanje i ne razumeju. Ne mogu, pokušala sam par puta i videla kuda to ide. Nadam se da će se sve „vratiti na staro“ kada ovo prođe.

Za mnoge žene, protesti su se odvijali paralelno s nepromenjenim očekivanjima oko brige o porodici, domaćinstvu i svakodnevnom obavezama. Rodna perspektiva u ovim iskustvima jasno je vidljiva. Jedna sagovornica ukazuje da je uticaj učešća žena na protestima na njihov svakodnevni život povezan je sa njihovim rodnim ulogama, posebno kod mlađih generacija žena koje moraju da rade, imaju porodicu i decu i zato im je teško da uspostave balans između svakodnevnog života i protesta.

Majka mi radi drugu smenu. Bez obzira na aktivizam i to što sam zapostavila posao, morala sam da se vratim kući i da spremim ručak ocu. Muškarci taj teret nemaju.

Starija žena koja je svakodnevno angažovana oko čuvanja unuka u prepodnevnom satima kaže: *Moram na vreme da budem kod kuće, da mogu ujutru da čuvam unuka, da ujutru, kako on kaže, budem „fit“.*

Većina učesnica smatra da žene snose veći teret u balansiranju aktivizma i svakodnevnog života, najčešće zbog većih porodičnih i kućnih obaveza, *pre svega zbog porodice, dece, kuće...* Neke ističu da se to dodatno iscrpljivanje ipak povezuje sa istrajnošću i ličnim razvojem.

Imam više obaveza nego inače, na dnevnom nivou.

Sve se jednog dana završi, završiće se i ovo, uz nesebično davanje i lični razvoj.

Meni to oduzima mnogo vremena i ja nisam to svoje vreme ni izbalansirala, ja sam se skroz dala u to. Jesam ja spora, ali meni je to sad prioritet. I da, možda moja porodica trpi, ali mi niko ništa ne zamera. Prosto, za one stvari koje ne znaju, pitaju me i snalaze se kako znaju i umeju. Ali meni ovo pojede sve vreme.

Nije nastalo za dan, pa neće ni nestati za dan.

Moji mi kažu 'ostadosmo te željni', a ja sam kući, a nisam. Sve vreme mislim o protestima, iscrpljena sam. Nije umor, nego iscrpljenost.

U februaru sam prešla 30.000 koraka za jedan dan.

Žene nose veći teret uvek i balansiranje između svakodnevni obaveza, posla i aktivizma zahteva posebnu veštinu. Aktivizam nije samo radno angažovanje, to je naš način života, a u životu jedne žene balans je ključ uspeha.

Pojedine učesnice ukazuju da se od njih očekuje da prvo obave sve kućne poslove i one vezane za brigu o deci i starijima, te ukoliko im ostane vremena da se bave i aktivizmom. Ovo se dešava čak i među saveznicima i istomišljenicima.

Interesantni komentari od žena – svaka ti čast, koliko energije, kako stižeš... Kad mene pitaš kako stižeš, to je recimo kako uspevaš da radiš, da imaš svoje slobodno vreme i da budeš aktivistkinja. A njih je najviše interesovalo kako stižem da kuvam, perem, čistim stan... Videla sam iznenađenje kad sam rekla da je i moj muž je sposoban da skuva, stavi veš u mašinu. Kao, očekuje se prvo te stvari, pa onda aktivizam, ako ti ostane vremena. Pa onda komentari, dolaziš li na neki, ne znam koji već sastanak, pa kao ne, ako ovako nastavim muž će da se razvede, pa kao to je ha ha ha, smešno... Ali dobro, oslobađamo se...

Kod nekih učesnica **promenila se partnerska dinamika**. Uočavaju da su protesti otvorili brojne teme, pa tako i pitanje odnosa među supružnicima, žene veruju da su emancipovane i kada se ustaljeni model poljulja i ona želi da iskoči iz kalupa, desi se raskol. Pojedine učesnice ukazuju na promene u stavovima partnera, koje su nekada pozitivne a nekada negativne. Neke su jasno i nedvosmisleno govorile o nedostatku podrške od partnera i članova porodice, a iako to vide kao veliki i opterećujući problem, nisu odustale niti umanjile svoje aktivnosti. Ukazuju da je i dužina protesta uticala na to, odnosno, da je kod pojedinih u početku bilo podrške, ali kada je postalo jasno da će ovo sve trajati, situacija se promenila. S druge strane, jedna sagovornica navodi da suprug isprva nije podržavao njen angažman, ali je nakon ličnog prisustva na blokadama postao njen saveznik.

Iako je u početku bilo, radi šta treba, a onda posle mesec dana ipak nije odgovaralo. Ali mene to nije sputalo, tako da čak i više kada mi neko nešto zabrani, mene to dodatno isprovocira.

Kod nas su se uloge promenile – on je sada kod kuće više, kuva, a ja sam na ulici. Rekla sam mu da ne treba da kuva, kome je sada do toga. Potpuno su se zamenile uloge.

Svojim očima je video neke stvari i od tada me podržava u svemu što radim.

Pojedine sagovornice ističu da imaju podršku prijatelja i prijateljica, ali da na poslu uopšte ne govore o protestima. Jedna sagovornica, iz manje sredine, premeštena je na niže radno mesto u opštinskoj upravi zbog učešća na protestima. Druge sagovornice navode da znaju više osoba koje su ostale bez posla ili su premeštene na niža radna mesta zbog svog angažmana na protestima.

Neke političarke ukazuju na pojačano prisustvo policije u institucijama sistema i nejednak tretman poslanika/ca koji učestvuju na protestima. Jedna sagovornica navodi primer pokrajinskog parlamenta: *Sama količina pripadnika SAJ-a, Žandarmerije i nekih lica koji su predstavljeni kao obezbeđenje deluje zastrašujuće, što i jeste namera vlasti. Tretman koji pokrajinski poslanici/ce imaju je užasan, o tome se zaista ne zna puno. Zgrada Banovine je preplavljena policijom, žandarmerijom pod punom opremom za razbijanje demonstracija. Zauzeli su nešto što se zove Poslanički klub. To je mali gde prostor gde pijemo kafu i sok, tu ispred stoji obezbeđenje koje vam ne dozvoljava da uđete u vaš klub. Pokušala sam da to fotografišem. Onda vas ljudi iz obezbeđenja sprečavaju na sve načine i guraju. Način na koji nas oni pretresaju je takođe degradirajući, sve naše torbe svakako prolaze kroz skener tako da nema potrebe da nam niko dodatno otvara torbe i gleda sadržaj. Kolege i kolegice vladajuće partije dobijaju vodu, mi ne dobijamo, a poslanički klub*

gde možemo da pijemo je zatvoren i uzurpiran, tako da možemo samo da idemo u toalet da pijemo vodu sa česme. Zgrada Vlade se nalazi prekoputa, oni su bili stacionirani i u Skupštini i u zgradi Vlade i u dva navrata kada su bile sednice, to su prikrivali, bili su smešteni u tom poslaničkom klubu. Kasnije su to prestali da kriju, tako da se ljudi sa punom opremom šetaju hodnicima. Sve je to vrlo neprijatno, šalje neku poruku zaista kao da smo mi teroristi, kao da nas 30-ak, koliko nas ima predstavljamo neku pretnju, opasnost po instituciju.

3.7. Nastavak protesta (ili nije još gotovo...)

3.7.1. Spremnost za nastavak učešća na protestima i stavovi o mogućim ishodima protesta

Ispitanice naglašavaju snažnu odlučnost da nastave sa protestima, ističući da je istrajnost ključna. Za mnoge, odluka da se ne prekida učešće povezana je sa osećajem odgovornosti prema mladima i njihovoj budućnosti. Veliki značaj pridaje se ulozi studenata, čiji trud vide kao dragocen, što kod mnogih učesnica dovodi do osećaja dodatne obavezu da istraju, bez obzira na prepreke.

Svojim prisustvom i istrajnošću pokazujemo šta mislimo – ne možemo druge da osuđujemo koji ne učestvuju, ali mi opstajemo.

Ovo još uvek traje i neću stati dok ne vidimo rezultate.

Prekid bi značio da odustajemo od njih.

Ja imam ogroman strah da mi nismo zaslužili sve ove mlade ljude. Bilo bi žalosno da njihov trud bude uzaludan.

Na protestima ću učestvovati i ubuduće. Nema vremena za odustajanje. Biće teško izboriti se, ali da će ovom sistemu doći kraj.

Nastaviću da idem na proteste, jer smatram da smo na raskrsnici. Svaka vlast reaguje na proteste i pritiske i neophodno je nastaviti. Energija je akumulirana, probudili su je mladi ljudi i to je jasno svima. Ne može se stati ili vratiti na staro.

Nastaviću da učestvujem na protestima, jer „nema nazad“. To dugujemo nama samima, deci i svima onima koji su podneli istinsku žrtvu zalažući se bolje i pravednije društvo.

Trenutno ne postoji ništa važnije za naše društvo od održavanja i nastavljanja protesta. Jer promene koje bi trebalo da se dese, moraju imati uticaja i na poboljšanje položaja žena sa invaliditetom.

Prepreke za dalje učešće u protestima postoje, sagovornice navode iscrpljenost, strah od gubitka posla, pritisak okoline. Jedna učesnica kaže da joj nastavak onemogućavaju trenutne okolnosti u vezi sa poslom – *prete otkazima, kažu da imaju spiskove učesnika/ca protesta*. Neke sagovornice ukazuju na apatiju svojih kolega i koleginica i navode da uprkos pokušajima da sa njima konstruktivno razgovaraju, ne uspevaju da ih ohrabre da se priključe protestima. Iako ovi primeri pokazuju kako institucionalni i društveni pritisci mogu da deluju obeshrabrujuće, odlučnost da se istraje ostaje u većini slučajeva.

Kada je reč o ishodima protesta, ispitanice se kreću između optimizma i skepticizma. Najoptimističnije smatraju da će uspeti da se izbore, da više nema nazad i da će se na izborima sve promeniti. Glavni ciljevi su ispunjenje studentskih zahteva, smenjivost vlasti i vanredni izbori, što dugoročno treba da dovede do sistemskih promena u društvu. S druge strane, ima ispitanica koje su oprezne u prognozama, posebno zbog toga što se promene ne mogu očekivati brzo.

Uspećemo da se izborimo. Nema nazad!

Hoćemo sve, i izbore i promene.

U početku sam verovala u velike promene, a sada mislim da će biti jako teško da se bilo šta promeni.

Sad je faza represije i biće još ozbiljnija, ali ovo je maratonska bitka.

Okrenemo se unazad – podigli smo narod, probudili emocije, povezali gradove, stvorili mostove koje oni ne mogu srušiti. Neuspešan ishod nije moguć.

Biće sve dobro. Biće teško, nećemo lako izaći na kraj sa njim. Ali ćemo izaći na kraj i sa ovim sistemom. Ovo mora da prestane. Mi ne možemo da budeo crna rupa u Evropi. To je nemoguće, u civilizacijskom smislu je nemoguće. Bez obzira šta mi mislimo da Evropa radi ili da nije uradila, u civilizacijskom smislu je ovo nedopustivo. To je evolucioni, a ne revolucionarni proces.

Nadam se da će se protesti nastaviti i da će ishod biti onakav kakav većina nas očekuje. Bojim se eskalacije nasilja, jer je situacija u društvu napeta već duže vreme. Ali se nadam da će uskoro biti održani izbori, a nakon toga će se raditi na mnogim promenama koje treba da obezbede unapređenje prava i položaja žena.

Neke sagovornice imaju bojazan da će žene biti istisnute kad do promena dođe, ali se ipak nadaju da se to neće desiti.

One veoma doprinose ovoj borbi i sigurno će se i dalje boriti. Moć je čudna stvar i biće jako zanimljivo pratiti šta će se i kako odvijati. Mi jesmo tradicionalna sredina i mislimo da su muškarci bogom dani da se bave politikom, ali se isto tako nadam da se to sad neće desiti.

Protesti nisu samo politička reakcija, već prostor izgradnje novog društvenog ugovora, u kojem žene, kroz vidljive i nevidljive uloge, čine njegov temelj. Postoji pretnja od preuzimanja javnog prostora i pozicija moći od strane muškaraca. Mi već imamo istorijsko iskustvo AFŽ-a, to iskustvo da su žene bose i gole uzimale puške i sa svojim drugarima išle u šumu, izborile se za slobodu, a kada su počele da se zauzimaju pozicije moći onda su muškarci osvojili prostor i istisnuli žene i AFŽ se ugasio. To je i tada, a i sada će zavisiti od nas. Potrebna je svesna i kolektivna odluka da se ne dozvoli ponavljanje istorijskih obrazaca u kojima žene budu istisnute čim se borba završi.

Mislim da će se ova vidljivost i učešće žena kasnije reflektovati i na pozicije koje će zauzimati. To je i deo moje političke misije, da se potrudim da žene ostanu vidljive i aktivne, da se ne povlače. Mlade žene i studentkinje su nositeljke promene koje treba zadržati u političkim procesima.

Isključivanje i marginalizovanja će biti, to su uhodani mehanizmi patrijarhata i uz male korekcije se oni uvek mogu primeniti, ali mislim da će ova generacija žena manje prihvatati da se povuče, da odustane u korist nekog muškarca, u tom delu imam dosta optimizma.

Većina sagovornica **očekuje nenasilnu promenu vlasti na izborima** i ukazuju da su protesti značajni za buduće izbore jer su doprineli da se mladi ljudi pokrenu i zajedno učestvuju u aktivnostima.

Verujem da protesti možda mogu da pomognu baš i kad dođe do izbora, koji će vrlo verovatno biti pokradeni. Ali onda ti protesti mogu dovesti do promene vlasti. Nije da ova vlast ne razume i ne čuje poruku, ali će gledati da ostanu na vlasti po svaku cenu. Ali ovo građansko nezadovoljstvo pravi pritisak i vodi do promene.

Čak i da se ništa ne desi, mladi su veoma napredovali i naučili kroz ovaj proces i to će ostaviti neke tragove za dalje. Naše obrazovanje je zasnovano na reprodukciji materijala, a ovo što su oni uradili je learning by doing. Održavanje plenuma, debatnih klubova, naučili su nas da se može razgovarati i razmenjivati mišljenje bez svađe. Sad je najvažnije to što studentkinje i studenti zajedno rade. To je nešto najlepše što sam videla. Svi oni koji su do skoro bili neaktivni. To je bilo biračko telo koje je bilo nateže pokrenuti. Sami su se pokrenuli. Svaki od tih njihovih plenuma, to je bila sinergija. Nije tu bilo muško, žensko, ko je bio sposoban taj je radio. Kolege, koleginice, savršeno su se organizovali i radili. I to mi je jedina nada da će biti šanse za promene u svesti ovog društva. To leči sve neke teskobe... I to što su nastali zborovi i što vidim koliko su se žene organizovale oko toga. Mnoge stvari koje su sitne, ali mogu da budu šlagvort za nešto veće, došle su od žena. Ima nade, deluje mi da je više tu žena, mislim da su studenti postavili dobar temelj i da gledamo njihov modus operandi i da radimo tako.

Srednjoškolke nastavljaju da učestvuju u protestima i nadaju se da će sve biti bolje i da više nema nazad. Veruju da će sa izborima tek početi polako da se menja situacija, kao i da je potrebno strpljenje i vreme da se poprave institucije i povrati poverenje naroda. Neke su manje optimistične jer ih zastrašuje kako vlast ignoriše borbu mladih i same mlade. Plaše se upisa na fakultete i kako će sve to izgledati u oktobru ili kroz godinu li dve. S druge strane, pojedine studentkinje ukazuju da su mladi nosioci ovog protesta, da su akcije studenata ostavile veliki utisak na celo društvo i da se zbog toga ogroman broj ljudi pridružio studentskim protestima. Međutim, jasno im je da je u pitanju dugotrajna borba, imajući u vidu trenutno stanje u društvu.

Studenti nisu imali sada kome da prebace loptu jer je naš politički svet skroz razoren. Zato naša borba ovoliko dugo i traje.

Prosvetne radnice, takođe, navode da će nastaviti sa protestima. Neke ukazuju da je energija malo opala, ali su svesne da je potrebno strpljenje, jer su pokrenuti procesi koji će trajati. Navode da su ušle u obustavu rada, iako ništa nije bilo po planu i nisu znale šta će biti. Taj čin shvataju kao presedan i važan pokazatelj snage zajedničkog delovanja, uz napomenu da sada *znaju da mogu* i veruju da će se ovakvi protesti prosvetnih radnika/ca ponavljati.

Ja sam 30 godina u obrazovanju i ne pamtim da je bila totalna obustava. Bilo je štrajkova, cela generacija ili časovi na pola sata. To sve u okvirima zakona. Mi smo prvi put izašli iz okvira zakona i rekli – šta nam možete. Pa uzmite platu! Pa dajte otkaz! I to je bilo vrlo masovno. Pustili su da traje. Udarili su nas po džepu. To su uglavnom žene. Mi smo sad u mnogo gorjoj situaciji nego 2000. godine, jer nam je narod prezadužen. Sad se lako ostane bez krova nad glavom. Svi smo izgubili tri do šest plata. I onda, to jeste bio način da se mi vratimo u školu. Drugo, imamo mi obavezu i prema aktuelnoj školskoj deci. Koliko god da podržavamo bivše učenike, moraš da razmišljaš i o ovoj deci. Ali sam ja sigurna da, bez obzira na sve to, ne da nije kraj, nego – kraj je kad mi kažemo da je kraj, što bi rekli studenti.

Nastaviću da učestvujem u protestima i ubuduće, jer da ne vidim drugu opciju. Nadam se da će krajnji ishod ovih protesta biti miran, da će se raspisati izbori koji bi trebalo da budu regularni. Očekuje nas zatim naporan posao. Sa druge strane, strepim da se sve ne ugasi, ali ipak smatram da je pokrenuta i uložena ogromna energija u ove proteste i da ne može tek tako da nestane. Neka promena se mora desiti, a nadam se da će biti velika i zadovoljavajuća.

Kao krajnji ishod protesta vidim – pobedu, izbore, pobedu, a zatim puno rada na oživljavanju i demokratizaciji društva.

Na kraju, protesti se ne doživljavaju samo kao politički čin, već i kao lična borba za dostojanstvo i pravdu. Jedna od učesnica to formuliše kroz sopstveno iskustvo: *Da više nikada ne budem ucenjena kao samohrana majka. Da mi gradonačelnik ne traži 5000 evra za posao, a pošto sam samohrana majka 2500 evra. Nisam imala taj novac, a i da jesam, ne bih dala.* Druga, pak, naglašava ličnu transformaciju: *Otežava što se dugo borimo, što ćutimo, ja više ne mogu da ćutim i svima sam rekla da mi je lakše od kada javno činim šta mogu.*

Sve navedeno ukazuje da uprkos preprekama i neizvesnostima, većina učesnica ne razmišlja o povlačenju. Spremnost na nastavak protesta povezana je sa osećajem lične i kolektivne odgovornosti, kao i uverenjem da je istrajnost jedini put ka mogućim promenama.

3.7.2. Poruke drugim ženama i predlozi za unapređenje položaja žena u protestima i društvu

Učesnice protesta šalju **snažne poruke solidarnosti i motivacije drugim ženama**, naglašavajući da je odgovornost za promene zajednička i da povlačenje nije opcija. Posebno ističu moć ženskog angažmana i potrebu da se žene prepoznaju kao pokretačice promena, a naglašava se da emotivnost, često percipirana kao slabost, zapravo može biti izvor ogromne snage.

Da se izlaz iz situacije ne nalazi ukoliko sedimo kući i jake smo na rečima. Neka krenu da reči sprovedu u dela. One koje žele da odustanu, da ne očekuju da neko odradi njihov posao, umesto njih.

Ja bih, pre svega, poručila da prestanu da prave kiflice i da plaču i da nešto poduzmu. U redu je empatija, emocija i ta vrsta podrške u hrani. Ne možemo sve rešiti hranom. To više nije način na koji se rešavaju problemi, nego da se ozbiljno zauzmemo. I ono što je nas sve istrošilo da kraja, i studente, i uplašilo i umorilo, to što je što nas je samo jedna profesija podržala. Bio je tu IT sektor čija podrška nije zanemarljiva. Ali nažalost, IT sektor kada stane to nema tako veliki društveni odjek kao kada bi npr. stao EPS, kada bi stala Pošta ili neke tako velike državne firme. Ta podrška nam je svima potrebna. Ja znam da je ulog veliki i da nije lako živeti sa time. To, otići na vikend protest, naplakati se, da ne nabrajam ceo meni koji se pravi, ali nije to to. Nas roditelji koji su podržali, kojih je jako puno u školi, to su bile žene. Moram priznati bilo je i puno očeva, ali mi se dopao rizik koji su preuzele te žene, zato što su u vreme kada rade izlazile da budu sa nama na protestu. I moram reći da sam videla više žena nego muškaraca da su se našle u tako nelagodnoj poziciji. Moja bi im poruka bila da, ako smatraju da je primarna ženska uloga da brinu o svojoj porodici i njenoj budućnosti, ovo je momenat.

Žene menjaju svet i naše mesto je uz studente.

Ako možeš da doneseš novi život, možeš i da menjaš svet.

Sad je sve stvar građanske svesti i potrebe da živimo u boljem društvu koje zaslužujemo. To je građanska odgovornost, ovo društvo se neće menjati ako mi ostanemo u naša četiri zida.

Godinama pričam da je važno da nas bude više, da se čuje glas, ne možeš da sediš u toploj fotelji i da misliš da će neko drugi da završi posao za tebe. I mislim da su se sad pokrenuli neki ljudi koji nisu hteli da se mešaju u politiku. Sad kad shvatiš da je život u pitanju i da je sve to politika, moraš da se uključiš.

Pozvala bih sve žene koje se još uvek dvoume ili se iz nekog razloga boje da idu na proteste, da pokušaju da se ohrabre, i dođu. Veća je mogućnost promene, kada je više ljudi uključeno.

Poruke drugim ženama odišu hitnošću i snažnim osećajem zajedništva. Osećaj sigurnosti koji pruža zajednički prostor učesnice prepoznaju kao ključan za osnaživanje, posebno onih koje se plaše posledica.

Nisi sama – deo si zajednice.

Blokada je naš safe space.

Onima koji su u strahu mislim da je jako važno poslati poruku da stvarno više niko nije sam. Ako ti se sad nešto desi, imaćeš 100 ljudi koji će stati uz tebe, da će neko da nađe advokata, da ćemo skupiti pare i ne ostavljamo ljude na cedilu.

Ženama koje su manje uključene poručila bih da su protesti dobri jer vidite koliko je divnog i pametnog sveta i da niste izolovano ostrvo. To osnažuje, kada ste uključeni, na ličnom nivou, osećaš da doprinosiš opštem dobru, radiš nešto što nadilazi tvoj pojedinačni život, svako od nas je važan.

Volela bih kad bi se sve žene pridružile, jer smo zajedno jače, bolje i hrabrije!

Ohrabrila bih ih da to učine, kao i u svemu smatram da je važno da se naš glas čuje i da se ne bojimo. Ovo je problem svih nas i postoji lepota u zajednici, snazi i borbenosti usmerenoj ka istom cilju, a koju protesti nose.

Samo hrabro! Zajedno smo jače! Priključite se jer ovo nije borba pojedinca, već svih nas.

Žene će promeniti sve(t)!

Da definitivno treba da se pridruže! Ima mnogo žena na protestima! Skoro sve žene koje sam upoznala na protestima predivne su žene, koje su uvek spremne da pomognu drugima!

Ako razmisljate da li da se priključite protestima u bilo kom obliku, odgovor je DA. Nova iskustva, nova prijateljstva, nove ljubavi. I sve to dok se borimo za pravdu i istinu!

Svim žena bih poručila da se priključe protestima jer to utiče na sampouzdanje i svest o sebi i odnose sa drugima.

Naglašena je i važnost istrajnosti i upornosti u borbi.

Moraš se boriti – moraš se boriti!

Utakmica se igra 90 minuta, sa produžecima. Mi smo na prvom poluvremenu.

Treba biti hrabar i svestan svoje građanske moći.

Pojedine žene kažu da *nikog ne bi mogle da pozovu da ide na proteste ako iz nekog razloga ne želi, ako se ne oseća bezbedno*, ali poručuju da ima puno načina na koje svi možemo da utičemo da se ovo društvo i politika promene.

Srednjoškolke su drugim devojkama uputile poruke koje naglašavaju važnost zajedništva, hrabrosti i kontinuiteta. Smatraju da ne treba čekati „pravi trenutak“, već se treba uključiti kad god postoji prilika. Mnoge su naglasile da snaga dolazi iz grupe i da svako prisustvo, ma koliko malo, doprinosi celini.

Nisi sama. Samo se okreni oko sebe i videćeš gomilu podrške. Sad nema prostora da se vratiš nazad. Svi smo u ovo ušli zajedno i svi ćemo izaći iz ovoga zajedno.

Nema razloga za strah, bolje da se svi plašimo zajedno nego da odmaramo u hladovini i zatvaramo oči na očigledan problem, dovoljno je bilo toga.

Ako razmišljaš da se priključiš kažem samo napred, zaprati studente u blokadi i svoje lokalne studente u blokadi i srednje škole. Ako želiš da odustaneš, razumem i teško je i nadam se da nećeš, ali ako tako odlučiš, neće se niko ljutiti. Svaki doprinos je doprinos.

Ako odustaneš, sigurno se ništa neće promeniti, ako nastaviš da se boriš šansa i dalje postoji, a ako uključiš i drugarice/re šansa se povećava.

Uradite to, potrebno je da nas bude što više, bićete sigurne, vaš glas je vredan i potrebno ga je čuti.

Neke poruke imaju za cilj da ohrabre žene i pomognu im da prevaziđu svoje strahove:

Bezbednije je nego na ulici, ali ne idite same.

Nemate čega da se bojite, svi se držimo zajedno.

Ako želite da budete redarke – niko vam ne garantuje bezbednost, ali ja vam garantujem da će vas se sećati i nasilnici i svi oni kojima

pomognete. Ako ne želite da budete redarke – slušajte redare, pravite brojnost kada god možete i potrudite se da snimate svaki oblik nasilja.

Samo hrabro! Držimo se svi zajedno.

Pamet u glavu, nemojte da idete same i nosite zaštitnu opremu za lice.

Idite s nekim sa kim se osećate sigurno.

Učesnice naglašavaju potrebu za većim učešćem i vidljivošću žena u protestima, ali i šire – u društvenom i političkom životu. Kao ključne promene kojima teže navode veće prisustvo žena u liderstvu i donošenju odluka; vidljivost i priznavanje kapaciteta koje žene već poseduju; više prostora za ženske i feminističke teme unutar protesta; veće angažovanje žena u politici i donošenju odluka i jačanje zakonskog okvira, uključujući novi zakon o rodnoj ravnopravnosti i njegovu punu primenu, naročito u sprečavanju nasilja prema ženama.

Poruke učesnica ukazuju da protesti za njih predstavljaju i borbu za dostojanstvo, vidljivost i pravo na ravnopravno učešće u društvu. One ističu solidarnost, istrajnost i zajedništvo kao temelje borbe, naglašavajući da bez ženskog liderstva i prepoznavanja ženskog doprinosa nema istinske promene.

Više sagovornica očekuje promenu vlasti i ukazuje na ključna polja budućeg delovanja na planu unapređenja položaja žena. Prosvetne radnice ukazuju da je za promenu položaja žena potrebna promena obrazovne paradigme, jer je tu koren problema. Jedna od njih kaže:

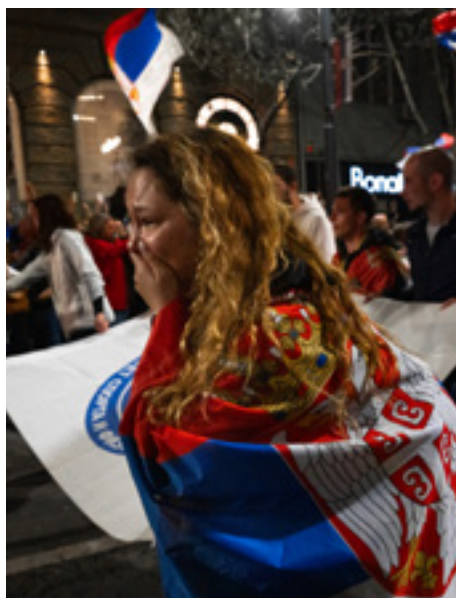
S vremena na vreme pišem na svom Instagram profilu o promeni vaspitne paradigme. Ta vaspitna paradigma je toliko duboko usađena u naše biće da ja ne znam kako bi se ona drugačije mogla promeniti, osim da se stalno priča o njoj. Kao, na primer, da žena treba da zaradi ljubav, da zaradi svojim požrtvovanjem, brigom, ona zna sve, ona je tu za svakoga. Žene su tu da pomognu, to je ta spasilačka, pomagačka uloga. U tom smislu mislim da treba da se vodi kontinuirani razgovor, da se to promeni, posebno kroz obrazovanje. Kada pogledate program za srednje i osnovno obrazovanje, imate dve spisateljice, sad je tu i Jasminka Petrović, ona je treća. Osim Desanke Maksimović i Isidore Sekulić, koje su kao u ulozi ikona svetica. Drugo, kakva se uloga žene kroz obrazovni sistem plasira, ona je majka, ona je sestra, ona je verna ljuba ili je preljubnica koja se svirepo kažnjava. Ne vidi se žena kao naučnica, da se bavi bilo čime.

Žene sa invaliditetom ističu probleme sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju, apostrofirajući nedostatak podrške za porodice osoba sa invaliditetom. *Parovi koji imaju invaliditet nisu prepoznati u službama podrške, nemaju podršku ni za svoju decu, nemaju personalnu asistenciju. Sve to veoma utiče na kvalitet njihovog života, posebno otežava položaj ženama sa invaliditetom.*

Pojedine političarke očekuju da će uslediti koordinisani pritisak svih društveno političkih aktera za raspisivanje izbora. Jedna od njih ocenjuje *da postoji mogućnost da režim bude pobeđen i na nepoštenim izborima, s obzirom da ne postoji puno prostora da se priča o poboljšanju izbornih uslova.* Na tome se, kako kaže, radilo, ali misli da su iscrpljeni svi mehanizmi.

Neke od njih smatraju da prvi koraci u promenama treba da se odnose na medije. *Javnom servisu potrebna je potpuno drugačija uređivačka politika koja bi mogla da trasira put i za pola godine bi promene bile vidljive.* Navodi da treba *ukinuti frekvencije nekim medijima, napraviti radikalne rezove sa nasilnim i degradirajućim sadržajima.* Pored toga, po njenom mišljenju, potrebna je potpuno drugačija politika za obrazovanje i ulaganje u kulturu i ističe: *žene treba da nose ovu priču i ja sam srećna što sam u novoformiranim zborovima upoznala, zapazila nekih desetak osnaženih, sjajnih žena, za koje bih volela da se sutra nešto pitaju u gradu.*

U očekivanju izbora, neke žene ukazuju na potrebu velikih sistemskih i institucionalnih promena da bi društvo bilo ravnopravno. Najvažnije je *da žene budu osnažene i ekonomski nezavisne. To se postiže kroz vaspitanje, obrazovanje, podršku porodice. Važno je učiti ćerke da budu proaktivne, dati im vetar u leđa, naučiti ih da budu dobri ljudi.*

4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA DALJA ISTRAŽIVANJA

Na osnovu sprovedenog istraživanja o iskustvima, izazovima i oblicima otpora žena na protestima u Srbiji tokom 2024/2025. godine, mogu se izvesti brojni zaključci koji osvetljavaju složene odnose između roda, moći i građanskog angažmana. Nalazi istraživanja ukazuju na višeslojnu dinamiku ženskog učestvovanja — od motivacije i solidarnosti, preko izloženosti rizicima, do transformativnih efekata koje protestno delovanje ima na lični i kolektivni identitet učesnica. U nastavku su predstavljeni ključni zaključci i preporuke za dalja istraživanja, imajući u vidu eksplorativni karakter ovog istraživanja.

4.1. Ključni nalazi

Rodna pozicija oblikuje protestno iskustvo žena: Žene na protestima ne učestvuju samo kao građanke koje izražavaju nezadovoljstvo, već kao akterke koje kroz sopstveno telo i iskustvo nose dodatni teret rodni stereotipa i društvenih očekivanja. Njihovo prisustvo u javnom prostoru i aktivno delovanje često se posmatra kroz prizmu „neprikladnosti“, zbog čega svaka njihova vidljivost postaje i politički čin. Istraživanje pokazuje da žene na protestima istovremeno postaju i subjekti otpora i objekti napada, što ukazuje na to da je rodna dimenzija neodvojiva od političkog delovanja u autoritarnom kontekstu.

Protesti predstavljaju prostor osnaživanja i političkog učenja: Za mnoge ispitanice protest nije samo čin negodovanja, već i proces lične, političke i kolektivne transformacije. Kroz iskustvo zajedništva, solidarnosti i izloženosti, žene razvijaju nove oblike političkog delovanja i samopouzdanja. Protest postaje mesto učenja demokratije u praksi, ali i prostor gde se rađa osećaj ličnog dostojanstva i moći – često prvi put van institucionalnih okvira.

Ženska solidarnost ima ključnu, ali često potcenjenu ulogu: Učesnice opisuju snažnu međusobnu podršku, deljenje resursa, emocija i rizika, ali te veze uglavnom ostaju neformalne i nevidljive. Odsustvo institucionalne podrške i formalnih mehanizama zaštite čini da solidarnost funkcioniše kao spontani mehanizam preživljavanja i otpora. Upravo ta neformalnost, iako krhka, svedoči o vitalnosti ženskih mreža i njihovom potencijalu da premoste društvene i političke barijere.

Motivi za uključivanje proizlaze iz kombinacije moralne i političke odgovornosti: Mnoge ispitanice u protestima ne vide samo borbu za pravdu povodom konkretne tragedije, već i moralnu obavezu da se suprotstave sistemskoj korupciji, nekažnjivosti i nejednakosti. To pokazuje da ženski

aktivizam u Srbiji nije ni privremen ni impulsivan, već ukorenjen u širem okviru društvenog angažmana i osećaja odgovornosti prema zajednici.

Medijska reprezentacija žena u protestima je kontradiktorna, ali uglavnom neadekvatna: Mediji žene prikazuju na dva načina: s jedne strane kao „emocionalne i brižne“, a s druge strane kao „neprimerene“ kada izražavaju bes i odlučnost, uz česte objektivizacije i sveprisutni seksizam. Takvi prikazi održavaju patrijarhalne obrasce i utiču kako na percepciju javnosti, tako i na samoprezentaciju učesnica. Neke od njih svedoče da su se osećale dvostruko izloženo, kao političke akterke i kao žene u društvu koje još uvek teško prihvata njihovu ravnopravnu javnu ulogu.

Institucionalno nepoverenje i osećaj nesigurnosti su dominantni: Žene izražavaju duboko nepoverenje u institucije, posebno u policiju, pravosuđe i medije. Često odlučuju da ne prijave nasilje ili pretnje jer ne očekuju zaštitu. Ova distanca prema institucijama ne proizlazi samo iz pojedinačnih iskustava, već odražava deo šire percepcije države kao izvora represije, a ne zaštite.

Rodno zasnovano nasilje prisutno je u različitim oblicima: Učesnice navode iskustva verbalnog, onlajn, fizičkog nasilja i seksualnog nasilja i pretnji, često praćenog seksističkim uvredama i poniženjem. Nasilje prema ženama koje protestuju ima specifičan karakter jer je usmereno na zastrašivanje i disciplinovanje žena u javnom prostoru. Time se jasno pokazuje kako se patrijarhat i autoritarna vlast međusobno učvršćuju.

Ženski rad na protestima često ostaje nevidljiv: Iako žene preuzimaju zadatke od suštinskog značaja – organizaciju, komunikaciju, brigu o bezbednosti i pružanje podrške – taj rad se retko prepoznaje kao politički čin. Tradicionalna podela rada između „vidljivih vođa“ i „onih koje održavaju pokret“ reprodukuje rodne hijerarhije čak i unutar samih protesta.

Balansiranje javnog i privatnog života otkriva duboku rodnu asimetriju: Mnoge učesnice se suočavaju sa nerazumevanjem porodice i okoline zbog svog angažmana. Aktivizam se često doživljava kao „luksuz“ koji žene sebi ne mogu priuštiti, a neretko i kao nešto „što nije za žene“. S druge strane, i kad nailaze na razumevanje porodice i okoline, to ne umanjuje obaveze koje imaju u privatnoj sferi, od njih se očekuje da obavljaju sav posao brige i staranja. Uprkos tome, protesti postaju prostor afirmacije prava na javni život, a žene pronalaze različite načine za balansiranje privatnog života i aktivizma.

Feminističke ideje prisutne su u pozadini, ali nisu uvek vidljive: Iako mnoge učesnice razmišljaju u feminističkim kategorijama – ravnopravnost, autonomija, solidarnost – taj diskurs često nije eksplicitno izražen u javnim

porukama protesta. To ukazuje na latentnu prisutnost feminističkog mišljenja koje oblikuje prakse, ali se ne prevodi u formalne političke zahteve. S druge strane, jasne artikulacije i osude rodno zasnovanog nasilja prema ženama predstavljaju značajnu promenu u odnosu na prethodne proteste u Srbiji što je važan aspekt otpora u periodu rasta antirodnih narativa i pokreta.

Protesti povezuju različite generacije i društvene slojeve žena: U njima učestvuju studentkinje, profesorke, aktivistkinje, majke i penzionerke. Takva međugeneracijska solidarnost čini protestni pokret jedinstvenim fenomenom koji prevazilazi uobičajene političke i klasne podele.

Žene iz manjih mesta i marginalizovanih grupa ostaju slabije vidljive: Iako su aktivne, njihova iskustva retko dospevaju u medije i analize, što pokazuje da unutar samog protesta postoji potreba za većom inkluzivnošću i ravnopravnom reprezentacijom različitih identiteta.

Neformalnost ženskih mreža pokazuje i njihovu snagu i ranjivost: Oslanjanje na lične veze i empatiju omogućava otpornost, ali bez institucionalne podrške ostaje teško održivo. U tom smislu, protesti su i svedočanstvo o granicama samoodrživosti ženskog aktivizma u društvima bez stabilnih demokratskih institucija.

Rodna perspektiva kao ključ demokratizacije: Učesnice smatraju da bez prepoznavanja rodne ravnopravnosti kao sastavnog dela političke reforme, ni sama demokratizacija društva nije moguća. Kroz proteste, žene su eksplicitno i implicitno pokazale da rodna pitanja nisu „posebna“, već centralna za razumevanje pravednog društva. Iskustvom otpora žene redefinišu sebe – od pasivnih posmatračica do aktivnih nositeljki promena. Taj proces ima emancipatorski potencijal, jer izvan institucija stvara nove oblike političke zajednice i ženske vidljivosti.

4.2. Preporuke za dalja istraživanja

Na osnovu nalaza sprovedenog istraživanja, može se zaključiti da rodna dimenzija protesta u Srbiji predstavlja složen, višeslojan i nedovoljno istražen fenomen. Ovo istraživanje otvara put za nove analize koje prevazilaze klasično razumevanje protesta kao privremenih oblika izražavanja nezadovoljstva. Žene su u ovom pokretu svedokinje društvenih promena, ali i njihovi glavni pokretači. Iskustva žena ukazuju da svaka borba za pravdu u savremenoj Srbiji istovremeno jeste i borba za rodnu ravnopravnost, vidljivost i dostojanstvo.

Dalja istraživanja trebalo bi da prodube razumevanje ove teme i doprinesu razvoju teorijskih i empirijskih znanja o položaju žena u društvenim pokretima. Dalji istraživački poduhvati trebalo bi da kombinuju kvalitativne i kvantitativne metode, uključujući dubinske intervjuje i analizu diskursa, kako bi se obuhvatile i subjektivne i strukturne dimenzije ženskog političkog delovanja.

- Potrebno je sprovesti šira, reprezentativna istraživanja koja bi omogućila uvid u razlike između različitih generacija, regiona i društvenih slojeva žena. Komparativni pristup bi pružio mogućnost da se iskustva žena u Srbiji uporede sa onima u drugim postsocijalističkim i autoritarnim kontekstima;
- Buduća istraživanja trebalo bi da se usredsrede na oblike, strategije i granice ženske solidarnosti – kako se ona gradi, održava i transformiše kroz vreme. Posebnu pažnju treba posvetiti emocionalnoj dimenziji solidarnosti, kao i njenom političkom potencijalu;
- Potrebno je analizirati „nevidljivi“ ženski rad u protestnim pokretima, odnosno, organizacioni, emocionalni i logistički doprinos žena. Ova istraživanja bi omogućila da se prepozna politička vrednost ženskog rada i ukaže na rodne asimetrije prisutne i unutar samih pokreta.
- Dalja istraživanja trebalo bi da ispituju načine na koje se žene prikazuju u medijima i na društvenim mrežama, uključujući vizuelne i tekstualne obrasce, kao i jezik koji se koristi za njihovo opisivanje, a u vezi sa protestima. Posebno je važno analizirati onlajn nasilje, rodne stereotipe i strategije otpora unutar digitalnog prostora. Rezultati istraživanja omogućili bi kreiranje preporuka za rodno osetljivo izveštavanje i smanjenje medijskog seksizma.
- Potrebno je obezbediti glas onim ženama koje su u protestima učestvovala izvan centralnih gradova, marginalizovanim grupama žena, kao i pripadnicama manjinskih zajednica. Njihova iskustva mogu

doprineti potpunijem razumevanju rodne raznolikosti protesta i načina na koje lokalni konteksti oblikuju aktivizam.

- Potrebno je dublje proučavanje interakcije između ženskog pokreta i državnih struktura, odnosno, kako institucije oblikuju ženski angažman i na koje načine žene pronalaze prostor za delovanje unutar sistema koji ih često isključuje.
- Trebalo bi sprovesti istraživanja koja bi omogućila da se razume kako emocije, poput besa, solidarnosti, osećaja nepravde, straha od nasilja, ali i solidarnosti i zajedništva oblikuju strategije ženskog političkog delovanja i percepciju javnog prostora. Takva istraživanja razotrla bi kako emocije utiču na samopouzdanje, političku subjektivnost i angažman žena.
- Bilo bi značajno istražiti dugoročne efekte učešća žena na protestima na političku participaciju, samopouzdanje i lični identitet žena, što bi omogućilo da se sazna kako protestno iskustvo utiče na dugoročne obrasce političkog ponašanja žena, odnosno, da li žene nakon protesta nastavljaju s javnim angažmanom, da li i u kojoj meri protestno iskustvo žena doprinosi njihovoj političkoj emancipaciji i razvoju političke svesti.

LITERATURA

„1. novembar, negde oko 13. Puno policije, ali niko još ne shvata razmere užasa koji se desio: Piše Vladimir Mihić, profesor iz Novog Sada“, 1.8.2025, Nova.rs, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/tekst-prof-vladimira-mihica-pad-nadstresnice-u-novom-sadu/?utm>

Agresivna akcija policije i ugrožavanje autonomije: Studenti u blokadi osudili represiju u kampusu u Novom Sadu, N1, 3.9.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/agresivna-akcija-policije-i-ugrozavanje-autonomije-studenti-u-blokadi-osudili-represiju-u-kampusu-u-novom-sadu/>

Al Jazeera Balkans, Studenti blokirali RTS u Beogradu i RTV u Novom Sadu, 11.3.2025, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/2025/3/11/studenti-blokirali-zgradu-rtv-a-u-beogradu>

Al Jazeera, Thousands protest in Serbia to honour railway station disaster victims, 1.3.2025, dostupno na: <https://www.aljazeera.com/news/2025/3/1/thousands-protest-in-serbia-to-honour-railway-station-disaster-victims>;

Aleksandra Božić: Policija nas je maltretirala bez razloga, Vreme, 13.9.2025, dostupno na: <https://vreme.com/vesti/aleksandra-bozic-policija-nas-je-maltretirala-bez-razloga/>

Američku državljanku i studentkinju napala žandarmerija tokom blokade u Beogradu: Slučaj prijavljen, Novosadski informativni portal 021, 3.7.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/info/srbija/414332/americku-drzavljanku-i-studentkinju-napala-zandarmerija-tokom-blokade-u-beogradu-slucaj-prijavljen>

Amnesty International, Serbia: Authorities must end unlawful use of force against protesters and investigate reports of police violence, 4.7.2025, dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/07/serbia-authorities-must-end-unlawful-use-of-force-against-protesters-and-investigate-reports-of-police-violence/?utm>

Andrija Lazarević, Kako je Vučić pomilovanjem batinaša „namignuo“ svojim lojalistima pred „konačni obračun“, Nova.rs, 4.7.2025, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/politika/kako-je-vucic-pomilovanjem-batinasa-namignuo-svojim-lojalistima-pred-konacni-obraacun/>

Arhiv javnih skupova izneo procenu o broju učesnika na protestu „15 za 15“, N1, 15.3.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/arhiv-javnih-skupova-izneo-procenu-o-broju-ucesnika-na-protestu-15-za-15/>

Associated Press, Dozens of anti-government protesters detained during clashes with riot police in Serbia, 28.6.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/>

[serbia-protest-students-elections-vucic-5b3825302a59991c4ad4046c80e7ce45](#)

Associated Press, EU enlargement commissioner urges Serbia to push forward reform, says protesting citizens want same, 29.4.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-eu-marta-kos-protests-1fe6a59f4a631491d73914da0e8bcd1c>

Associated Press, Huge marches held in Belgrade and other Serbian cities as anti-graft protests persist, 7.3.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-students-protest-vucic-canopy-collapse-belgrade-e5cb4c41543308844628d11ea86920b9>

Associated Press, Police clash with anti-government protesters in Serbia over student expulsion, 29.7.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protests-students-police-clashes-e9feceaa1c62028ad0dd12b4af50c23b>

Associated Press, Police fire tear gas at protest over deadly canopy collapse in Serbia, 5.11.2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-canopy-collapse-protest-novi-sad-9f4c6e14c01aca29aa4f2c6720bbebfff?utm>

Associated Press, Prosecutors in Serbia arrest 12 people over roof collapse, 21.11.2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-train-station-roof-collapse-arrests-75ce32518db2b255229655bce39cb4f8?utm>

Associated Press, Protesters block main Serbian state TV building as tensions soar ahead of a planned large rally, 11.3.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protests-police-television-students-9007ee8fabade17ed1ba956e51be9c30;>

Associated Press, Scuffles in Serbian parliament as deadly station collapse sparks anger at the government, 25.11.2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-protest-parliament-67e8b1105277877a49c154cfa271cfe9>

Associated Press, Serbia's populist president demands order after months of anti-corruption protests shaking his rule, 12.4.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protests-vucic-students-a7a85f8a1822c15cfe7d0469e4051f4e>

Associated Press, Serbia's protesting students demand a snap election, 6.5.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-student-protests-snap-election-22128d59c85389bacc14a503416b885>

Associated Press, Serbia's striking students set off on 2-day march north as their protest movement widens, 30.1.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-students-protests-vucic-march-novi-sad-f921926a16909ac46db5b233e33e16ed?utm>

Associated Press, Serbian minister to resign over concrete canopy crash, 4.11.2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-resignation->

[minister-vesic-novisad-3ce61658fec23c8606954b9d3483ae22?utm](https://apnews.com/article/serbia-protest-police-students-vucic-aabb8f7f43e60bb80fde5f206b5600ea?utm_minister-vesic-novisad-3ce61658fec23c8606954b9d3483ae22?utm)

Associated Press, Serbian police detain 79 protesters as dissent persists against populist president, 3.7.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protest-police-students-vucic-aabb8f7f43e60bb80fde5f206b5600ea?utm>

Associated Press, Serbian protesters block key bridge, roads to mark 100 days since deadly canopy collapse, 9.2.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-students-protest-blockade-bridge-vucic-fba8a86d489784b3f535e32c0001f5c6>

Associated Press, Several arrested in Serbia as tensions mount ahead of anti-corruption rally in Belgrade on weekend, 26.6.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-arrests-protest-students-tensions-vucic-belgrade-331561e9f7b8ac2efea176eff961ccbb>

Associated Press, Students lead massive protests in Serbia against state broadcaster and president, 17.1.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protest-roof-collapse-rtb-010b1ef0eceb41d75cef33da1fca15c0>

Associated Press, Thousands set up street blockades in Serbia after arrests of anti-government protesters, 29.6.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protest-clashes-students-police-vucic-49344d1d6979473b8caa7f9fed0a462a>

Associated Press, Thousands stream into Belgrade square to protest against populist Serbian leadership, 22.12.2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/29e62499a0bcc7fcdee7c83d55585774>

Associated Press, Traffic blockades held throughout Serbia against populist government over roof collapse tragedy, 13.12.2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-silent-protest-roof-collapse-vucic-1b15a948ccf284407ec7c91f53def487>

Associated Press, Was an illegal sonic weapon used on protesters in Serbia?, 26.3.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-sonic-attack-protest-vucic-weapon-214ff2630733b68dd2987e411b405197>

Associated Press, Why people are protesting over a deadly roof collapse in Serbia, 21.11.2024, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-china-protests-3cfa282938b1ddec12c4795b9ecb3e95?utm>

Associated Press, Europe's human rights watchdog concerned over use of force against Serbia anti-corruption protesters, 4.7.2025, dostupno na: <https://apnews.com/article/serbia-protests-police-blockades-students-rights-watchdog-b6a4ec81d60557af65260742de230614>

Atlatzo.rs (Átlátszó Vajdaság), Hungarian Company Supervising Railway

Reconstruction in Serbia Pocketed Millions, 13.11.2024, dostupno na: <https://atlatszo.rs/en/2024/11/13/hungarian-company-supervising-railway-reconstruction-in-serbia-pocketed-millions/>

Balkan Talks, How Did a Fight Against Corruption Become a Struggle Over Education?, Chronology of Pressure, dostupno na: <https://balkantalks.org/chronicle-of-serbias-student-and-academic-uprising-2024-2025/>

BalkanTalks, Chronicle of Serbia's student and academic uprising, 4.3.2025, dostupno na: <https://balkantalks.org/chronicle-of-serbias-student-and-academic-uprising-2024-2025/?utm>

BBC News na srpskom, Veliki protest u Beogradu u fotografijama, 23.12.2024, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/articles/c140v1e13r5o/lat>

Blog uživo: Tri meseca, tri mosta, Nova.rs, 1.2.2025, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/blog-uzivo-tri-meseca-tri-mosta-protest-u-novom-sadu/>

Bokić Uglješa, Vučinić izneo „saznanje“ da će Pavle Cicvarić biti ubijen: Zašto MUP i tužilaštvo ćute, Danas, 18.9.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/vucinic-pavle-cicvaric-mup-tuzilastvo/>

Bosco, F. J, The Madres de Plaza de Mayo and human rights activism in Argentina. Annals of the Association of American Geographers, 2006.

Boyd, C, Performing resistance: “Un violador en tu camino” and the globalisation of feminist protest. Feminist Media Studies, 2020.

CRTA objavila koliko je bilo protesta prethodnih dana u Srbiji, Danas, 14.8.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/crta-objavila-koliko-je-bilo-protesta-predhodnih-dana-u-srbiji/>

Cvetković Ljudmila, Šta su sve premijer Srbije i gradonačelnik Novog Sada ignorisali pre ostavki, RSE, 30.1.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/milan-vucevic-milan-djuric-novi-sad/33297637.html>

Čovek je samo prolazio, studenti strani plaćenici i teranje «nekih iz Zagreba»: Kako Vučić zamišlja spuštanje tenzija, N1 info, 17.1.2024, dostupno na <https://n1info.rs/vesti/covek-je-samo-prolazio-studenti-strani-placenici-i-teranje-nekih-ih-zagreba-kako-vucic-zamislja-spustanje-tenzija/>

Death of Jina Mahsa Amini, Britannica, dostupno na: <https://www.britannica.com/biography/death-of-Jina-Mahsa-Amini>

Dekan i policija ušli na Fakultet za fizičko vaspitanje u Novom Sadu, RSE, 1.9.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/dekan-i-policija-u-%C5%A1li-na-fakultet-za-fizi%C4%8Dko-vaspitanje-u-novom-sadu-/33518463.html>

della Porta, D., A. Peterson and H. Reiter, eds. (2006), *The Policing of Transnational Protest*. Aldershot, Ashgate

Dramatična noć i nezapamćeni sukobi policije i građana, Valjevskaposla, 15.8.2025, dostupno na: <https://www.valjevskaposla.info/dramaticna-noc-i-nezapamceni-sukobi-policije-i-gradana/>

Dva Sretenja: Tišina za kraj studentskog skupa u Kragujevcu, Vučić opet o „obojenim revolucijama“, 15.2.2025, BBC na srpskom, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/articles/cew5epzl778o/lat>

Einwohner Rachel L., Jocelyn A. Hollander and Toska Olson, *Engendering Social Movements: Cultural Images and Movement Dynamics*, Gender and Society, Vol. 14, No. 5, Sage Publications, Inc, 2000, dostupno na: <https://jocelynhollander.com/wp-content/uploads/2018/02/engendering-social-movements.pdf>

European Western Balkans, New wave of arrests and police violence, 4.7.2025, dostupno na: <https://europeanwesternbalkans.com/2025/07/04/protests-across-serbia-continue-amid-daily-arrests-and-police-violence/?utm>

Evropski sud izdao privremenu meru u slučaju „zvučnog topa“, RSE, 30.4.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/evropski-sud-za-ljudska-prava-beograd-zvucni-top/33401152.html>

Fabian, L., & Nielsen, L. Y, Introduction: Gendering Social Movements and Everyday Resistance, *Conjunctions. Transdisciplinary Journal of Cultural Participation*, 7(1), 2020, dostupno na: https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/74920042/document_25.pdf

Gaženje studenata – kome je pravosuđe ublažilo, a kome potvrdilo najtežu optužbu, Insajder, 6.5.2025, dostupno na <https://www.insajder.net/vesti/gazenje-studenata-kome-je-pravosude-ublazilo-a-kome-potvrdilo-najtezu-optuzbu>

Georgia: Women protesters are targeted with escalating violence and gender-based reprisals, Amnesty International, 23.5.2025, dostupno na <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/05/georgia-women-protesters-are-targeted-with-escalating-violence-and-gender-based-reprisals/>

Gvožd-Palokat Magdalena, Protesti protiv zakona o abortusu i pokušaj kompromisa, DW, 1.11.2020, dostupno na: <https://www.dw.com/sr/poljska-masovni-protesti-protiv-zakona-o-abortusu-i-poku%C5%A1aj-kompromisa/a-55465251>

Haos u Novom Sadu, policijsko nasilje nad građanima koji traže izbore, 021, 6.9.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/420082/foto-video-haos-u-novom-sadu-policijsko-nasilje-nad-gradjanima-koji-traze-izbore-ima-povredjenih>

Inicijativa „Pustite ih sve“: Više od 900 osoba privedeno od pada nadstrešnice, Radio 021, 15.9.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/info/srbija/421063/inicijativa->

[pustite-ih-sve-vise-od-900-osoba-privedeno-od-pada-nadstresnice](#)

Institut za filozofiju i društvenu teoriju, IFDT Support to the Faculty of Economics, dostupno na: <https://ifdt.bg.ac.rs/2025/04/ifdt-support-to-the-faculty-of-economics/?lang=en>

Isidora Matrač, Vučić pomilovao devojkicu koja je automobilom udarila studentkinju na protestu, KRIK, 4.8.2025, dostupno na: <https://www.krik.rs/vucic-pomilovao-devojkicu-koja-je-automobilom-udarila-studentkinju-na-protestu/>

Javno saopštenje za uklanjanje intervju pod naslovom „Megaeksluzivno! Ispovest serijskog silovatelja: Prvi put sa silovao sa deset godina.” 6.11.2022, Ženska solidarnost, dostupno na: <https://zenskasolidarnost.org/javno-saopstenje-za-uklanjanjem-intervjua/>

Javnomnjenjsko istraživanje, CRTA, april 2025, dostupno na: <https://crtars/wp-content/uploads/2025/04/Javnomnjenjsko-istrazivanje-Crta-april-2025-1.pdf>

Kućni pritvor do 30 dana student sa fotografije simbola protesta u Srbiji, RSE, 20.8.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/student-pritvor-pancevo-srbija/33508619.html>

Lokalni mediji: Pristalice SNS cepale fotografije na izložbu u Bačkom Petrovcu, Danas, 9.8.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/politika/pristalice-sns-cepale-fotografije-na-izlozbi-u-backom-petrovcu-video/>

Milicu Stojanović tužilac pustio iz pritvora, Nova.rs, 12.05.2025, dostupno na <https://nova.rs/vesti/hronika/milicu-stojanovic-tuzilac-pustio-iz-pritvora/>

Mladenović Lepa, Emocije menjaju rad mozga: feministički pristup neurobiologiji traume silovanja, Beograd, 2020.

Monk, H., Gilmore, J., & Jackson, W. (2019). gendering pacification: policing women at anti-fracking protests. *Feminist Review*, 122, 64–79. <https://www.jstor.org/stable/26797421>

MUP manipuliše brojem prisutnih na protestima. Arhiv javnih skupova poziva na odgovornost, Arhiv javnih skupova, 2025, dostupno na: <https://javniskupovi.org/index.php/2025/05/01/mup-manipulise-brojem-prisutnih-na-protestu-ajs-poziva-na-odgovornost/>

MUP najoštrije demantuje navode u pojedinim medijima i na društvenim mrežama o navodnom maltretiranju Nikoline Sindelić, saopštenja, 15.08.2025. dostupno na <https://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/saopstenja/daec96bb-c193-4636-97ba-6df1e0a3120c>

Muškarac nasrnuo na ženu tokom odavanja pošte u Beočinu, 25.4.2025, portal Moj Novi Sad, <https://www.mojnovisad.com/vesti/muskarac-nasrnuo-na-zenu->

[tokom-odavanja-poste-u-beocinu-foto-video-id69203.html](https://www.blic.rs/medijski-svet/tokom-odavanja-poste-u-beocinu-foto-video-id69203.html)

Muškarac udario srednjoškola na Dušanovcu tokom blokade saobraćaja, učenici krenuli na njega, Blic, 13.12.2024, dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/politika/muskarac-udario-srednjoskolca-na-dusanovcu-tokom-blokade-saobracaja-ucenici-krenuli/szjdby4>

Na blokadi kod Palmotićeve automobilom udareno dvoje lekara, Nova.rs, 31.01.2025, dostupno na <https://nova.rs/vesti/drustvo/na-blokadi-kod-palmoticeve-automobilom-udareno-dvoje-lekara/>

Naleteo automobilom na đake na blokadi: Vredao ekipu N1, na sedištu viđen kačket BIA, N1 info, 23.1.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/naleteo-automobilom-na-djake-na-blokadi-vredjao-ekipu-n1-na-sedistu-vidjen-kacket-bia/>

Nasilje nad studentima i slomljena vilica: Ko su aktivisti SNS-a za koje Vučić i Vučević traže slobodu, Insajder, 20.05.2025, dostupno na: <https://www.insajder.net teme/nasilje-nad-studentima-i-slomljena-vilica-ko-su-aktivisti-sns-a-za-koje-vucic-i-vucevic-traze-slobodu>

Navarro, M, The Personal Is Political: Las Madres de Plaza de Mayo. In S. Eckstein (ed.), Power and Popular Protest: Latin American Social Movements, University of California Press, 1989.

NIN, Rector Đokić at police: Spent two and a half hours at Criminal Police Administration, support rally in front of the building, 18.4.2025, dostupno na: <https://www.nin.rs/english/news/74607/rector-vladan-dokic-summoned-by-police>

Nova.rs, Lekari upozoravaju na posledice štrajka po organizam Marije Vasić, 15.5.2025, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/lekari-upozoravaju-na-posledice-strajka-po-organizam-marije-vasic/>

Objavljeno Vučićevo pismo Ursuli fon der Lajen – Politika, Dnevni list Danas, 4.9.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucicevo-pismo-ursuli-fon-der-lajen/>

Određen pritvor vozaču koji je udario dve doktorke u Palmotićevoj, N1 info, 2.2.2025, dostupno na <https://n1info.rs/vesti/tuzilastvo-trazi-pritvor-za-vozaca-koji-je-udario-dve-doktorke-u-palmoticevoj/>

Okrivljeni za pokušaj ubistva Sonje Ponjavić negirao krivicu pred Višim sudom (VIDEO), Insajder, 8.9.2025, dostupno na: <https://www.insajder.net/vesti/okrivljeni-za-pokusaj-ubistva-sonje-ponjavic-negirao-krivicu-pred-visim-sudom>

Osmomartovski protest: Studenti i radnici 'rame uz rame', uz solidarnost sa poljoprivrednicima, BBC news na srpskom, 8.3.2025, dostupno na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-68888888>

[bbc.com/serbian/articles/ce3021k6qkno/lat](https://www.bbc.com/serbian/articles/ce3021k6qkno/lat)

Osvetnička pornografija uživo na Informeru: Vučićević pokazivao fotografije studentkinje i gnusno ih komentarisao, N1 info, 20.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/osvetnicka-pornografija-uzivo-na-informeru-vucicevic-pokazivao-fotografije-studentkinje-i-gnusno-ih-komentarisao/>

Patrijarhat sa značkom: Seksistički komentari policije na protestima, Mašina, 1.7.2025, dostupno na: <https://www.masina.rs/patrijarhat-sa-znackom-seksisticki-komentari-policije-na-protestima/>

Pismo privedene studentkinje iz Novog Sada: Kako su policajci tukli i vređali učesnike protesta, Radio 021, 10.9.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/420515/pismo-privedene-studentkinje-iz-novog-sada-kako-su-policajci-tukli-i-vredjali-ucესnikе-protesta>

Podcast Snaga uma: Život ne čeka da obradiš traumu, moraš da se vratiš – Nikolina Sindelić, 21.9.2025, dostupno na: <https://youtu.be/E4QvqAvD4Jg?si=YKI9pNJIr7nY4frf>

Policija udarila pendrekom devojkę koja je vozila bicikl do Strazbura, 28.4.2025, Nedeljnik, dostupno na: <https://www.nedeljnik.rs/policija-udarila-pendrekom-devojkę-koja-je-vozila-bicikl-do-strazbura-video/>

Policija upala u Rektorat u Novom Sadu i rektor Madić sa njima: Na ulicama policijska brutalnost, suzavci, topovski udari, pendreci, ima povređenih među njima i novinara, Danas, 6.9.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/protest-srbijo-da-li-se-cujemo-5-septembar/>

Poljska: abortus i ženska prava, BBC na srpskom, 8.11.2021, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-59208067>

Prekršajna prijava protiv muškarca koji je davio studentkinju: Narušio javni red i mir, Novosadski informativni portal 021, 14.3.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/Info/komentari/404011>

Prica Kovačević Dragana, Svedočanstva o policijskoj brutalnosti u Novom Sadu: Pendrek, suzavac i nepoverenje, Radio 021, 12.9.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/420742/svedocanstva-o-policijskoj-brutalnosti-u-novom-sadu-pendrek-suzavac-i-nepoverenje>

Produžen pritvor za šestoro aktivista u Novom Sadu, jedna započela štrajk glađu, RSE, 13.5.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/novi-sad-aktivisti-pritvor-strajk/33412790.html>

Profesorka koja je skočila na haubu taksiste da spasi đaka tokom „Zastani Srbijo“ opisala incident, Radio 021, 24.12.2024, dostupno na: <https://www.021.rs/info/srbija/396940/profesorka-koja-je-skocila-na-haubu-taksiste-da-spasi-djaka->

[tokom-zastani-srbijo-opisala-incident](#)

Profesorka Milinkov koju je policajac bacio na zemlju: Očigledno je da su takvi porivi vlasti jači od želje za dijalogom, Autonomija, 1.5.2025, dostupno na: <https://autonomija.info/profesorka-milinkov-koju-je-policajac-bacio-na-zemlju-ocigledno-je-da-su-takvi-porivi-vlasti-jaci-od-zelje-za-dijalogom/>

Protest ispred BIA: Helena i studenti su budućnost Srbije, a ne onaj čiji se Instagram tako zove, N1, 8.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/studenti-i-gradjani-stigli-do-zgrade-bia-kordon-policije-im-ne-da-da-pridju-blize/>

Protest ispred ministarstva zbog akušerskog nasilja: Potresne priče ispovesti porodilja, N1, 19.1.2024, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/poceo-protest-porodiliste-a-ne-klanica-protiv-porodiljskog-nasilja/>

Protest 'Studentski edikt' blokirao Niš na 18 sati, RSE, 2.3.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-studenti-nis-blokada/33333166.html>

Protest u Valjevu u 60 sekundi, BBC na srpskom, 17.8.2025, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/articles/czerj3zk8xko/lat>

Protest u Vranju protiv akušerskog nasilja, Radio Slobodna Evropa, 27.01.2024, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/aku%C5%A1ersko-nasilje-protest-vranje-srbija-/32794458.html>

Protesti zbog pokušaja ubistva studentkinje u Beogradu, Novom Sadu, Kraljevu, Kragujevcu... – Mašina, 17.1.2025, dostupno na: <https://www.masina.rs/protesti-zbog-pokusaja-ubistva-studentkinje-u-beogradu-novom-sadu-kraljevu-kragujevcu/>

Radio Slobodna Evropa, Na dva meseca pritvaranja govore članovi porodica i prijatelji aktivista iz Novog Sada, 16.5.2024, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-aktivisti-novi-sad-pritvor-dva-meseca-krivicni-postupak/33415310.html>

Radio Slobodna Evropa, Protest ispred Vlade Srbije „Odbranimo univerzitete”, 23.5.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-ispred-vlade-srbije-odbranimo-univerzitete/33422249.html?utm>

Radio Slobodna Evropa, Studenti 22 sata blokirali zgradu RTS-a u Beogradu, 11.3.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/studenti-blokada-rt-s-beograd-srbija/33343542.html>

Reuters, Anti-government protesters block access to Serbian state broadcasters, 11.3.2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/anti-government-protesters-block-access-serbian-state-broadcasters-2025-03-11/>

Reuters, EU enlargement chief presses Serbia on need for reforms, 29.4.2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/eu-enlargement-chief-presses-serbia-need-reforms-2025-04-29/>

Reuters, Huge crowds join anti-government rally in Belgrade after sporadic violence, 15.3.2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/huge-crowds-join-anti-government-rally-belgrade-after-sporadic-violence-2025-03-15/?utm>

Reuters, Kremlin says anti-government protests in Serbia could be an attempted 'colour revolution', 30.6.2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/kremlin-says-anti-government-protests-serbia-could-be-an-attempted-colour-2025-06-30/?utm>

Reuters, Serbia's Deputy Prime Minister says Russian spies helped put down protests, 21.3.2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/serbia-deputy-prime-minister-says-russian-spies-help-put-down-protests-2025-03-21/>

Reuters, Serbia's parliament appoints Djuro Macut as prime minister, 16.4.2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/serbias-parliament-appoints-djuro-macut-prime-minister-2025-04-16/?utm>

Reuters, Serbian police detain 79 people in crackdown on protests, 3.7.2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/serbian-police-detain-79-people-crackdown-protests-2025-07-03/?utm> i

Reuters, Serbian students block classes to protest roof collapse deaths, 6.12.2024, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/serbian-students-block-classes-protest-roof-collapse-deaths-2024-12-06/?utm>

Reuters, Serbian students block highway during anti-corruption protests, 10.1.2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/video/watch/idRW233610012025RP1/>

Reuters, Serbia's schools, bookshops and theatres shut in anti-government protest, 24.1.2025, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/serbias-schools-bookshops-theatres-shut-anti-government-protest-2025-01-24/>

Reuters, Serbia's Vucic promises to meet protesters' demands after train station disaster, 11.12.2024, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/serbias-vucic-promises-meet-protesters-demands-after-train-station-disaster-2024-12-11/?utm>

Reuters, Tens of thousands gather in anti-government protest in Belgrade, 22.12.2024, dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/tens-thousands-gather-anti-government-protest-belgrade-2024-12-22>

Reuters, Thousands rally in Serbia as anger over corruption swells, 15.2.2025,

dostupno na: <https://www.reuters.com/world/europe/thousands-rally-serbia-over-deadly-railway-disaster-2025-02-15/?utm>

RFE/RL, Serbia Approves New Government Led By Duro Macut, A Doctor, 16.4.2025, dostupno na: <https://www.rferl.org/a/serbia-appoints-new-government/33387581.html?utm>

Saopštenje MUP-a: Identifikovan student osumnjičen za napad, 2.6.2025, dostupno na: <https://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/saopstenja/29512ed6-656e-4c8a-9cb3-0a8050525d9c>

Science Business, Serbia's academics outraged over limits to research, disappointed by EU response, 22.4.2025, dostupno na: <https://sciencebusiness.net/news/research-and-innovation-gap/serbias-academics-outraged-over-limits-research-disappointed-eu?utm>

Slaviša Orlović neće biti dekan FPN-a, Mašina, 27.9.2024, dostupno na: <https://www.masina.rs/slavisa-orlovic-nece-biti-dekan-fpn-a/>

Slomljena vilica pravde, saopštenje FemPlatz-a, 3.7.2025, dostupno na: <https://femplatz.org/index.php?n129>

Smiljana Milinkov, šefica Odseka za medijske studije u Novom Sadu, dobila pretnje smrću, Mašina, 16.9.2025, dostupno na: <https://www.masina.rs/smiljana-milinkov-sefica-odseka-za-medijske-studije-u-novom-sadu-dobila-pretnje-smrcu/>

„Srce malo”, “tvoja favoritkinja”: Urednik Informera pokazivao slike studentkinja i neprimereno ih komentarisao, N1 info, 10.4.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/urednik-informera-pokazivao-slike-studentkinja-i-neprimereno-ih-komentarisao/>

Stevanović Katarina, Kako me je policija šikanirala dok sam bila na reporterskom zadatku, Vreme, 6.9.2025, dostupno na <https://vreme.com/vesti/kako-me-je-policija-sikanirala-dok-sam-bila-na-reporterskom-zadatku/>

Stravičan napad u Obrenovcu: Stariji muškarac davio studentkinju iz Loznice koja pešači do Beograda, Nova.rs, 14.3.2025, dostupno na: https://nova.rs/vesti/hronika/stravica_n-napad-u-obrenovcu-stariji-muskarac-davio-studentkinju-iz-loznice-koja-pesaci-do-beograd/

Student iz Novog Sada započeo štrajk gladu zbog produžetka pritvora, Insajder, 16.9.2025, dostupno na: <https://www.insajder.net/prenosimo/student-iz-novog-sada-zapocao-strajk-gladu-zbog-produzetka-pritvora>

Student koji je objavio snimak kako policajci vređaju devojke: Deset minuta me tukli u marici, Radio 021, 2.7.2025, dostupno na: <https://www.021.rs/info/>

[srbija/414268/student-koji-je-objavio-snimak-kako-policijci-vredjaju-devojke-deset-minuta-me-tukli-u-marici](https://www.srbija/414268/student-koji-je-objavio-snimak-kako-policijci-vredjaju-devojke-deset-minuta-me-tukli-u-marici)

Studenta Bogdana policija u lancima dovela na očevu sahranu, N1, 16.9.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/foto-studenta-bogdana-policija-u-lancima-dovela-na-ocevu-sahranu/>

Studenti analizirali kakav gas je korišćen protiv građana u Novom Sadu, traže istragu i kažnjavanje, Radio 021, 14.9.2025, dostupno na <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/420949/studenti-analizirali-kakav-gas-je-koriscen-protiv-gradjana-u-novom-sadu-traze-istragu-i-kaznjavanje>

Studenti iz Srbije krenuli u štafetni maraton do Brisela, 25.4.2025, RSE, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/studenti-maraton-srbija-brisel/33395892.html>

Studenti Pravnog fakulteta ušli na Filozofski fakultet u Novom Sadu, nezvanično – dekan pozvao policiju, N1, 26.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/studenti-pravnog-fakulteta-usli-na-filozofski-u-novom-sadu-nezvanicno-dekan-pozvao-policiju/>

Studenti Stomatološkog: Batinaši upali u radionicu oca studentkinje u Valjevu, N1 info, 16.08.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/studenti-stomatoloskog-batinasi-upali-u-radionicu-oca-studentkinje-u-valjevu/>

Studenti u blokadi potvrdili da ostaju ispred RTS-a do izbora novog Saveta Regulatornog tela za elektronske medije, 20.4.2025, RSE, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/studenti-blokada-protest-rtb-rem/33390699.html>

Studentkinja Ana kojoj su aktivisti SNS u januaru polomili vilicu: “Danas govorim glasno”, Radio 021, 29.5.2025, dostupno na <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/411133/studentkinja-ana-kojoj-su-aktivisti-sns-u-januaru-polomili-vilicu-danas-govorim-glasno>

Studentkinja Filozofskog fakulteta Teodora Gardović koja je u utorak uhapšena u gradskom prevozu puštena je na slobodu. Protiv nje je podnesena prekršajna prijava zbog vandalizovanja prostorija SNS-a, Vreme, 20.8.2025, dostupno na: <https://vreme.com/vesti/pustena-na-slobodu-studentkinja-koja-je-uhapsena-u-autobusu/>

Studentkinja kojoj je policija razbila glavu i slomila zube: Tukli su me dok sam bila na zemlji, iz hitne odbili da mi pruže pomoć, N1, 28.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/studentkinja-kojoj-je-policija-razbila-glavu-i-slomila-zube-tukli-su-me-dok-sam-bila-na-zemlji-iz-hitne-odbili-da-mi-pruze-pomoc/>

Studentkinja koju su napali SNS aktivisti za Insajder: Ako su ovo junaci, onda šta je nasilje, Insajder, 22.5.2025, dostupno na <https://www.insajder.net/teme/>

[studentkinja-koju-su-napali-sns-aktivisti-za-insajder-ako-su-ovo-junaci-onda-sta-je-nasilje-video](#)

Studentkinja o pretnji policajca silovanjem na protestima: Pitala sam ga – „Šta pričate Vi“, Radio Slobodna Evropa, 21.8.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-protesti-policija-pretnje-studentkinja-nikolina-sindjelic/33509432.html>

Studentkinja: Marko Kričak mi je pretio da će me silovati, šamarao i udarao mi je glavu o zid, N1, 15.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/studentkinja-marko-kricak-mi-pretio-da-ce-me-silovati-samarao-i-udarao-mi-glavu-o-zid/>

Šta je CN gas za koji student navode da je korišćen u Novom Sadu, N1, 14.9.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/sta-je-cn-gas-za-koji-studenti-navode-da-je-koriscen-u-novom-sadu/>

Šta je program studentske liste i koji su uslovi za kandidate, N1, 1.6.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/sta-je-program-studentske-liste-i-koji-su-uslovi-za-kandidate/>

Šta se dogodilo u novosadskom kampusu? Ozbiljne tegobe od suzavca sa protesta, N1, 15.9.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/sta-se-dogodilo-u-novosadskom-kampusu-ozbiljne-tegobe-od-suzavca-s-protesta/>

Taksista isključen iz udruženja zbog incidenta ispred Svetine gimnazije tokom akcije Zastani Srbijo, Novosadski informativni portal 021, 30.11.2024, dostupno na <https://www.021.rs/novi-sad/vesti/394671/taksista-iskljucen-iz-udruzenja-zbog-incidenta-ispred-svetine-gimnazije-tokom-akcije-zastani-srbijo>

Tek pet dana kasnije saznao da mu je otac preminuo. Bogdanov kolega kaže da je u poslednji čas odlučeno da može na sahranu, N1, 17.9.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/tek-pet-dana-kasnije-saznao-da-mu-je-otac-preminuo-bogdanov-kolega-kaze-da-je-u-poslednji-cas-odluceno-da-moze-na-sahranu/>

The Washinton Post, What to know about the massive protests against Serbia's president, 16.3.2025, dostupno na: <https://www.washingtonpost.com/world/2025/03/16/serbia-belgrade-protests-vucic-novi-sad/?utm>

Tri poruke sa Trga Jovana Sarića: Mi smo protiv femicida, uz žene, studente i za izbore, Krug portal, 29.5.2025, dostupno na: <https://www.krug.rs/tri-poruke-sa-trga-jovana-sarica-kraljevo-protiv-femicida-uz-zene-studente-i-za-izbore-video/>

U Beogradu protest podrške studentkinji „Sve smo mi Nikolina“, 19.8.2025, Radio Slobodna Evrope, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-svi-smo-mi-nikolina/33507250.html>

US News, Serbians hold silent protest to honour railway station victims, 1.3.2025, dostupno na: <https://www.usnews.com/news/world/articles/2025-03-01/>

[serbians-hold-silent-protest-to-honour-railway-station-victims](#)

Uzavrela atmosfera na FPN zbog izbora Orlovića za dekana, N1, 6.6.2024, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/uzavrela-atmosfera-na-fpn-zbog-izbora-orlovica-ispitati-navode-o-seksualnom-uznemiravanju/>

Violence and protest suppression in Serbia, European Parliament news, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/agenda/briefing/2025-09-08/12/violence-and-protest-suppression-in-serbia>

Više od 200 taksi vozila iz Beograda i drugih gradova kreće oko 13h ka Novom Sadu po studente, 2.2.2025, Nova.rs, dostupno na: <https://nova.rs/vesti/drustvo/vise-od-200-taksi-vozila-iz-beograda-i-drugih-gradova-krece-oko-13-sati-ka-novom-sadu-po-studente/>

VJT tvrdi da nije bilo terorizma, vlast gaji teoriju o diverziji i padu nadstrešnice, N1, 19.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/vjt-tvrdi-da-nije-bilo-terorizma-vlast-gaji-teoriju-o-diverziji-i-padu-nadstresnice/>

Vlada Republike Srbije donela odluku da zimski raspust u školama počne ranije, 20.12.2024, RSE, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-osnovne-srednje-skole-raspust-strajk-blokade/33246991.html>

Vojni kamion krenuo na učenike Pete beogradske gimnazije koji su protestovali u znak sećanja na žrtve u Novom Sadu, Danas, 29.11.2024, dostupno na <https://www.danas.rs/vesti/politika/vojni-kamion-protesti-ucenici/>

Vreme, Novi zakon o visokom obrazovanju – konačno rešenje za univerzitet?, maj 2025, dostupno na: <https://vreme.com/en/drustvo/novi-zakon-o-visokom-obrazovanju-konacno-resenje-za-univerzitet/?utm>

Vreme, The aim of the incident in Novi Pazar is to provoke an inter-ethnic conflict, 29.7.2025, dostupno na: <https://vreme.com/en/vesti/cilj-incidenta-u-novom-pazaru-je-izazivanje-medjuetnickog-sukoba/?utm>

Vreme, The pressure continues: Teachers participating in the blockades have their salaries reduced again, 7.4.2025, dostupno na: <https://vreme.com/en/drustvo/pritisak-se-nastavlja-nastavnicima-koji-ucestvuju-u-blokadama-opet-umanjene-plate/?utm>

Vučić pomilovao osumnjičene za napad na studentkinju, kojoj je palicama polomljena vilica, 3.7.2025, Danas, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/vucic-pomilovao-nasilnike-koji-su-polomili-vilicu-studentkinji/>

Vučić pozvao studente u blokadi na „debatu pred svim kamerama”, N1, 22.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/vucic-pozvao-studente-u-blokadi-na-debatu-pred-svim-kamerama/>

Vukajlović Maša, Kad država koristi žene protiv žena – šta nam govori postavljanje policajki ispred JZO, Danas, 20.8.2025, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/kad-drzava-koristi-zene-protiv-zena-sta-nam-govori-postavljanje-policajki-ispred-jzo/>

Women's March, History, 5.1.2018, dostupno na: <https://www.history.com/this-day-in-history/january-21/womens-march>

Za Brnabić pad nadstrešnice "diverzija", pozivi tužilaštvu da ispita predsednicu parlamenta, RSE, 18.8.2025, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/brnabic-diverzija-nadstresnica-reakcije/33506527.html>

Zahtevamo hitno povlačenje predloga za imenovanje Dejana Vuka Stankovića za ministra prosvete, 15.4.2025, FemPlatz, dostupno na: <https://femplatz.org/index.php?n124>

Zaleteo se automobilom na đake i nastavnike u Novom Sadu, N1 info, 17.3.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/zaleteo-se-automobilom-na-djake-i-nastavnike-u-novom-sadu/>

Zastavnik koji je pucao u vazduh: Procenio sam da je moj život I život mojih kolega ugrožen, N1, 14.8.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/zastavnik-koji-je-pucalo-u-vis-procenio-sam-da-je-moj-zivot-i-zivot-kolega-ugrozen/>

„Zgroženi smo i poniženi“: Porodica povređene studentkinje Sonje Ponjavić o Šešeljevoj izjavi, N1 info, 31.3.2025, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/zgrozeni-smo-i-ponizeni-porodica-povredjene-studentkinje-sonje-ponjavic-o-seseljevoj-izjavi/>

Zorić Jelena i Gordana Andrić, Dosije: Policijska brutalnost u garaži Vlade Republike Srbije, BIRN, 15.9.2025, dostupno na <https://birn.rs/policijska-brutalnost-u-garazi-vlade/>

Žene iz Zborova Novi Sad organizuju protest: „Ako ne čuju naš glas – čuće naš bes“, Autonomija, 27.5.2025, dostupno na: <https://autonomija.info/zene-iz-zborova-novi-sad-organizuju-protest-ako-ne-cuju-nas-glas-cuce-nas-bes/>

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

323.233-055.2(497.11)"2024/2025"

ПЕТРУШИЋ, Невена, 1958-

Između megafona i tišine: žene u borbi za promenu [Elektronski izvor] : eksplorativno istraživanje o ličnim iskustvima, izazovima i otporima žena na protestima u Srbiji 2024/2025 / [Nevena Petrušić, Kosana Beker, Biljana Janjić]. - Pančevo : Udruženje građanki FemPlatz, 2025

Način pristupa (URL): <https://femplatz.org>. - Podatak o autorkama preuzet iz kolofona. - Opis zasnovan na stanju na dan: 14.11.2025. - Nasl. sa naslovnog ekrana. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija.

ISBN 978-86-81614-32-7

1. Бекер, Косана, 1972- [аутор] 2. Јањић, Биљана [аутор]
а) Грађански протести -- Жене -- Србија -- 2024-2025

COBISS.SR-ID 179921673

